Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Lyrasis Members and Sloan Foundation

http://www.archive.org/details/hotmihtphr08chul

David K. Wyatt

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาค ๘

พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานปลงศพ

คุณหญิง วลี รักษาเทพ

เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ ๒๔๗๙

ณวัดมกุฎกษัตริยาราม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรม

นายวรกิจบรรหาร ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๔/๘/๗๘

คำนำ

นายวริน อมาตยกุล ได้มาแจ้งความจำนงว่า ในงานปลงศพคุณหญิงวลี รักษาเทพ ผู้มารดาคราวนี้ มิตร์สหายได้มีจิตต์ศรัทธาใคร่จะช่วยพิมพ์หนังสือสำหรับแจกเป็นที่ระลึกเรื่องหนึ่ง และได้มอบฉันทะให้นายวริน อมาตยกุล เลือกเรื่องที่จะพิมพ์ นายวรินได้พอใจเลือกเอาจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน อันเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ภาค ๘ นี้เป็นหนังสือสำหรับพิมพ์แจก

กรมศิลปากรอนุญาตให้พิมพ์ตามปรารถนา และขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทานนี้ จงอำนวยศุภคุณมนุญญผลแด่ดวงวิญญาณของคุณหญิงวลี รักษาเทพ ตามฐานนิยม เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๖ ธันวาคม ๒๔๗๙

คุณหญิงวลี รักษาเทพ

พ.ศ. ๒๔๓๔–๒๔๗๙

คุณหญิงวลี รักษาเทพ พระยารักษาเทพ
นางสาววงษถวิล อมาตยกุล
ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

คำอธิบาย

หนังสือนี้เดิมอยู่ในหอพระสมุดหลวง ต้นฉบับเป็นอักษรพิมพ์ดีด มี ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี คือตั้งแต่ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๐ ไป ๑ ปี ปรากฏในบานแผนกบางเล่มของหนังสือนี้ว่า กรมหลวงปราจิณกิติบดีตรัสสั่งให้คัดขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหอพระสมุดหลวงมาเป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรในบัดนี้ หนังสือนี้จึงได้ตกมาเป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติด้วย เห็นได้ว่าหนังสือเรื่องนี้ต้องเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างแน่นอน

ที่ว่า "ต้องเป็นพระราชนิพนธ์" ก็เพราะปรากฏในภาคต้น ๆ ที่หอสมุด ฯ ได้จัดให้พิมพ์มาแล้วนั้น ได้ทรงไว้เป็นคำสามัญ ไม่มีราชาศัพท์เลย จนถึงหน้า ๑๙ ในภาคที่ ๕ ต่อแต่นั้นไปเข้าใจว่ารับสั่งให้ผู้อื่นจด จึงใช้ราชาศัพท์เช่น "เสด็จพระราชดำเนิน" "ทรงพระราชนิพนธ์" เหล่านี้เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีสำนวนพอเป็นเครื่องสังเกตได้ว่าเป็น

พระราชนิพนธ์ คือตรัสสั่งให้อาลักษณ์หรือผู้หนึ่งผู้ใดจด เช่นตรัสเล่าว่า "บ่ายไปศาลเจ้า และข้ามไปดูงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำกลับ" ผู้จดก็เติมราชาศัพท์ลงไปว่า "บ่ายเสด็จไปศาลเจ้าและข้ามไปทอดพระเนตรงานวัดนิเวศน์ ย่ำค่ำเสด็จกลับ (หน้า ๑๔ ภาค ๗) แต่ที่ยังสังเกตได้อยู่ว่าเป็นพระราชนิพนธ์นั้น ก็เพราะมีคำบางคำหรือโดยมากที่ผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยนหรือเติมราชาศัพท์ลงไปให้สมบูรณ์ เช่น "องค์มนุษย์ถวายเรื่องพระพุทธรัตน์" คำว่า "องค์มนุษย์" คือ "พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ" ซึ่งเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเช่นคำว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ ฉัน ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" คำว่า "ฉัน" เป็นคำแทนพระนามพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ตรัสหมายพระองค์เองและผู้รับรับสั่งให้จดลืมเปลี่ยน แต่คำว่า "พระองค์" เป็นคำที่ผู้รับรับสั่งได้เปลี่ยนแล้วซึ่งความจริง ถ้าทรงจดลงเอง ก็คงจะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระฉันก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในฉัน" หรือถ้าผู้รับรับสั่งจะไม่ลืมเปลี่ยน ก็จะเป็นว่า "ถ้าสมเด็จกรมพระ พระองค์ก็ต้องร่างเอง เพราะมหาดไทยและกรมเมืองเหมือนอยู่ในพระองค์" ดังนี้เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าในตอนหลัง ๆ มา ตรัสสั่งให้ผู้อื่นจด แต่ยังคงถือเป็นพระราชนิพนธ์อยู่

หนังสือนี้ ถ้าได้อ่านแต่ฉะเพาะวันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ค่อยได้เรื่องราวอะไรนัก เพราะพูดถึงเรื่องโน้นนิดเรื่องนี้หน่อย ข้อความไม่ติดต่อกัน แต่ถ้าอ่านไปหลาย ๆ วันจะเห็นว่า ล้วนมีข้อความติดต่อเกี่ยวโยงถึงกันตลอด ย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่นักอ่านหลายจำพวก โดยฉะเพาะ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่จากหนังสือนี้มี ๒ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ นักศึกษาประวัติศาสตร์ จะมองเห็นคุณค่าของหนังสือนี้อย่างแท้จริง เมื่อเขียนพงศาวดารประเทศสยามยุคนี้ เพราะพระราชกิจรายวัน ๆ ละเล็กละน้อยนี้ เป็นต้นเหตุให้รู้ถึงเรื่องใหญ่ ๆ เช่น การออกพระราชบัญญัติ กฎหมาย หรือราชการแผ่นดินอื่น ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นนั้น ยิ่งกว่านั้น ในปีใดถ้าไม่มีการออกหนังสือราชกิจจานุเบกษา เช่นในปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๔๒ และปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๔๔ ก็ไม่อาจทราบได้ว่า ใน ๒ ปีนั้นได้มีราชการงานเมืองอะไรบ้าง ถึงแม้อาจค้นได้ในหนังสืออื่น เช่น หนังสือราชการตามกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น ก็ต้องค้นหาด้วยความลำบากยิ่ง ทั้งอาจไม่ได้เรื่องราวตลอดและเป็นหลักฐานพอ แต่อาจค้นหาได้ในหนังสือนี้

จำพวกที่ ๒ นักศึกษาทางการเมือง เมื่อได้อ่านหนังสือนี้แล้ว จะมองเห็นรัฐประศาสโนบาย ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับต่างประเทศและเป็นการภายใน ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรง

นำสยามประเทศหลีกลัดเกาะแก่งและมรสุมแห่งการเมืองมาด้วยความยากลำบากเพียงไร สมควรเป็นทิฏฐานุคติของนักการเมืองในชั้นหลังได้เป็นอย่างดี

หวังใจว่า หนังสือนี้จะเป็นที่พอใจของผู้ที่ได้รับไปอ่านเป็นอันมาก

กรมศิลปากร

๒๐ ตุลาคม ๒๔๗๙

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน

พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐ (พ.ศ. ๒๔๒๒)

วันพุธขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๑๐ ปีขาล สัมฤทธิศก ๑๒๔๐

๑. เวลาเช้า ๔ โมงเศษเกือบ ๕ โมง ทรงฉลองพระองค์เยียระบับ เครื่องราชอิสสริยยศนพรัตนราชวราภรณ์ ทรงพระราชยานลงยาราชาวดีเสด็จวังกรมหมื่นเจริญผลภูลสวัสดิ์ ได้ฤกษ์ (เช้า ๓ โมงจน ๔ โมง ๒๕ พ้นฤกษ์) กรมเจริญสรงที่ศาลาชั้นล่างด้านใต้ พระราชทานน้ำแล้ว วังหน้าเสด็จที่วัด สมเด็จกรมพระ กรมหลวงวรศักดา กรมขุนภูวนัย กรมขุนบดินทร สมเด็จเจ้าพระเจ้า เจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยาธรรมา เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ทูลกระหม่อมปราสาท พระองค์แม้นเขียน พระองค์เงินยวง พระองค์แสงจันทร์ พระองค์สุบงกช พระองค์จามรี เจ้าคุณกลาง ท้าววรจันทร์ ท้าวสมศักดิ์ ท้าวโสภา เจ้าจอมมารดาของท่าน แล้วแต่งพระองค์สีเขียวมาทรงยืนฟังประกาศ พระศรีสุนทรน้อยเป็นผู้อ่าน แล้วพระราชทานพระสุพรรณบัตร แหวนนพเก้า ซองบุหรี่ ที่ชา พระ

แสงผักทอง (ครั้งนี้หาได้ทรงศีลไม่) แล้วท่านถวายดอกไม้ธูปเทียน ต้นไม้ทอง ต้นไม้เงิน ถุงบุหงาเงิน บุหงาทอง พระสงฆ์ถวายอติเรก แล้วเสด็จกลับ กรมขุนเจริญท่านก็ถวายต้นไม้ทอง ต้นไม้เงิน กับธูปเทียนวังหน้า แล้วถวายธูปเทียนเจ้านายและสมเด็จเจ้าพระยา เสนาบดี เมื่อสมเด็จเจ้าพระยาจะไปว่ากับ กรม หมื่น เจริญ ว่า มี อยู่ องค์ เดียวแล้ว รักษาพระองค์ให้ดีอย่าฟุ้งซ่านไป แล้วท่านก็ไปถวายธูปเทียนเจ้านายข้างใน เลิกการเวลาเที่ยง

๖. รับสำเนาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งหนังสือเมซัน ๒ ฉะบับ ฉะบับ ๑ การประชุมที่เบอร์ลิน เลิกเมื่อวันที่ ๑๓ ยุไล หลอร์ดบิคอนสฟีนด์กับหลอร์ดเซลลิศบุรี ราชทูตอังกฤษได้กลับมากรุงลอนดอนแล้ว หนังสือสัญญาที่ตกลงกันนั้น ได้คัดมาจากจดหมายเหตุซึ่งไตม์ส่งมาให้ทราบ หนังสือสัญญานี้ลงพิมพ์เป็นสมุดมีแผนที่ด้วย ถ้าแล้วจะส่งเข้ามา อนึ่งว่าได้ส่งหนังสือประกาศคอเวอนแมนต์อังกฤษให้แก่ว่าราชการที่กงสุลเยเนอราลสยามที่อังกฤษ และได้รับเอกยกวาเตอวันที่ ๑๖ ยุไล อนึ่งมิศเตอร์แคสเวลได้ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๓๐ ยูน เพื่อเข้าเป็นธุระจัดการของเขาเอง อนึ่งบอกด้วยมหาราชาเมืองยะโฮวา คอเวอนแมนต์อังกฤษ ให้เป็นรายาเมืองต่างๆ ที่ติดต่อกับยะโฮ มหารา-ยาได้แผ่อำนาจมาถึงเขตต์แดนหัวเมืองมะลายูที่ขึ้นกรุงสยามแล้ว เดี๋ยวนี้ยังอยู่ลอนดอน แล้วขออนุญาตทำตรากงสุลเยเนอราล หนังสือลงวันที่ ๑๙ ยุไล อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยความเห็นราษฎรในเมืองอังกฤษติเตียน

โปลิศกว่าจัดการไม่เหมือนกับหนังสือเซกุเลอ ซึ่งหลอร์ดเซลศบุรีออก ส่งสมุดแผนที่มาด้วย หนังสือลงวันที่ ๒๖ ยุไล กับสำเนาหนังสือมิสเตอริดเมืองสิงคโปร์ มีมาฉะบับหนึ่ง ว่าได้พบกับแอดเดอกงของเกาวนา สิงคโปร์แจ้งว่า การที่เกาวนาจะเข้ามากรุงเทพ ฯ ยังไม่มีกำหนด เวลานี้เรือรบที่สิงคโปร์ก็ยังไม่มี กับเช้าวันนี้มีสายโทรเลขมาที่สิงคโปร์ได้ประทานตราเซ็นไมล์เคอนเซนต์ยอชให้พระยาไกรบุรีหนังสือลงวันที่ ๒๓ ออคัสต์

๓. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายหนังสืออีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยกฎหมายที่จะตั้งโรงสำหรับไว้น้ำมันปิโตรเลียมนั้น ท่านได้มีหนังสือไปปรึกษากงสุลต่างประเทศ แต่วันอังคารขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๗ บัดนี้กงสุลต่างประเทศตอบเห็นชอบยอมตามกฎหมาย ๘ กงสุล แต่กงสุลอังกฤษว่าลูกค้าหลายคนอยากจะตั้งโรงสำหรับเก็บน้ำมันของลูกค้าไว้เองทุกคน กับความเห็นอีก ๓ ข้อนั้นท่านได้นำไปเรียนสมเด็จเจ้าพระยา ฯ ว่าความเห็นกงสุลอังกฤษว่ามานี้ ก็เป็นการดีอยู่ ถ้าลูกค้าที่เป็นสับเยกต์ประเทศใดจะตั้งโรงเก็บน้ำมันแล้วก็ให้ตั้งได้แต่สับเยกต์ละโรง ถ้าลูกค้าประเทศเดียวกันมีน้ำมันเข้ามาก็ให้ไปเก็บไว้ในโรงประเทศเดียวกัน สับเยกต์ประเทศหนึ่งก็ให้มีโรงหนึ่ง ให้เหมือนกันทุกประเทศ จึงจะไม่เป็นที่หวงหึงแก่กัน ท่านเห็นดังนี้ สำเนาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์มีไปลงวันอังคารขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๗ ว่าด้วยน้ำมันลูกค้าบรรทุกเข้ามามากใช้อยู่ในกรุงเทพ ฯ ทั่วไปเป็นที่น่ากลัวมาก ถ้าจะเกิดเพลิงไหม้บ้านเรือน

เรือนแพขึ้นแล้ว น้ำมันก็จะเป็นเชื้อให้ไหม้มากขึ้น การจะช่วยดับเพลิงได้โดยยาก จึ่งได้ทรงปรึกษาพร้อมด้วยเสนาบดี ว่าต้องมีโรงสำหรับไว้น้ำมันในที่สวนแถบข้างล่าง ที่ห่างบ้านเรือนเหนือเมืองนครเขื่อนขันธ์ ถ้าลูกค้าบรรทุกน้ำมันเข้ามาขอให้ประพฤติดังกฎหมายทุกประการ ได้ส่งเอสติเม็ตราคาที่จะต้องลงทุนทำโรงและรักษา กับกฎหมายบังคับเรือที่บรรทุกน้ำมันและลูกค้าที่ขายน้ำมันฉะบับ ๑ ไปให้ทุกกงสุล เมื่อกงสุลเห็นการประการใดให้แจ้งความมาให้ทราบ บัญชีเอสติเม็ตโรงยาว ๓๙ ฟุตครึ่ง กว้าง ๘๖ ฟุตครึ่ง สูง ๑๖ ฟุต เสาตั้ง ๑๒ ฟุต ไว้น้ำมันได้ ๑๖,๐๐๐ หีบ ฝาขัดแตะ เป็นเสาพื้นเครื่องบนไม้จริง หลังคาสังกะสี หน้าต่างที่บานและลูกกรงเหล็ก หลังคามีรางน้ำตกลงที่คูรอบโรง แล้วทั้งดินขึ้นข้างคูข้างนอกเป็นคันสูง ๘ ฟุต กว้าง ๑๐ ฟุต ถ้าโดยเกิดเพลิงไม่ให้น้ำมันไหลลงแม่น้ำได้ แล้วมีสะพานข้ามชักได้ มีรั้วข้างนอกอีกแล้วปลูกต้นไม้รอบ ข้างนอกมีโรงๆ อีก ๓ หลัง แล้วมีคูมีรั้วเหมือนกัน มีสะพานสำหรับขึ้นลงรวมประมาณเงิน ๑๑๕ ชั่ง และค่าใช้สอยสำหรับโรงนั้น การซ่อมแซมคิดเดือนละ ๕๐ บาท เสมียนคนหนึ่งเดือนละ ๖๐ บาท กุลี ๒ คนเดือนละ ๓๐ บาท คนนั่งยาม ๒ คนเดือนละ ๒๐ บาท คนเรือ ๒ คนเดือนละ ๑๖ บาท รวมเดือนละ ๑๗๖ บาทที่จะต้องใช้เสมอทุกเดือน

กฎหมายข้อ ๑ ว่าเรือกลไฟและเรือใบลำหนึ่งลำใด ถ้าบรรทุกน้ำมันเข้ามาในกรุงเทพฯ เกิน ๕๐๐ หีบแล้วต้องทอดสมอท้ายโรงน้ำมัน

หรือแวะที่สะพานโรงน้ำมันก็ได้ ให้ขนน้ำมันขึ้นไว้ในโรงเสียก่อน แล้วจึงเข้ามาได้

ข้อ ๒ เรือไฟหรือเรือใบลำหนึ่งลำใด ถ้าบรรทุกน้ำมันไม่ถึง ๕๐๐ หีบ เรือลำนั้นจะเข้ามาก็ได้ แต่ต้องขนน้ำมันส่งไปไว้ที่โรงในกำหนด ๔๘ ชั่วโมง นับตั้งแต่เรือได้เข้าทอดสมอแล้ว

ข้อ ๓ เรือกลไฟหรือเรือลำหนึ่งลำใด ที่จะรับบรรทุกน้ำมันลงเรือก็ดี หรือขนขึ้นจากเรือก็ดี ห้ามมิให้มีผู้ถือไฟหรือสูบบุหรี่กล้องเข้ามาใกล้เคียงน้ำมัน ในเวลาที่ขนขึ้นขนลงนั้นให้เจ้าของผู้ที่รับผู้ที่ส่งน้ำมันต้องเป็นธุระตามระวัง

ข้อ ๔ ว่าห้ามมิให้เรือไฟเรือใบลำหนึ่งลำใด รับบรรทุกน้ำมันลงเรือหรือขนขึ้นในเวลากลางคืน และห้ามมิให้เอเยนต์และเจ้าของเรือไฟเรือใบ ขนน้ำมันขึ้นไว้บนสะพานเกิน ๘ หีบขึ้นไป

ข้อ ๕ ว่าเรือลำหนึ่งลำใดที่บรรทุกน้ำมันเข้ามาในกรุงเทพฯ ถ้าเจ้าของเรือนั้น จะไม่จำหน่ายในกรุงเทพฯ เรือลำนั้นจะต้องทอดสมออยู่ท้ายโรงน้ำมัน ถ้าจะเข้ามาต้องขนน้ำมันขึ้นไว้ในโรงเสียก่อน แล้วจึงจะเข้ามาได้ ถ้ามีเพียง ๘ หีบ ไม่ต้องห้ามตามกฎหมาย

ข้อ ๖ เรือลำเลียงลำหนึ่งลำใดที่รับบรรทุกน้ำมันต้องประพฤติตามกฎหมายนี้ทุกประการ และในเวลาที่รับบรรทุกน้ำมันอยู่พ้นเวลาบ่าย ๕ โมงแล้ว ห้ามมิให้เรือนั้นอยู่ในกำหนดที่ใกล้เคียงบ้านเรือน ให้เรือลำนั้นถอยไปจอดที่โรงน้ำมัน

ข้อ ๗ ลูกค้าที่เอาน้ำมันเข้ามาด้วยเรือลำหนึ่งลำใด ถ้ามีเกิน ๘ หีบ

แล้ว พอเรือลำนั้นเข้ามากรุงเทพ ฯ เจ้าของต้องบอกส่งน้ำมันไปไว้ที่โรง

ข้อ ๘ ว่าพ่อค้าผู้หนึ่งผู้ใด ที่จะเอาน้ำมันไว้ที่ตึกบ้านร้านเรือน โรงเรือแพที่ในกำหนดที่ใกล้เคียงบ้านเรือนในกรุงเทพ ฯ นั้น ไว้ได้แต่ ๘ หีบ คิดเป็น ๘๐ แกลอน ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใด เอาน้ำมันไว้ในที่แห่งเดียวเกิน ๘ หีบเป็นอันขาด

ข้อ ๙ ลูกค้าที่รับน้ำมันไว้ น้ำมันนั้นต้องไว้ในถังของเขาเองหรือเอาไว้ในที่อื่นให้มีฝาปิดก็ได้ ห้ามมิให้เอาน้ำมันไว้ในที่ภาชนะที่ไม่มีฝาปิดด้วย เพื่อจะไม่ให้ถูกไฟ ซึ่งผู้หนึ่งผู้ใดจะขีดไม้ขีดไฟสูบบุหรี่และไฟอื่น และเมื่อจะขายปลีกผู้ที่ขายน้ำมันนั้นต้องเป็นธุระระวัง อย่าขายด้วยภาชนะที่ไม่มีฝาปิด

ข้อ ๑๐ โรงที่รับ โรงที่ส่งน้ำมัน จะเปิดรับตั้งแต่เช้า ๒ โมงจนบ่าย ๕ โมง และผู้จัดการโรงน้ำมันจะคิดค่าเช่าโรงหีบหนึ่งเดือนละ ๔ เซ็นต์ครึ่ง เอาไว้ไม่ถึงเดือนต้องเรียก ๔ เซ็นต์ครึ่งเหมือนกัน กับค่าขนน้ำมัน ๒ เซ็นต์ และค่าส่งอีก ๒ เซ็นต์ เจ้าของน้ำมันที่เอาน้ำมันไว้ในโรงต้องเสียทุกเดือนที่ขนขึ้นขนลงด้วย ให้เรือลูกค้าที่บรรทุกน้ำมันและซื้อขายประพฤติให้ถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าทำผิดจะปรับไหมตามสมควรไม่เกิน ๔๐๐ บาท ทุกครั้งข้อกฎหมายนี้ ทำไว้จำเพาะจะได้กันมิให้เกิดเพลิง ผู้ที่ใช้น้ำมันปิโตรเลียมจะได้ระวัง แต่จะเอาข้อหนึ่งข้อใดในกฎหมายนี้ หรือค่าปรับไหมนั้น จะยกไปลบล้างข้อกฎหมายแผ่นดินที่ว่าด้วยอาญาไฟไหม้และโทษผู้ซึ่งทำผิด เพราะทำให้ไฟไหม้ทรัพย์ของ

ผู้อื่นเสียไปนั้นไม่ได้

สำเนาหนังสือมิศเตอมูลเลอกงสุลสวิเดนนอรเวลงวันที่ ๑๙ ยุน ตรงกับวันพุธแรม ๔ ค่ำเดือน ๗ ยอมแต่ว่าค่าเช่าและรับส่งแรงอยู่สักหน่อย

สำเนาหนังสือมิสเตอริชแมนผู้ว่าราชการกงสุลออสเตรียลงวันที่ ๒๐ ยุน ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๕ ค่ำเดือน ๗ เห็นด้วยยอม

สำเนาหนังสือมิศเตอเดวิศบิซิกเกอลกงสุลอเมริกัน ลงวันที่ ๒๐ ยุน เห็นด้วย

สำเนาหนังสือมิสเตอกอยเกกงสุลเดนมาร์ก ลงวันที่ ๒๐ ยอม เห็นด้วย

สำเนาหนังสือซิลยอกิงอิเซนเตอาลเมดา ผู้ว่าราชการแทนกงสุลโปรตุเกศ ลงวันที่ ๑๘ ยุไล ตรงวันจันทรขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๘ ว่าช้าเพราะป่วย ยอม

สำเนาหนังสือมิสเตอเดวิศบิซิกเกอลผู้ว่าราชการแทนกงสุลออลันดา ลงวันที่ ๑๒ ยุไล ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ ยอม

สำเนาหนังสือมิศเตอยุเกอ ผู้ว่าราชการแทนกงสุลอิตาลี ลงวันที่ ๑๖ ยุไล ตรงวันอังคาร แรม ๒ ค่ำเดือน ๘ ว่าถ้ากงสุลทุกประเทศตกลงอย่างไรก็ยอม

สำเนาหนังสือดอกเตอร์ฮารมันสตาเนียส กงสุลเยอรมันว่าเห็นดีด้วย แต่ข้อ ๑, ๒. ที่ว่ากำหนดบรรทุกน้ำมัน ๕๐๐ หีบยอมให้ขึ้นมาในเมืองได้นั้น เห็นว่ามากนัก ถ้าน้อยกว่า ๕๐๐ หีบจะเป็นการดี ในข้อ ๗ นั้นเป็นการดี จะได้ช่วยลูกค้าไม่ให้เสียเวลา

ที่บรรทุกน้ำมันเข้ามากว่า ๘ หีบนั้น ให้มีผู้ใดในบางกอกนี้ เป็นผู้รับบอกของลูกค้าไปแจ้งต่อเจ้าพนักงานผู้จัดโรง เห็นสมควรเจ้าพนักงานภาษีร้อยชักสาม ในข้อ ๑๐ ว่าด้วยจะต้องเสียค่าเช่าค่าขนค่าส่งอยู่ข้างแรงนัก แต่แกยอมให้ปีหนึ่งตั้งแต่ออกกฎหมาย เมื่อสิ้นปีถ้าเงินเก็บได้มากกว่าที่คิดไว้นั้น หวังใจว่าจะลดลงให้สมควร อนึ่งผู้ที่จะจัดการโรงน้ำมันนั้น ต้องให้มีพวกจีนกงอยู่เสมออย่าให้ขาดสำหรับรับน้ำมัน ถ้ากงสุลทุกประเทศยอมแล้ว แกก็จะบังคับคนในบังคับทำตามกฎหมาย ลงวันที่ ๒๑ ยูน ตรงวันศุกร์แรม ๖ ค่ำเดือน ๗

สำเนาหนังสือมิศเตอนอกซ์กงสุลอังกฤษมีมาลงวันพุธแรม ๔ ค่ำเดือน ๗ ว่าเขาเห็นว่า ถ้าตั้งกฎหมายนี้ไม่เปลี่ยนแปลงข้อ ๓ เรือไฟไม่อาจบรรทุกน้ำมันปิโตรเลียมเข้ามาในกรุงเทพ ฯ เพราะถ้าเรือไฟดับไฟเมื่อยังไม่ถึงโรง ครั้นขนน้ำมันขึ้นแล้ว เมื่อจะถอยเรือออกแม่น้ำ กว่าจะติดไฟให้มีสติมขึ้นก็หลายชั่วโมง ขาดทุนกับเจ้าของเรือ อนึ่งน้ำมันนี้มักบรรทุกท้องเรือเพราะกลัวรั่วเสียของอื่น ๆ ถ้าบรรทุกข้างบน เมื่อจะเอาน้ำมันขึ้นต้องรอของข้างบนก่อนจึงจะเอาขึ้นได้ ถ้าเป็นเรือใบก็จะต้องช้าเสียเวลามาก เว้นแต่เอามามากทีเดียว การเป็นดังนี้ การน้ำมันนี้คงจะตกอยู่ในมือพ่อค้าคนหนึ่งหรือสองคน หรือกำปนีเดียว และเป็นบุญของคนนั้น เพราะจะบรรทุกเอามาแต่พอดีไม่ให้ราคาถูก ไม่เป็นบุญกับคนที่ต้องซื้อ อนึ่งผู้ที่ดูแลรักษา

โรงนั้น จะรู้แต่ผู้เดียวก่อนว่าน้ำมันน้อยลงไปเท่าใด จะบรรทุกเข้ามาอีกเท่าใด คนนั้นจะมีประโยชน์มาก เพราะเหตุนี้เขาอยากจะทราบว่าใครจะเปนผู้รักษาโรงน้ำมัน อนึ่งจะเปลี่ยนข้อ ๓ ได้บ้างหรือไม่

สำเนาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบไปลงวันจันทรแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ว่าที่จะขอเปลี่ยนข้อ ๓ นั้น ขอให้ตรวจดูกฎหมายอีกครั้งก่อน ด้วยห้ามแต่คนสูบบุหรี่กล้อง หรือถือไฟเข้าไปใกล้น้ำมันในเวลาเมื่อขนขึ้นลง เห็นว่าไม่ได้โอบถึงเครื่องไฟ ข้อซึ่งว่าน้ำมันบรรทุกท้องเรือขนขึ้นยากจะเสียเวลานั้น ความข้อ ๒ ได้ว่าไว้แล้ว ข้อซึ่งว่าน้ำมันจะตกเปนบุญแก่คน ๆ เดียว ราคาจะตกเปนบุญแก่คน ๆ เดียว ราคาจะตกถูกได้นั้น เห็นว่ากฎหมายทั้ง ๑๐ ข้อไม่เปนการยึดซื้อยึดขายเลย เพราะในกฎหมายว่าแต่เพียงใครมีน้ำมันมา ก็ให้เอาไปไว้ที่โรง จะขายใครก็ขายได้ ผู้ที่จะรักษาไม่มีอำนาจที่จะห้ามปราม ข้อซึ่งว่าจะเปนประโยชน์กับผู้รักษาคนเดียวนั้น เห็นว่าไม่มีอำนาจที่จะห้ามปรามเจ้าของน้ำมันที่จะเห็นน้ำมันในโรง เจ้าของน้ำมันมีธุระในการค้าขายก็คงเห็นน้ำมันในโรง คิดได้เอง กับถามด้วยใครจะรักษาโรงนั้น บอกไปว่ามิศเตอริสแมนเปนผู้ดูแล มิศเตอริสแมนยอมรับจะทำตามกฎหมาย เพราะเห็นว่าเปนการใหม่ไทยจะดูแลจัดการไม่เรียบร้อย แล้วจะเปนการทุ่มเถียงเนือง ๆ จึงมอบให้มิศเตอริสแมนซึ่งเปนพ่อค้าด้วยกัน ที่ถามด้วยจะเปลี่ยนข้อ ๓ นั้น ขอให้ชี้แจงมา ควรจะจัดได้ประการใด ก็จะได้เปลี่ยนให้

สำเนาหนังสือมิศเตอนอกซ์ตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์มาธิกลงวันอังคาร แรม ๗ ค่ำเดือน ๙ ว่าขอบใจที่บอกชื่อผู้ที่จัดการโรงน้ำมันไป เขาได้หาตัวลูกค้าในบังคับอังกฤษมาปฤกษา เขาไม่อยากจะยอมให้ผู้ที่เปนลูกค้าเกี่ยวข้องเปนนายโรง แต่มิศเตอริสแมนก็เปนคนดี นายอื่นๆ ในกรุงเทพ ฯ ที่เปนคนดีเหมือนกันคงไม่เปนที่ขัดขวาง แต่พ่อค้าคงจะสงสัยว่าริสแมนจะเอาน้ำมันเขาเองบรรทุกเข้ามา ถ้าต่อไปริสแมนออกไปนอกก็ไม่รู้ว่าผู้ใดจะรับทำต่อไป กลัวแต่จะถูกที่ไม่ควร แต่เขาเห็นว่าจะเอาน้ำมันไว้ในกรุงเทพ ฯ ก็น่ากลัว ต้องคิดอ่านแก้ความที่น่ากลัวนี้ และกำบังไข กำบังไฟ ชำนาญลำบากเกินไป เพราะลำบากเปนที่เสียประโยชน์กำบังอย่างหนึ่ง และให้ราคาน้ำมันตก เขาเห็นทุกคน ยอมให้ไว้น้ำมันในกรุงเทพ ฯ แต่อยากทำโรงของเขาเอง อีกอย่างหนึ่ง ที่จะให้เรือไฟหยุดที่โรงน้ำมันก็ยอมยาก ด้วยเสียเวลาช้ามากนัก เขาขอแจ้งความเห็นเขาข้อ ๑ ห้ามอย่าให้เจ้าของเรือไฟว่า เอาน้ำมันขึ้นจากเรืออย่าให้วางบนตลิ่งหรือสะพานเลย ให้ลงเรือทีเดียว จนถึงโรงน้ำมันเจ้าของ ข้อ ๒ ชาวประเทศใดจะตั้งโรงน้ำมันตั้งได้ไม่ห้าม ข้อ ๓ ชาวประเทศจะตั้งโรงน้ำมันต้องให้กงสุลและเจ้าพนักงานให้ปฤกษาตรวจดู ถ้าเห็นดีจึงให้ลายเซ็น จึงมีอำนาจตั้งได้ ถ้าทำดังนี้ น้ำมันจึงไม่ตกแก่คนคนเดียว ราคาไม่ขึ้นมากด้วย

สำเนาหนังสือมองสิเออเดอเวียนกงสุลฝรั่งเศสมีลงวันที่ ๑๕ ยูน ตรงกับวันเสาร์ขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗ จะขอพิจารณาข้อกฎหมายทุกข้อเพื่อ

จะไม่ให้เป็นการเสียประโยชน์ลูกค้าที่ค้าขายน้ำมัน และจะเชิญลูกค้าฝรั่งเศสมาถามให้ความเห็นจะขัดขวางหรือเห็นชอบตามความนั้น

สำเนากงสุลฝรั่งเศสมีมาที่ ๒ ลงวันเสาร์ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๙ ว่า การที่ไทยคิดกลัวอันตรายเรื่องน้ำมัน เขาก็เห็นว่าควรจะต้องตั้งการนี้ คอเวอนแมนต์ชาติอื่นๆ ก็คิดเหมือนกัน แต่ประโยชน์ที่ได้มานั้นไม่พอกับการรักษา และที่กรุงเทพฯ มีความขัดข้องอยู่หลายข้อ เพราะลูกค้าไทยและลูกค้าต่างประเทศต้องปรึกษาหารือกันให้เห็นพร้อมด้วยกฎหมายที่ตั้งนั้นและกงสุลบางคนต้องหารือคอเวอนแมนต์ของเขาให้อนุญาตเปลี่ยนธรรมเนียมนั้น ฝ่ายกฎหมายของไทยชาวต่างประเทศพิจารณาเห็นมีความขัดข้องอยู่หลายข้อ ข้อ ๑ ลูกค้าคิดว่าตั้งโรงนั้นอยู่ไกล อีกข้อ ๑ กฎหมายนั้นจะเป็นที่ขัดขวางไม่ให้ขายคล่องสะดวก ถึงจะแก้ความทั้ง ๓ ข้อได้ ก็ยังไม่กันความน่ากลัวอันตรายที่จะต้องรักษานั้นได้ ในกฎหมายข้อ ๘ ว่าด้วยในร้านเดียวให้มีน้ำมันได้เพียง ๘ หีบนั้น เห็นว่าที่ตำบลสำเพ็งหรือบ้านจีนอื่นๆ มีร้านใกล้เคียงกัน ถ้าน้ำมันมีร้านละ ๘ หีบ คงมีน้ำมันในตำบลเดียวหลายร้อยหีบ และห้างฝรั่งซึ่งเป็นที่ใหญ่ก็อยู่ห่างไกลกัน แม้นจะต้องมี ๘ หีบเท่านั้น เห็นจะไม่พอคนมาซื้อ คนที่จะซื้อคงจะซื้อที่มีมาก เขาพิเคราะห์ดูทุกข้อ ที่ว่ามานี้ ก็เป็นการที่ธุระจะระวังรักษาผู้ขายของต่างๆ ที่เป็นของจะเกิดเป็นเมืองขึ้นเหมือนคิมบินอย่างหนึ่ง และการที่ซ่อมถนนหนทางให้ดีขึ้นหนึ่ง การที่จะติดตามผู้ร้ายซึ่งทำร้ายยิ่งขึ้นไปทุกวันนี้อย่างหนึ่ง ก็เป็นการจัดได้ตามอำนาจคอเวอน

แมนต์ไม่ต้องอาศัยอำนาจกงสุลต่างประเทศทั้งปวง ที่จะต้องให้บังคับสัปเยกต์ของเขา กับเจ้าพนักงานอำเภอ และโปลิศ ซึ่งรักษาบ้านไทยบ้านเรือนอยู่ทุกวันนี้แต่เท่านั้นก็ได้ ข้อซึ่งเขาชี้มานี้ เห็นว่าเปนประโยชน์กับคนทั้งปวง ไม่มีที่ขัดขวางประการใด และการที่จะตั้งกฎหมายใหม่และเปลี่ยนกฎหมายที่คนต่างประเทศเกี่ยวข้องต้องเสียผลประโยชน์ด้วยนั้น เปนการขัดข้องฝ่ายกงสุลต่างประเทศ และฝ่ายคอเวอนแมนต์สยามทั้ง ๒ ฝ่าย กฎหมายที่จะตั้งใหม่ ถ้าเปนการเสียประโยชน์ของสัปเยกต์ต่างประเทศยิ่งกว่าแต่ก่อนไปแล้ว ก็เปนการยากเหมือนกับต้องแก้ข้อหนังสือสัญญาเหมือนกัน เว้นแต่คอเวอนแมนต์ทั้ง ๒ ฝ่ายที่ได้ทำสัญญาต่อกันยอมตกลงกันจึงจะเปลี่ยนแปลงข้อสัญญานั้นได้ เขาได้ดูในข้อกฎหมายซึ่งมีแจ้งในหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์แล้ว เดี๋ยวนี้จะว่าข้อซึ่งมีแจ้งในหนังสือกงสุลอังกฤษต่อไป ซึ่งกงสุลอังกฤษเห็นควรจะตั้งกฎหมายให้ลูกค้าทุก ๆ คนมีโรงสำหรับไว้น้ำมัน แต่เจ้าพนักงานเข้ากับกงสุลของลูกค้านั้น จะต้องจัดให้โดยสมควรไม่มีการลำบากเลย ถ้าจะจัดดังนั้น เขาก็เห็นดีอยู่ แต่พวกจีนที่ขายน้ำมันปลีก จะไม่อยู่ในกฎหมายเจ้าพระยาภาณุวงศ์ และซึ่งเขาจะบังคับให้สัปเยกต์ของเขาให้ลงทุนมากทำโรงไว้น้ำมันดังนั้นก็ไม่ได้ อีกประการหนึ่ง ก็ไม่มีข้อปรับไหมคนที่ทำผิดในการนั้น อีกข้อหนึ่ง ใครจะมาเฝ้าไม่ให้เขาผิดกฎหมาย เพราะไทยไม่มีอำนาจที่จะเข้าไปตรวจในโรงของลูกค้าต่างประเทศได้ ถ้าดังนั้นโปลิศที่จะต้องตรวจระวังการจะต้องอยู่ในอำนาจกงสุลต่างประเทศ

และอยู่ในอำนาจไทยด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ก็จะต้องมีโรงศาลที่มีอำนาจสำหรับปรับผู้ทำผิดนั้นด้วย ซึ่งเขาว่ามาทุกข้อนี้ เป็นการชี้แต่พอสังเขปข้อซึ่งตั้งกฎหมายนั้นเหมือนกับแก้สัญญาทางราชไมตรีในเวลาเดี๋ยวนี้ก็เป็นที่ลำบาก อนึ่งลูกค้าที่จะต้องขายน้ำมันทั้งหัวมิน ไม่เป็นที่ลำบากเลยแต่เห็นลำบากอยู่เมื่อเขาขายน้ำมันปลีกนั้น เขาเห็นว่าเจ้าพนักงานจะต้องเฝ้าอยู่ทุกร้านที่ขายน้ำมันขายปลีกเสมอ และตรวจดูชื่อผู้ขายนั้นทุกคนจะคอยระวังตามข้อกฎหมายที่ห้าม ไม่ให้ผู้ใดขายน้ำมันใส่ด้วยที่ไม่ปิดฝาถ้ากฎหมายนั้นสมควรแล้ว คอเวอนเมนต์ต่างประเทศก็คงจะยอมด้วยจัดการดีขึ้นกว่าเก่า เขาจะร้อนใจส่งหนังสือและกฎหมายของเจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปปารีศ

๔. พระรัตนโกษาจดหมายถวายว่าด้วย ทำของถวายพระวัดเทพศิรินทร์แล้วถวายพระราชกุศล

๕. กาพย์จดหมายถวาย ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งว่านายประจันทำจดหมายลาไปพยาบาลเมียคลอดบุตร ต่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ จะเข้ามา อีกฉะบับหนึ่งว่าด้วยได้ส่งจานที่เรียกว่า...เข้ามาจากอินเดีย ๔๐ จาน เดิมคิดไว้จะซื้อศักรีบซันออฟพีคเซอทั้งบ่วงถวายเฉลิมพระชนม์พรรษาในปีนี้ราคาจานละ ๒๐ รูเปีย ค่าต่าง ๆ ยังไม่ได้ ประมาณถึงในกรุงเทพฯ อยู่ใน ๑๖ บาทเศษ เดี๋ยวนี้ไม่อยากจะซื้อศักรีบซันด้วยเกรงจะมีผู้ติเตียนซื้อนี้จานมาถึงมีรูปแสนสีเขียวงามที่เดียว ได้ส่งอย่างมาถวาย ๒ จาน จัด

พระนายศรี หมื่นสราภัยมาขอบิณฑบาตนั้น แต่แกเสียดายนักอยากจะเอาไว้เป็นของหลวง

๖. มีพระราชหัตถ์ถึงกรมขุนเจริญพระราชทานพรแซยิด ๕๑ เงินขวัญปีละ ๘ บาท เงิน ๕ ชั่ง ๒ ตำลึง แล้วทรงหนังสือลาคัญไป กับพระราชทานเงินโรงครัวอีก ๒๐ ชั่ง

๗. ส่งเงินค่าตาลปัตรญี่ปุ่นทูลกระหม่อมพระองค์น้อยซื้อถวายวันเสาร์เดือน ๙ ค่ำ ตาล ๑๐๕๔ ราคาเล่มละ ๒ บาท ๒ สลึง ๑ เฟื้อง เงิน ๓๘ ชั่ง ๔๖ บาท ๓ สลึง ตาล ๔๑๐ ราคาเล่มละ ๒ บาท ๑ สลึง เงิน ๑๒ ชั่ง ๔๐ บาท รวมตาล ๑๔๖๔ เงิน ๔๗ ชั่ง ๐ บาท ๓ สลึงเรามาเอาไปถวาย

๘. วันนี้ได้ออกขุนนางอีก แต่พระยาศรีเข้ามาเฝ้าถวายหนังสือมิศนอกซ์มีมาที่สมเด็จ ว่าด้วยรายมรดกมิศเตอร์สกอตตายนานเขาก็ทราบแต่เห็นว่าควรจะได้ ทรงพระราชดำริว่า นี่แหละกฎหมายมีมันก็ไม่เอา ต้องให้ปรึกษาฯ พระนรินทรเฝ้าทูลว่า เจ้าพระยาสุรวงศ์ให้กราบบังคมทูล ด้วยทรงพระราชดำริรับสั่งให้พระนรินทรไปเรียนด้วยยกโทษพระปรีชันต์เกษตรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมืองประเหลียนนั้น ทรงไม่เป็นหลัก พระราชบัญญัติและคำตัดสินต่อไป ขอรับพระราชทานให้เป็นพระราชบัญญัติตัดสิน

๙. จึงมีพระราชหัตถ์

๑๐. มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จเรื่องขอทอง

วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีขาล สัมฤทธิศก ๑๒๔๐

๑. รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยา ตอบพระราชหัตถ์ เวลาวานนี้ว่า การซึ่งจะสัญญานั้นไม่สู้ยากนัก จะว่าความ ๓ ข้อ ๆ หนึ่งได้รับทำการได้เสมออย่างแต่ก่อน หรือดีกว่าบ้างเล็กน้อย ถ้าครบ ๖ เดือนแล้วให้ออกเสียก็ได้ ข้อ ๒ ถ้าทำได้มากขึ้นไปถึงครึ่ง หรือกว่าครึ่งอย่างซึ่งทำมาแต่ก่อน จะเพิ่มเงินเดือนให้ ทำไป ๓ ปี จึงสิ้นเขตที่สัญญา ข้อ ๓ ถ้าทำได้ ๔ เอาซีตามที่ว่า ยอมให้ชักไว้ ๑๐ เปอร์เซนต์จน ๓ ปีจึงสิ้นเขตที่สัญญา ถ้าทำสัญญากันแต่เพียงเท่านี้ การจะแล้วไปได้ จะเอารัดเอาเปรียบโดยพลั้งพลาดนั้น เป็นเหลือสัญญา แล้วสั่งบอกมาว่า มันแกล้งเอาพวกเอาพ้องมาช่วยว่า ช่างมันๆ ถือครูอาจารย์

๒. รับสำเนาหนังสือพระยาสยามธุรานุรักษ์ถึงสุลัยเนอราลสยามเมืองปารีศ ลงวันที่ ๒๖ ยุไล ตรงวันศุกร์ แรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๘ ว่าด้วยส่งบัญชีรายเงินที่ใช้ในการเอกษฮิบิเชน ของนั้นทั้งใกล้ของเมืองโมรอคโคเป่อเซียดีนัก เขาได้จัดการโดยรักษาเกียรติยศให้สูงเหมือนเมืองเหล่านั้น ได้จัดใช้อย่างน้อยทีเดียว เงินแบ่ง ๔ ส่วน ค่าที่ ๑๑๕๐ แฟรงค์ ค้างห้อง ข้างชั้นตั้งของ ๓๑๒๒ แฟรงค์ ค่าประดับห้องข้างในและทำตู้ ๑๔๐๐๐ แฟรงค์ ช่างทำตู้ไม่เหมือนสัญญาลด ๔๐๐๐ แฟรงค์ คง ๑๐๐๐๐ แฟรงค์ ค่าศาลา ๗๐๐๐ แฟรงค์ รวม ๓๕๔๐๐ แฟรงค์ ขอให้ส่งเงิน ๓๕๐๐๐ แฟรงค์ไป ของที่ส่งไปถ้าขายได้จะเอาเงินไปใช้ค่าของแล้วหักเงิน จะส่งบัญชีมาภายหลัง ของเหล่านั้นถ้ามีผู้ต้องการจะส่งได้หรือไม่ ขอให้สอบบัญชีใช้เงินเอกษฮิบิเชนคราวปี ๑๘๖๗ ก็จะเห็นว่าคราวนี้ใช้น้อยกว่าคราวก่อนสัก ๘๐๐๐

หรือ ๑๐๐๐๐ แฟรงค์ แล้วจะชักรูปส่งเข้ามา กับว่าราคาเรือพระที่นั่ง ๘๕๔,๘๕๖,๘๕๗ ว่าราคาสูงมากนัก เพราะเป็นแต่ตัวอย่าง กับเรือนที่ ๘๕๘ ด้วย ขอทราบว่าราคาเท่าใดจึงจะขาย กับบอกด้วยเจ้าปฤษฎางค์ นายทวน สุรวงศ์ มาดูเอกษฮิบิเชนแล้ว กลับไปลอนดอนแล้ว ได้ส่งหนังสือพิมพ์ว่าด้วยการประชุมที่เบอลินมาด้วย

๓. มีพระราชหัตถ์ถึงพระยากระสาปน์ พระบรีชา เรื่องทำทอง

๔. พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ เรื่องน้ำมัน

๕ ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาสุจริต ว่าด้วยเรื่องเสียเพ่ยถ่อ ๒ ฉะบับ แล้วถวาย

๖. หนังสือพระยาเทพมีมาลงวันอาทิตย์ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๙ ปี ๔๙ ว่าด้วยวันเสาร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เจ้าเมืองผาปูนมีหนังสือมาว่า มองซวยบี นายร้อยไม้ขอนสัก อยู่มรแมน มาถูกปล้นที่เหนือเกาะหยัด ที่ตั้งไปลิศแขวงเมืองผาปูน ผู้ร้าย ๓ คน ชื่องะบัน งะบันคืออยู่บ้านงวยตอง งะเลนอยู่เมืองเชียงใหม่ ผู้ร้ายนั้นปล้นแล้ว เขาคิดว่าคงจะเข้ามาทางขุนยอมแล้ว เห็นจะหนีเลยไปแม่ฮ่องสอน ขอให้ข้าหลวงช่วยสืบ พระยาเทพได้มีหนังสือถึงพระยาสิงหนาทให้สืบในวันนั้น แล้วออกประกาศที่ศาลบนจับตัวด้วย แล้วได้มีตอบไปฉะบับหนึ่ง เขาก็ขอบใจเข้ามา รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศร คัดถวายสมเด็จกรมพระฉะบับ ๑

๗. หม่อมแดงถวายจดหมายว่า ทำสายโทรเลข มาแต่บางปอิน วันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ ได้การีโปตยื่นที่เจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าด้วย

ช่างส้มเสาที่ซึ่งลวดแล้วเสียสี่ต้น ก็ยังจะพิศยังไม่แล้ว จะแล้วต่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ จะให้ไว้โทรเลขที่ไหน ท่านสั่งให้กราบบังคมทูลโปรดว่าอีก ๘ วัน ก็ไม่ช้านัก ให้รอจนแล้วเถิด เรื่องช้างถอนเสานั้นทรงพระวิตกรับสั่งว่าต้องคิดแก้ไขเสีย จึงคิดจะบักไม้เหมือนขวากแหลมรอบเสาพองวงเอื้อมไม่ถึงแก้

๘ รับโทรเลขฉะบับหนึ่ง เรือออก ๒ ลำ

วัน ๖ ฯ ๓ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าได้นำพระราชหัตถเลขาเรื่องน้ำมันปิโตรเลียมไปให้หารือสมเด็จเจ้าพระยา ๆ ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า การเรื่องนี้เดิมมองซิเออการเนียกงสุลฝรั่งเศสคนก่อน ได้มีหนังสือมาว่าเป็นการตักเตือน ข้างฝ่ายเราจึงเห็นว่า เขาว่ามาดังนั้นแล้ว ครั้นจะนิ่งเสียไม่คิดจัดการไป ถ้าเกิดเหตุไฟไหม้ขึ้น ให้ลูกค้าของเขาต้องเสียผลประโยชน์ไป เพราะไฟเกิดขึ้นด้วยน้ำมันแล้ว ก็จะพากันติเตียนว่าคอเวอนแมนต์ไม่คิดระวังเหตุการณ์ที่จะเกิดอันตรายแก่ลูกค้าทั้งปวง จึงได้ปรึกษาพร้อมกันจัดการเรื่องนี้ไปตามสมควร ครั้นมีหนังสือปรึกษาไปก็ต่างคนต่างว่าไปตามปัญญา การอันนี้ก็จะไม่รู้จบ และการอันนี้ก็ไม่ได้มีผลประโยชน์สิ่งใดแก่แผ่นดิน เป็นแต่จะช่วยระวังเหตุการณ์ที่จะเป็นภัยลูกค้าเท่านั้น ถ้าคอเวอนแมนต์สยามจะรับเป็นธุระดูแลรักษาเอง ก็กลัวว่าผลประโยชน์ที่จะได้มานั้นจะไม่พอกับที่ต้องเสียไป การอันนี้เขาได้ว่ามาแล้ว เราก็ได้คิดจัดการไปแล้วก็เป็น

การแก่งแย่ง เห็นความไม่ต้องกันดังนี้ เห็นว่าเลิกการเรื่องนี้เสียดีกว่า เก็บแต่คอเรศปอนเดนต์ไว้ ไม่ควรที่จะคิดต่อไป ท่านเห็นความดังนี้

๒. กับรับร่างหนังสือตอบผู้ว่าการกงสุลสยามเมืองฮ่องกง ว่าด้วยมิศเตอซาลเรมิเกาอีถวายหนังสือขอเปนต้นทำแกลบต่างพื้นคนเดียวนั้นว่าจะให้ไม่ได้ ด้วยในกรุงทุกวันนี้คนทั้งปวงก็คิดใช้แกลบต่างพื้นอยู่หลายแห่งหลายราย ครั้นจะห้ามให้เขาตามแบบมิศเตอซาลเรมิเกาอีแต่ผู้เดียวดังนี้ ก็เปนการขัดข้องอยู่ ด้วยคนเหล่านั้นเขาได้คิดการขอเข้ามาแล้ว แต่ทรงพระราชดำริว่า ถ้ามิศเตอซาลเรมิเกาอีเข้ามากรุงเทพ ฯ ให้วิธีใช้ให้คนทั้งปวงเห็นปรากฏว่าเปนผลประโยชน์แล้ว การนั้นก็คงตกอยู่ในคนเดียวเอง ขอให้ผู้ว่าการกงสุลแจ้งให้เขาทราบ

๓. กับหนังสือห้างมากวนถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ขอเงินรายประหวดและบัวศิลาของครุนิต มีพระราชหัตถ์ตอบเรื่องแคยาน เรื่องครุนิต

๔ เรื่องน้ำมัน

๕ กรมพิชิต ท้าวแพถวายเรื่องราวจีนโป๋ขอส่งแพรหักเงินหลวง เซ็นท้ายให้กรมหมื่นนเรศรไปถวายสมเด็จกรมพระว่าให้ท่านทรงตรวจดูถ้าแพรนี้จะต้องการใช้ในราชการได้ คืนเนอกรมเจริญ พระราชทานซองพระรูป

วัน ๗ ๑๐ ๆ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าได้นำพระราชหัตถ์ไปให้สมเด็จเจ้าพระยาดู ท่านสั่งให้กราบทูลว่า ทรงพระราชดำริไปนั้น

ก็เป็นการจริง ด้วยการเรื่องนี้ถ้าคอเวอนแมนต์สยามรับจัดการทำเป็นการคอเวอนแมนต์ดูแลรักษาเองแล้วก็ไม่มีผู้ใดที่จะขัดขวางได้ เพราะเห็นอยู่ด้วยกันหมดว่าน้ำมันปิโตรเลียมนี้เป็นที่หน้ากลัว แต่ซึ่งคอเวอนแมนต์จะรับเป็นธุระจัดการไปนั้น เห็นว่าจะรักษาการไปไม่ตลอดจึงได้คิดถ่ายเทไปให้มีผู้รับทำ ก็ไม่เป็นการตกลงกัน การที่ได้คิดให้หยุดเสียนั้น เพราะเห็นความไม่ต้องกันจึงได้ติดอยู่จัดการไปไม่ตลอดการจึงได้ค้างอยู่ ก็เป็นการปรากฏกับคนทั้งปวงอยู่เอง ท่านสั่งให้กราบทูลดังนี้

๒. พระยามหามนตรี พระอินทรเทพถวายจดหมาย ด้วยวันศุกร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๐ เวลาเช้า ๓ โมง ได้พร้อมด้วยอำเภอจับตัวอีขำอีแสง ที่ท่าเตียน ค้นได้เงินเหรียญตราพระจอมเกล้า ตราพระเกี้ยวแดงคนละ ๒ เหรียญ ถามซัดอำแดงหุ่นภรรยาหลวงชาติสุรินทร (พึ่ง) ที่ถึงแก่กรรมไปจับตัวได้เงิน ๓๔ บาท (มีบุตรหญิงชื่อแจ่มเป็นหม่อมสมเด็จเจ้าพระยาอยู่ในบ้าน) ถามให้การว่าไปรับมาแต่นายหน่ายบุตรจีนบ้านอยู่ริมวัดทองนพคุณ ให้ไปจับตัวได้มา ถามรับว่าไปรับมาแต่นายเคชผัวอำแดงจับเมีย ตั้งโรงขายสุราอยู่ปากคลองหัวสะพานแขวงกรุงเก่า ได้จัดเรือไฟให้หลวงโยธาธิบาลคุมทหารขุนหมื่นตำรวจลงเรือไป ได้มีจดหมายพระยาราชไป กำหนดจะไปวันอาทิตย์ขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๐ เวลา ๓ โมงเช้า

๓. รับหนังสือพระยาอัษฎงค์ตอบพระราชหัตถ์ลงวันเสาร์ขึ้น ๕

ค่ำเดือน ๙ ว่าด้วยเปลี่ยนพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้นแก้มีความยืนดี ขอให้สมดังพระราชหฤทัย ว่ายังต้นเกาวนาไม่อยู่ไปขึ้นนั่ง ต่อกลับมาถึงจะกำหนดกลับกรุงเทพ ฯ ต้นไม้จะหาถวาย ลงวันพฤหัสบดีแรม ๙ ค่ำเดือน ๙

๔. ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองพรหมน้ำฝนต้นเข้าแล้ว รับสั่งถามว่า เรื่องมิศเตอสกอตสมเด็จเจ้าพระยาว่ากระไร ว่าท่านรับจะพูดกับมิศเตอนอกซ์ ด้วยเห็นว่าคำพระยาเนกว่า มิศเตอสกอตพระชำนาญไพรสน เลี้ยงช้างตัวหนึ่งเดือนละ ๑๐ รูเปีย คิดดูตั้งแต่ช้างมาจนเดี๋ยวนี้ค่าช้างก็คุ้มกันเห็นพอจะกลบลบกันได้

๕. พระพิเรนทรถวายริโปตเจ้าพระยายมราช ความนครบาล เดือน ๙ ความเดิม ๒๙๙ ใหม่ ๔ รวม ๓๐๓ นั้น แล้ว ๕ คงส่งปรับ ๙ ลูกขุนปรึกษา ๘๐ ชำระ ๑๒๘ รวม ๒๙๘[๑]

๖. นายเสนอ ๆ บัญชีคนคุกเดือน ๙ เดือน ๑๐ เดิม ๖๖๑ ใหม่ ๑๙ รวม ๖๘๐ จำหน่าย ๗ คง ๖๗๓

๗. ขอเงินส่วนมรดก พระยาเพ็ชร์พิชัย พระยาเวียงในบิดพลิ้วหลายเวลา ครั้นวันพฤหัสบดี แรม ๙ ค่ำเดือน ๙ เวลา ๒ ทุ่ม พระยาเวียงในนับเงินใส่ถุงให้ ไม่ให้ตรวจ เป็นส่วนของนายเชย นายชม นายชิดด้วย ส่วนละ ๓ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ครั้นไปเปิดดูที่บ้านต่อหน้าคนทั้งปวงเป็นเงินสังกะสีไป ๓ ชั่ง ๒ บาท พระยาเวียงในแกล้งเปลี่ยนให้ เช้าวันจันทรขึ้น ๖ ค่ำเดือน ๑๐

---

๑ รวมยอดได้ ๒๑๗ ไม่ตรงกับต้นฉบับ

๘. เมื่อเสด็จขึ้นแล้วยามหนึ่ง พระยาอภัยรณฤทธิ์ส่งจดหมายเข้ามาถวายแล้วจะขอเฝ้า ในจดหมายว่าวันนี้ขึ้นมาอยู่บ้านบิดากลับไปบ้านเวลาย่ำค่ำ นายไชยขรรค์แจ้งความว่า สมอบ เป็นบ่าวราชิกกับทิม อยู่วัดบุปผารามปีนกำแพงบ้านเข้ามาอยู่ที่ห้องเรือนนางทิม แต่วันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๑๐ เวลา ๒ ยามรุ่งขึ้นวันเสาร์ขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๑๐ เวลาบ่าย ๔ โมงเย็นจับตัวได้ในห้องทิม นายไชยขรรค์ได้ตีคนละ ๕๐ ที เอาตัวไปมอบพระวิเชียรมุนีไว้ แกทราบความแล้วได้สืบถามพระอ่อน ได้ความว่าเป็นบุตรหม่อมเจ้าขาว ซึ่งนายไชยขรรค์ทำโทษโกรธหาได้ไต่ถามไม่ มีความผิด พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าฯ ทรงว่าจดหมายมาไม่ใคร่เข้าพระทัย ทรงพระราชดำริว่า ช่างเฆี่ยนคนทั้งพระลงไปได้ ไม่ถามไม่ไถ่ก่อน รับสั่งให้ไปบอกว่าพ้นเวลาขุนนางเฝ้าเสียแล้วให้มาต่อพรุ่งนี้ (พระราชประสงค์จะให้มาเวลาออกขุนนางจะได้ดุและว่ากล่าวให้ได้อาย ครั้นจะทำโทษปรับไหมให้ทำขวัญหม่อมราชวงศ์เลวนัก ประการหนึ่งจะกำเริบ แล้วทำผิดด้วยจริงๆ) โปรดให้พระวุฒิการไปถามพระวิเชียรรับตัวมา

๙. นายศุขบุตรพระยาเพ็ชร์ปราณีถวายเรื่องราวกล่าวโทษนายเพื่อน นายเงินพระทำมะรง ว่าไปรับเอาตัวมาข้ามเจ้าพระยายมราชไม่เกี่ยวข้องอะไร สาเหตุเดิมมีแต่วันหนึ่ง ได้ยินเสียงเอะอะด่าอยู่ นายศุขเปิดประตูบ้านมาดูถามว่าอะไร นายเพื่อนบอกว่าคนหนีมา อยู่มาอีกวันหนึ่งพระทำมะรงมาเกาะว่าให้ไปแก้คดี ด้วยบอกให้หมายถึงหลวง

นายศักดิ์ไม่หมาย ครั้นไปถึงบ้านเจ้าพระยายมราชฯ ว่าความไม่กะไร นักให้ปล่อยมาก่อน มารดาตัวได้ทำเรื่องราวไปยื่นเจ้าพระยายมราชฯ อ่านแล้วก็คืนให้ ไม่ว่าประการใด ขอพระบารมีเป็นที่พึ่งทรงเซ็นพรุ่งนี้

วัน ๑ ๕ฯ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เซ็นเรื่องราวนายศุขเมื่อวานนี้ ว่าให้เจ้าพระยายมราช พระพิเรนทรเทพว่ากล่าวเสียให้ถูกต้องตามควร

๒. รับคำโทรเลข ๒ ฉะบับ เรือเข้าลำหนึ่ง เรือออก ๓ ลำ

๓. กรมอดิศรถวายริโปตความในกรมทหารล้อมวังมี ๑๐ เรื่อง แล้วทั้ง ๑๐ เรื่อง

๔. โปรดเกล้าฯ ให้ท่านเทวัญค้นกฎหมายอังกฤษซึ่งว่าด้วยน้ำมันปีโตรเลียมและดินปืนการรักษาห้ามปรามอย่างไร ท่านเทวัญได้แปลในหนังสือ Chambers Encyclopaedia, Vol. VII p. 456 ว่าเป็นที่น่ากลัว ในเมืองอังกฤษได้มีประกาศในปี ๑๘๖๑ แอกออฟปาลิเมนต์ได้ตกลงในปีที่ ๒๕ และ ๒๖ แผ่นดินควีนวิกตอเรีย หมวดที่ ๖๖ เพื่อจะป้องกันอันตรายนี้ ข้อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับดินปืน คือผู้เก็บน้ำมันไว้แล้ว ต้องรับหนังสือสำคัญใบอนุญาต คือลายเซ็นจึงจะเก็บน้ำมันไว้มากได้ ลายเซ็นนี้ต้องไปรับจากอัลเดอแมนออฟลอนดอนคือนายอำเภอซึ่งเป็นที่สองรองแมร์ก็ดี หรือรับจากเมโตรโปลิตันบอก คือพนักงานผู้กำกับตรวจตราการถนนหนทาง และที่บ้านเรือนและอื่นๆ ก็ดี หรือไปรับต่อนายอำเภอใหญ่ นายอำเภอรอง ในหัวเมืองก็ดี หรือรับต่อเจ้าท่าก็ดี หรือตระลาการศาลแพ่งก็ดี ตามที่

ใกล้เคียง ถ้าเจ้าพนักงานไม่ให้ ให้ไปร้องต่อเสนาบดีฝ่ายพลเรือน ข้อห้ามนั้นมิให้เก็บน้ำมันไว้ใกล้โรงสินค้า หรือสิ่งอื่นๆและที่อาศัยในระยะ ๕๐ หยาดคือเส้น ๒ วา ๒ ศอก มีน้ำมันตั้งแต่ ๔๐ แกลลัน คือ ๑๐ ถัง ๑๔ ทะนานครึ่งขึ้นไป ยกเสียได้หนังสือลายเซ็น ถ้ามิทำตามจะมีปรับไหมวันละ ๒๐ ปอนด์ คือ ๒ ชั่ง ตามวันที่เก็บไว้ และครึ่งค่าปรับไหม ๑๐ ปอนด์ ให้ผู้รับสินบล หนังสือสำคัญที่ผู้รับสินบลจะจับให้ไปรับต่อตระลาการ เพราะจะได้กันความสงสัยว่าผู้จับจะแกล้งทำเอง หรือผู้จับจะได้ค้นตามสงสัยกฎหมายคืนขึ้น

๕. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยน้ำมันปิโตรเลียม

๖. พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ เรื่องไม้พระพิเนทร์

๗. พระนายศรีถวายร่างหมาย ประกาศเรื่องตุ้มถังทะนานไม้วา ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ร่างใช้แต่หัวเมืองชั้นใน กับกฎหมายอินเดียว่าด้วยเรื่องมี โปรดเกล้าฯ ให้แปลมา

๘. มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จเจ้าพระยา เรื่องตุ้มถังเรื่องทะนาน

๙. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ฉะบับ ๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับ ๑ เรื่องตุ้มถังทะนาน

๑๐. ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร กับเมื่อก่อนเสด็จออกได้ทรงถามพระยาเวียงในเรื่องนายเชย นายชิต กล่าวโทษ ก็ทูลว่าไม่จริงถวายคำสัตย์

๑๑. มีพระราชหัตถ์พระราชทานไปเสร็จพระปรึกษา รับทองคำเมืองกระบิล ซึ่งนำมาทูลเกล้าฯ ถวายวันพฤหัสบดีขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๑๑ ปีฉลูนพศก จำนวนทองคำ ๙ แท่ง เนื้อ ๘ หนัก ๔๐ ชั่ง ๔๒ บาท ๒๒ สลึงกล่ำ

วัน ๒ ๖฿๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เซ็นท้ายเรื่องราวนายเชยนายชิต ถวายวันเสาร์ ขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๑๐ ว่าเห็นว่านายชิตพี่น้อง ๓ คน เป็นคนมีสาเหตุกันกับพระยาเวียงใน ครั้งก่อนกล่าวโทษพระยาเวียงในครั้งหนึ่งก็แพ้ไป ครั้งนี้กล่าวโทษว่าพระยาเวียงในเอาเงินแดงปลอมให้ ครั้นจะให้ชำระได้ส่วนเอาผิดเอาชอบกันให้ได้ นายเชยนายชิตนายชมเป็นพี่น้องกับพระยาเวียงในแท้ ๆ ถ้าแพ้ก็จะต้องมีโทษ ส่วนพระยาเวียงในก็ได้ชุบเลี้ยงเป็นพระยาบังคับกรมล้อมพระราชวัง ใช้สอยในการเงินทองก็มาก ไม่แลเห็นว่าจะเห็นแก่เงิน ๒ ชั่ง ๓ ชั่งถึงแก่เอาเงินแดงปลอมเปลี่ยนให้ ดังนี้เป็นประกันพระยาเวียงในได้ ความเรื่องนี้ไม่รับชำระ ถ้าจะว่าความกับพระยาเวียงในให้ได้ ก็ให้ไปฟ้องยังโรงศาลเถิด

๒ พระยาประภากรวงศ์ เฝ้า ถวาย คำ ตัด สิน เรื่อง เรือ สงครามครรชิต จับเรือไทยอื่น ใช้ธงอังกฤษ ว่าวันจันทรแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๙ เจ้าพระยาสุรวงศ์นั่งว่าราชการออฟฟิศ มีบัญชาว่า มิศเตอนอกซ์กงสุลอังกฤษมีหนังสือลงวันอังคารขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๙ มาฟ้องว่า เรือรบสยามจับเรือไทยอื่นชักธงอังกฤษที่เกาะหลักผิดหนังสือสัญญา ครั้นวันเสาร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำเดือน ๙ ขุนนเรนทรนายเรือสงครามครรชิตเข้ามา

กรุงเทพ ฯ ถามได้ความว่าหนังสือสำหรับเรือแต่ปีชวดอัฐศก เครื่องอาวุธไม่มีในหนังสือ จึงได้ส่งตัวนายเรือ ๑ ไต้กง ๑ รวม ๒ คน มอบให้กรมการเมืองประจวบคีรีขันธ์รักษาไว้ ได้มีหนังสือลงวันจันทร์ ขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๙ ส่งคำให้การขุนนเรนทรและสำเนาหนังสือสำหรับลำให้พระนรินทรราชเสนี พาขุนนเรนทรลงไปพร้อมด้วยจีนตันโกโยเจ้าของเรือไทยยื่นณศาลกงสุลอังกฤษ มิสเตอกูลด์ ผู้ว่าการแทนไวซ์กงสุลกับพระนรินทรได้เรียกนายเรือไต้กงลูกเรือ รวม ๘ คน มาให้สาบาลแล้วถามทรัพย์ สิ่งของที่หาย แล้วได้ตรวจที่ยังอยู่และที่หาย ก็ถูกต้องตามบัญชียื่นศาลกงสุล เมื่อเรือออกจากกรุงเทพ ฯ มิสเตอนอกซ์ส่งบัญชีจำนวนเงินซึ่งเรือสงครามกรรชิตต้องใช้ให้พระนรินทร มาเสนอเห็นว่าการเป็นดังนี้เพราะขุนนเรนทรเสียใจไม่รู้ถึงการณ์ จะหาทางโต้เถียงก็ยากจึงต้องยอม มิสเตอนอกซ์ มีหนังสือลงวันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำเดือน ๙ บอกจำนวนเงินถูกต้องตามบัญชีเป็นเงิน ๖๕๖ บาท ๓ สลึงให้พระยาประภา ฯ ซึ่งได้กำกับเรือรบทำด้วยมีเงินภาษีฝิ่นให้พระนรินทรพาไปใช้ที่ศาลกงสุลก่อน แล้วเบิกใช้โรงฝิ่นภายหลัง ได้คัดสำเนาหนังสือตอบ ๑ คำให้การขุนนเรนทร ๑ หนังสือสำหรับลำ ๑ บัญชีของ ๑ หนังสือกงสุล ๑ เข้าผนึกมาให้พระยาประภา เห็นว่าความเกี่ยวข้องกับเรือรบลาดตระเวนรักษาโจรผู้ร้ายดังนี้ ควรให้พระยาประภากราบบังคมทูลพระกรุณา ฯ ไว้

สำเนากงสุลฉบับ ๑ ลงวันอังคารขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๙ ว่า

เขาได้รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ๒ ฉะบับ ลงวันพุธขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๙ หนึ่ง วันพฤหัสบดีขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๙ เรื่องเรือใช้ธงอังกฤษที่เรือรบไทยจับนั้น เขายังไม่ทราบความละเอียดของคดีก่อน แต่จะต้องชี้แจงให้ท่านทราบตามเขาตรองเห็น ผู้ที่จับเรือนี้ได้ทำผิดข้อหนังสือสัญญาข้อสำคัญ ถ้าแม้นว่าเรือนั้น เมื่อเวลาจับอยู่ในทะเลของเขตต์แดนไทยก็ดี เมื่อสืบความต่อไปข้างหน้าเหมือนหนังสือท่านก็ดี ก็มีความผิดอยู่ เขาชี้แจงมานี้เพื่อจะไม่ให้มีการลำบากต่อไป ท่านหรือเจ้าพนักงานของท่านก็ไม่มีอำนาจรับการเกี่ยวข้องกับเรืออังกฤษ เว้นแต่จับได้ในกำลังลงมือผิดกฎหมายอย่างหนึ่ง หรือพะยานแม้นคงรู้แน่ว่าได้ทำการผิดจริง และเมื่อจับแล้วผู้จับเป็นโจทก์ ถ้าสืบไม่สมโจทก์ ๆ นั้นต้องใช้ทำขวัญและค่าป่วยการแก่ผู้ต้องจับ

สำเนาเจ้าพระยาสุรวงศ์ ตอบลงวันจันทรขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๙ ว่า วันเสาร์ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๙ ขุนนเรนทรเสนีนายเรือสงครามครรชิตกลับมา ได้ถามคำให้การที่ส่งมา ขอแจ้งแก่ท่านว่า นายเรือลาดตระเวนกรุงเทพ ฯ นั้น ถืออยู่ตามธรรมเนียมโบราณ ถ้าพบปะเรือใดในทางทะเล เรียกหนังสือสำหรับลำมาตรวจเห็นผิดชื่อนายเรือแล้ว วัน ฯ หนังสือล่วงปีหนึ่งก็จับ อีกอย่างหนึ่ง ในเรือมีปืนใหญ่น้อย ถ้าไม่มีในหนังสือสำหรับลำก็จับ ที่จะคิดว่าเป็นเรือลูกค้าก็หาไม่ได้ การเป็นอยู่ดังนี้ ถ้าต่อไปภายหน้าจะให้นายเรือประพฤติดังท่านชี้แจงมา ขอส่งสำเนาคำให้การขุนนเรนทรและสำเนาหนังสือสำหรับลำไป ขอให้ตริตรองโดยละเอียดก่อน

สำเนาคำให้การขุนนเรนทรเสนีว่า ไปวันพฤหัสบดีแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๗ ไปถึงเมืองปราน วันศุกร์แรม ๑๓ ค่ำเดือน ๙ พระวิชิตชาญณรงค์ผู้ว่าราชการและยกระบัตรบอกว่า เมื่อเดือน ๗ ข้างแรม สลัดตีเรือลูกค้าเมืองกำเนิดนพคุณในแขวงเมืองกำเนิดนพคุณยิงคนตาย ๒ คน นายเรือโดดน้ำหนีมาได้ สลัดเอาเรือไปในแขวงเมืองประจวบคีรีขันธ์ วันพุธขึ้น ๔ ค่ำเดือน ๘ เจ้าเมืองปรานจัดให้นำร่องไปเที่ยวค้นหาสลัดแล้วแวะไปที่อ่าวเมืองประจวบ กำเนิด ปะทิว ชุมพร หลังสวน เที่ยวค้นทุกเมือง ๗ วันก็ไม่พบ วันพุธขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๘ ไปเมืองกาญจนดิษฐ์พัก ๖ วัน วันเสาร์ขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๘ ออกไปอีก ๘ วันถึงเกาะหลักวันอาทิตย์แรม ๗ ค่ำเดือน ๘ ทอดสมออยู่ในอ่าว ครั้นเวลาค่ำ ๒ ยามเห็นเรือศีร์ษะฉลอมท้ายญวนเข้ามาทอดในอ่าว รุ่งเช้าให้คนไปเรียกจุนจู๊ก็ไม่มา จึงให้กระลาสีไปใช้ใบเข้ามาตามเรือจุนจู๊ว่าชื่อจีนติง ตรวจดูในหนังสือชื่อจีนต้นโกโบ แล้วเป็นหนังสือแต่ปีชวด ๓ ปีมาแล้ว ตรวจดูมีเครื่องอาวุธในเรือ หม้อดิน ๒ หม้อ ปืนใหญ่ ๔ ปืนน้อย ๕ กระสุนใหญ่ถัง ๑ เล็กครึ่งถัง หอก ๒ ง้าว ๒ เหล็กมีคมวงเดือน ๑ เครื่องอาวุธเหล่านี้ไม่มีในหนังสือสำหรับลำ จึงพร้อมกับหลวงศรีมาวากรมการเมืองประจวบทำบัญชีอาวุธไว้ในเรือสงคราม สินค้าไว้ในเรือเขา แต่จุนจู๊ไต้กงมอบให้กรมการรักษาไว้ แล้วได้มีหนังสือถึงพระพิไชยพลสินธุๆ ให้หลวงยกระบัตร์ หลวงวังหลวงขันเทา มาตรวจดูว่าจะต้องส่งเข้ามากรุงเทพฯ เขาก็ไปลาดตระเวนต่อไป ครั้นกลับมาได้ท้องตราให้ปล่อยก็ได้ปล่อยไปแต่ณวันอังคาร

ขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๙ หนังสือสำหรับลำ พระยาพิพัฒนโกษาลงวันศุกร์ แรม ๑๒ ค่ำเดือน ๖ ปีชวดอัฐศกฉะบับ ๑ บัญชีของสินค้าราคา ๓๖๘บาท ๓ สลึง ค่าป่วยการค่าจ้างคนมาบอกข่าวเมื่อต้องจับ ๒๐๘ บาท รวม ๕๗๖ บาท ๓ สลึง กับค่าทำขวัญคนละ ๕๐ บาท รวม ๘๐ บาท รวมหมด ๖๕๖ บาท ๓ สลึง

๓ สำเนาหนังสือกงสุลอังกฤษมีมาวันเสาร์แรม ๑๑ ค่ำเดือน ๙ อีกฉะบับ ๑ ว่าด้วยเงินค่าป่วยการและอื่น ๆ รวม ๖๕๖ บาท ๓ สลึง ถ้าคอเวอนเมนต์จะยอมใช้เงินนี้เขาจะยอมให้เป็นเลิกแล้วแก่กัน แต่ถ้าว่าเขาจะต้องชี้แจงอีกทีหนึ่ง ขอให้ไทยเอาเป็นธุระอย่าให้ความอย่างนี้เกิดอีกต่อไป เพราะถ้าเกิดอีกต่อไปอย่างนี้เขาจะให้แล้วกันง่ายเหมือนคราวนี้ก็เหลือกำลัง ในคราวนี้เมื่อชำระคู่เรือไทยอินจะได้ค่าป่วยการเท่าไรเขาก็ปราณีมาก เพราะเห็นว่าการไม่ดีที่นายเรือรบนั้นทำเป็นความโง่มากไม่สู้เกลียด แต่ว่าเมื่อสืบต่อไปก็ได้ความบ้าง ให้ความสงสัยเกิดในใจเขาบ้าง การที่ขุนนเรนทรเสนีทำนั้นก็หาเป็นเพราะความโง่อย่างเดียวไม่ เขาเห็นว่าถ้าเขาจะสืบบ้าง ด้วยเรือรบนั้นได้จับเรือลำอื่นไปเที่ยวนี้ก็เห็นจะเป็นการบำรุงเรือลูกค้าทั้งปวง

๔ ว่ามีพระราชหัตถ์เลขาท้ายคำตัดสินพระราชทานพระยาประภาไป

๕ รับหนังสือพระยามหามนตรี กราบทูลด้วยที่ให้คนไปจับผู้ร้ายทำเงินแดงที่บ้านบางสะพาน ได้ชำระอ้ายเคชผัวอีจีดเมีย อ้ายบุญบุตรอายุ ๑๓ ปี ได้สูบ ๒ อั่งโล่ ๒ คีม ๑ เต้ง ๑ ทองแดงทำเป็นลูกกระยัง

ไม่ได้พดด้วง ๑๐ ทองแดงหนัก ๑ ชั่ง ๑๐ ตำลึง เบ้าใหญ่ ๕ เล็ก ๑๓ ตีบุกพิมพ์ ๑ พิมพ์เทกระ ๕ เหล็กพิมพ์พดด้วง บาท ๑ สลึง ๑ เหล็กตราเก่ง ๒ จอมเกล้า ๒ จักร ๖ ชวาน ๒ เงินทำแล้วตราเก่ง ๓ บาท ตราจอมเกล้า ๕ บาท หลวงโยธากับกรมการถามอ้ายเดชไม่รับ อ้ายบุญบุตรเขยว่าอ้ายเดชทำเงินแดงด้วยเครื่องมือที่จับกับอ้ายเปี่ยม อ้ายอิ่ม อ้ายยิ้ม อ้ายไข่ อ้ายอยู่ อ้ายทา อ้ายบุญซัดให้จับอ้ายยิ้ม อ้ายอยู่ อ้ายอิ่ม กรมการได้ตัวจำจำอ้ายไข่อ้ายเปี่ยม กรมการขอเอาไว้ เมื่ออ้ายผู้ร้ายจะเข้าหา ถ้ามีหนังสือพระยาราชจะได้จัดส่งให้ แต่อ้ายทาหนี หลวงโยธากลับลงมาได้ ให้ไปขอหนังสือพระยาราชกลับขึ้นไปจับตัวลงมา ถ้าไม่ได้ผู้ร้ายให้เอาจำจำมาเร่ง ให้กรมการทำบัญชีสิ่งของถิ่นถานบ้านเรือนไว้ตามแบบอย่างผู้ร้ายทำเงินแดง

๖ พระดิษฐการถวายรีโปตความเดือน ๙ เดิม ๑๖ ใหม่ ๒๑ รวม ๓๗ นั้น ความแล้ว ๑๖ ส่งกระทรวง ๕ รวม ๒๑ คงความ ๑๖ ฯ

๗ รับคำโทรเลขกัปตันอาบเบกอซัต ถึงห้างดีเบว่า เดี๋ยวนี้ในเรือร้อนนัก กลัวดินเขนจะลุกเป็นไฟขึ้น เพราะร้อนมากในกำปั่น นอกกำปั่นก็ร้อน ขอให้นายห้างสั่งให้ขนดินเขนออกจากกำปั่นทีเดียว ถ้านายห้างไม่สั่ง นั้นจะใส่ไว้ในเรือลำเลียง แล้วนายห้างจะให้ขนขึ้นมาบนบกที่เดนก็ตามใจ ถ้าไม่ยอมในวันนี้ พรุ่งนี้เช้าก่อนแดดร้อนจะขนดินเขนใส่ไว้ในเรือลำเลียง ขอตอบโทรเลขในวันนี้

๘ พระยาศรีอ่านบอกเมืองปราจิณเรื่องผู้ร้าย พระนรินทรอ่านบอกเมืองปราน

๙. นายแต่ง แล้วถวายหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ ตอบพระราชหัตถ์ วันอาทิตย์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ท่านเห็นว่าการค้าขายของราษฎรทุกวันนี้ติดพันอยู่กับลูกค้าประเทศต่าง ๆ มาก ถ้าโปรดเกล้า ฯ ให้ออกประกาศ ก็เป็นพระราชบัญญัติติดแผ่นดินอยู่ ควรให้เจ้าพนักงานบอกล่วงหน้าแก่กงสุลทั้งปวงให้ทราบก่อน ๖ เดือน กงสุลจะได้ประกาศให้สัปเยกต์ทราบ แต่ในร่างหมายประกาศกำหนดกำของไม้ และของที่จะใช้ว่าใหญ่กำหามีไม่ ท่านเห็นควรให้มีกำหนดกำกี่นิ้วลงในคำประกาศด้วย ผู้ซื้อ ผู้ขาย จะไม่ได้เป็นคำทุ่มเถียงกันด้วยกำโต กำเล็ก

๑๐. หลวงวิจารณ์อาวุธถวายริโปตกระลาโหม เดือน ๙ หนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าความเดิม ๒๐ ใหม่ ๑๗ รวม ๓๗ แล้วเก่า ๔ ใหม่ ๙ รวม ๑๓ คงยังค้าง เก่า ๑๖ ใหม่ ๘ รวม ๒๔

๑๑. กาพย์จดหมายถวายว่าด้วยกัปตันลอฟตัสอยากจะพาภรรยาเข้ามาเฝ้า จะโปรดเกล้า ฯ ให้มาวันใดแล้วแต่จะโปรด ฯ

วัน ๓ ฯ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับหนังสือพระยาราชว่าด้วยกรมการกรุงเก่าบอกลงมาว่า วันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๙ นายสอนบ้านเกาะเรียนมาทำคำกฎหมายตราสินว่า วันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๙ เวลาดึก ๒ ยาม มีอ้ายผู้ร้ายประมาณ ๓๐ คน ปล้นบ้าน อ้ายผู้ร้ายพังประตูเรือนเข้าไปมัดนายสอนไว้ นายสอนจำหน้าได้ ๒ คน ชื่ออ้ายเทียง อ้ายบัว อ้ายผู้ร้ายเก็บทรัพย์สิ่งของไป ๕ ชั่ง ๒ ตำลึงกับสิ่งของอีกหลายสิ่ง หลวงมหาดไทย

จับได้ตัวมารดา อ้ายเทียง อ้ายบัวยังไม่ได้

๒. หมื่นราชนาคาถวายเรื่องราวกล่าวโทษ พระยาสมบัติยาธิบาล ว่าจ่ายเงินประจำเดือนในคลังในขวา เกินเอสติเม็ตพระยาธรรมจรัญยา เดิมพระยาธรรมจรัญยากะไว้ปีละ ๑๓๐ชั่ง เกินถึง๑๑๒ชั่งเศษ พระยาสมบัติยาธิบาลเร่งให้ตั้งฎีกาเบิก ตัวจะเบิกกลัวความผิด กับข้อ ๑ พระยาสมบัติยาธิบาล เอาหมื่นชินผู้เก็บฎีกาจ่ายนายด้านไปบางปอินเสีย จะสอบฎีกาจ่ายของก็ไม่ได้

๓. พระยาภาสขุนหลวงพระไกรศรีเฝ้า อ่านกฎหมายโปลิศที่พระยาภาสเรียบเรียง โปรดให้เอาไปประชุมเคานซิลตรวจแล้ว

๔. มีพระราชหัตถ์ พระราชทานขุนหลวงพระไกรศรี

๕. มีพระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์เรื่องที่ว่ามาด้วยกำไม้ว่า

๖. พระยาประภาเฝ้าทูลด้วยหนังสือพระยาพิพัฒน์ในเรือไทยยืมนั้นเป็นหนังสือสำหรับเรือ ไม่เป็นหนังสือเบิกร่องถึงพนยก็ได้ อาวุธมีไม่เป็นธรรมเนียมในเรือสำหรับลำ

๗. มีพระราชหัตถ์ไปถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ฉะบับ ๑

๘. รับหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาว่าด้วยรับพระราชหัตถ์วันอาทิตย์ขึ้น ๕ ค่ำเดือน ๑๐ ที่ว่าด้วยประกาศตั้งทะนานตุมซึ่งไม้ว่า ท่านตรวจดูในหนังสือประกาศก็เป็นการดีอยู่แล้ว แต่ยังมีระแวงอยู่หน่อยหนึ่งด้วยการภาษีข้าวที่ประพฤติกันมาแต่ก่อนนั้น ใช้ข้าวกล้อง ๒๒ หาบ

เขียนเกวียนข้าวขาวใช้ ๒ ๑ ความเขียนเกวียน จะตรงกันด้วยถึงทะนาน อย่างไรไม่ทราบ จะให้เอาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ผู้เจ้าของกำปั่นมาคิดอ่านเสียให้เรียบร้อย อย่าให้ขาดทิ้งประกาศตรากไปถึงที่เทียม แล้วเป็นที่ทุ่มเถียงกันขึ้นได้ ข้อ ๑ ไม้ว่า ไม้ตกกันนั้น จะต้องใช้ความออกไปด้วยกำหนดไม้ใหญ่ ไม้เล็กนั้น ใช้กันกำหนดไม้ใหญ่ข้างเล็กข้าง จะต้องให้มีพิกัดด้วยจึงจะดี

๙. มีพระราชหัตถ์ตอบฉะบับ ๑

๑๐. ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกเมืองหล่มศักดิ์เรื่องเงี้ยว

๑๑. พระยารองเมืองจดหมายว่าฉบับองฝรั่งถวาย เรื่องนี้ทรงสั่งทูลกระหม่อมพระองค์น้อยให้เป็นพระธุระคิดอ่านพร้อมด้วยพระยารองเมืองกัปตันเอมจัดให้เรียบร้อย ด้วยลูกจ้างฝรั่งต่อลูกจ้างลักกันเองจะได้ตัวมาชำระก็ลำบาก ด้วยติดหนังสือสัญญา ให้ท่านคิดอ่านเสียสวนเอาตัวให้ดี สั่งเมื่อวันคืนเนื่อกรมขุนเจริญ

๑๒. เจ้าจังหวัดในกรมอมเรนทรว่าประชวรมาก

๑๓. กาพย์จดหมายถวาย ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่า ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยยืมเครื่องโต๊ะ ฉะบับ ๑ ว่าด้วยนายเหมือนทหารจะไม่ยอมรับเป็นสัตย์ขังไว้

๑๔. สมเด็จพระองค์น้อยจดหมายถวายว่าด้วยวันนี้ท่านมีการเลี้ยงคืนเนื่อให้กรมเจริญเปรซิเดนซึ่งรับกรม ถวายขนมต่าง ๆ เป็นของโซไซเอตียนต์ ก็ยังส่งตัวอย่างยุทธซิกาเรตมาถวาย ค่ำวันนี้ทูลลาไปปากน้ำเร่งศิลา

๑๔. มีตอบไปฉะบับหนึ่ง

๑๕. ทรงพระอังคยมา ๒ วันทั้งวันนี้ ไม่ทรงสบายเมื่อยมาก

วัน ๔ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เมื่อคืนนี้บรรทมหลับ ๆ ตื่น ๆ ไม่ทรงสบาย หลับอยู่ใน ๒ ชั่วโมง บรรทมแล้วหลับอีก เมื่อยมาก ถวายอยู่งานเช้า ต้องบรรทมอยู่จนสาย

๒. เวลาเช้า ๕ โมงเศษ กรมอมเรนทรบดินทรสิ้นพระชนม์ พระราชทานไตรไป ๑๐ ไม่ได้เสด็จ กรมสมเด็จพระสุดารัตน และเจ้านายราชวงศ์เสด็จ วังหน้า สมเด็จกรมพระ และเจ้านายมีข้าง

๓. เช้าวันนี้ตักบาตรน้ำผึ้ง ไม่ได้เสด็จ โปรดเกล้า ฯ ให้องค์สวัสดิโสภณไปจุดเทียนและตักบาตร

๔. บ่ายเสด็จออกทรงตรัสอยู่สัก ๒ ชั่วโมงเศษ ด้วยไม่ทรงสบาย ไม่โปรดให้ใครเฝ้า

๕. รับจดหมายกรมขุนเจริญขอรับพระราชทานเบี้ยพายกระทุ้งราก พระวิหาร พระเจดีย์

๖. รับหนังสือพระยามหามนตรี ว่าด้วยชำระผู้ร้ายทำเงินแดง ว่า วันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ อ้ายเกศ อ้ายอิ่ม อ้ายยิ้ม อ้ายอยู่ รับเป็นสัตย์ซัดถึงอ้ายผู้ร้าย ได้ขอหนังสือพระยาราชให้หลวงโยธา คุมตัว อ้ายบุญ บุตร อ้ายเกศ ลงเรือโสรวารไปที่บ้านบางสะพานกรุงเก่า

หลวงวารีไปเรือนกอินทรีจับที่บ้านปากไห่ตาลาน นายโห้สกันเลบเตอแนน ลงเรือไฟหลวงพินิตไปจับที่สระบุรี ๓ รายนี้ไปวันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๐ ที่ ๑๑ วัน ๘ ค่ำให้ตรวจสุกกับอำเภอล้อมจับอ้ายเปร่ม บ้านบางกะปิได้ตัวมามีเงินแดงพดด้วง ๑๔ บาท ทองแดง ๑๐ ตำลึง เหล็กตราเม็ดข้าวสารหนึ่ง อีหุ่นภรรยาอ้ายเปร่มให้ถ้อยคำว่า เดิม อีหุ่นได้ทราบว่าอ้ายเปร่มทำเงินแดง อีหุ่นห้ามอ้ายเปร่มกลับทุบตี อีหุ่นได้ค้อนที่สำหรับตีเงินแดงมาลุแก่โทษแก่อำเภอ อ้ายเปร่มจับเอาคายพ้น อีหุ่นหนีไปอยู่บ้านนายอินกะสือ ๆ กับอำเภอได้ห้ามปราม ครั้นรุ่งเช้า อหุ่นลุแก่โทษแก่อำเภอยังไม่รับว่ายังมัวอยู่ ด้วยไม่ได้เหล็กและตรา ให้คอยจับอยู่ก่อน อีหุ่นก็ยืน คือคอยจับเครื่องมือยังหาได้ไม่ อ้ายเปร่ม ไปบ้านอ้ายเดชอ้ายพาบางสะพานกรุงเก่ามิได้ขาด วันนี้ได้ชำระอ้ายเปร่ม ไม่รับ อีหุ่นอ้ายเดชอีแสงก็ยืนอยู่ ได้ผูกเฆี่ยน ๕ ทีจึงรับ ซึ่งแก ชำระผูกไม่เว้นวันพระนั้น พระราชอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ ด้วยเป็นผู้ร้าย สำคัญ ครั้นจะรอก็จะแตกเสีย อ้ายผู้ร้ายรายนี้หมู่ใหญ่อยู่ แต่ค่อยได้ ทีละน้อย ต้องใช้เรือกลไฟ พอได้เร็วกว่าทางอ้ายผู้ร้ายที่จะได้ข่าว อนึ่งพระยาราชได้ช่วยแข็งแรง แกได้ดำเนินพระบรมราชโองการ ขอ พระบารมีโปรดเกล้า ฯ ให้ท่านมีน้ำใจขึ้น หาไม่นานไปซับซ้อนนัก กลัว จะมีราคาญว่าตระลาการจู้จี้ไม่รู้แล้ว ด้วยอ้ายผู้ร้ายขยายทีละน้อยๆ ดังนี้ ครั้งพระยาราช พระยารองเมืองออกป่ากว่าถูกรังใหญ่ แต่ ท่านคอยมานานแล้วไม่ได้ช่องเลย ที่บางสะพานเป็นรังใหญ่แล้วอ้ายเปร่ม

ซัดภายหลังอีกที่ตำบลบ้านบางกะจะ ๑ ปลายคลองสามเสน ๑ บางกรวย ๑ ให้คนไปจับแล้ว ยังฟ้องซักอ้ายเปรมต่อไป มีพระราชหัตถ์กระดาษรับสั่งตอบไปว่าผูกวัดพระไม่มีใครว่าดอก

๗. รับหนังสือเจ้าหมื่นศรีถวายว่าด้วยโปรดเกล้า ฯ รายภาษีไม้ขอนสักอยู่ทุกวันนี้จะใช้ไม้วาสั้นหรือยาวประการใด และได้โปรดเกล้าฯ กับพระยาราชแล้วหรือยัง ยังหาทราบเกล้า ฯ ไม่ ถ้าไม้วาที่เก็บภาษีสั้นไม้วาใหม่ยาวไปผิดกันมาก ภาษีนั้นก็จะตกไป ธรรมเนียมซื้อขายไม้สักนั้น ถ้าไม้ ๘ กำ กับ ๔ นิ้ว เขาคิดเป็น ๙ กำ ถ้าไม้ ๘ กำ กับ ๒,๓ นิ้ว เขาคิดเป็น ๘ กำถ้วน ถ้าภาษีเก็บตามซื้อขายกันดังนี้ ไม้วาผิดกันน้อย ก็เป็นที่เสียเปรียบกันมาก เพราะผิดแต่นิ้วหนึ่ง ควรไม้จะเก็บได้เป็น ๙ กำ ก็จะได้แต่ ๘ กำ เท่านั้น ถ้าเก็บภาษีแต่โดยตรงไม่เหมือนซื้อขายกัน ถึงจะยาวสั้นประการใดก็จะไม่ผิดกันมากนัก มีพระราชหัตถ์กระดาษรับสั่งตอบไปว่า จะถามพระยาราชดู

๘. มีพระราชหัตถ์ถึงพระยาราชวรานุกูล ที่เกษตราธิบดี

วัน ๕ ฯ ๑๐ ๙ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับคำโทรเลข ๒ ฉะบับ เรือไป ๒ ลำ ฉะบับ ๑ สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษี กลับขึ้นมากรุงเทพ ฯ

๒. รับหนังสือสมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีว่า ไปตรวจศิลาที่เมืองสมุทถามพระยาสมุทฯ ว่าศิลาราษฎรไปบรรทุกนั้นได้เข้ามาบ้างแล้ว ประมาณ ๙,๑๐ คิดศิลาหมดด้วยกันประมาณหมื่นหาย แต่ราษฎรเกียจอยู่ว่าถูก

เป็นฤดูน้ำลงเชี่ยว ถ้าจะเอาขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ช้าวันหลายเวลาลำบากมาก หายละเฟื้อง ราษฎรไม่รับบรรทุกขึ้นมา เอาโยนขึ้นไว้หน้าบ้านเสียหมดทุกคน ท่านเห็นว่าฤดูน้ำเชี่ยวจริง ครั้นจะคิดราคาเพิ่มให้อีก ก็เปลืองเงินมากขึ้นเปล่า ๆ น้ำก็จะเชี่ยวจัดขึ้นไปทุกวัน ถ้าจะรอกว่าจะได้ศิลาก็หลายเดือนนัก อยากจะได้รับพระราชทานศิลาสักหมื่นหาบมาให้ทันก่อน ในเวลานี้น้ำไม่สู้เชี่ยวเท่าไดนัก ถ้าได้รับพระราชทานเรือบรรทุกไปบรรทุกศิลาให้เรือไฟลากมาสักเที่ยวหนึ่ง สองเที่ยวได้เห็นจะดี ครั้นจะใช้กำลังคนก็เห็นจะไม่ไหว อนึ่งพระยาสมุทแจ้งความว่าศิลาชนิดนี้ที่แหลมฟ้าผ่ามีอยู่มาก เดิมได้ซื้อไว้หาบละเฟื้องขึ้นถมไว้ว่าจะทำป้อมสิ้นเงินหลายร้อยชั่ง การป้อมนั้นก็สงบอยู่ ศิลาก็จมเลนเสียมาก ถ้าจะขึ้นศิลานี้ใช้ในการถนนให้ทันราชการก่อน จะไม่เป็นการลำบากประการ ๑ ราษฎรได้พูดอยู่ว่า ถ้าจะบรรทุกศิลาที่แหลมฟ้าผ่าเข้ามากรุงเทพ ฯ แล้วจะคิดเอาราคาอย่างน้อย เพราะไม่สู้ถูกคลื่นมาก ท่านได้เอาเรือตีกรรเชียงไปดู เห็นมีศิลาอยู่มากพอรับราชการได้ แต่การจะขัดข้องประการใดยังหาทราบไม่ เป็นแต่คำพระยาสมุทว่า แล้วแต่จะโปรด

๓. วันนี้ เสด็จออกหน่อยหนึ่งไม่มีการอะไร ไม่สู้ทรงสบาย

วัน ๖ ฯ ๑๐ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับหนังสือสมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีว่า หม่อมราชวงศ์หญิงห่างเจ็บครรภ์แต่วันพฤหัสบดีขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๑๐ เวลาบ่าย เจ็บเป็นครั้ง

เป็นคราว ท่านได้รับพระราชทานให้หลวงราโชมาตรวจ ว่าเห็นจะยังไม่คลอด ท่านจึงยังมิได้กราบบังคมทูล วันนี้เวลาเช้า ๒ โมง ๓๕ มินิต ๑๘ เซกัน คลอดเป็นชาย มารดาและเด็กก็สบายเป็นปกติ

๒. มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉบับหนึ่งว่า ด้วยท่านจดหมายมาว่าหญิงหว่างออกลูกเป็นชาย ทรงมีความยินดีนัก ด้วยเหมือนดังหมายขออย่าให้มีอันตรายประการใดเลย แต่ให้เรียกกันเป็นหม่อมเจ้าก่อนตามยศเดิม เมื่อมาเฝ้าเมื่อใดจึงจะตั้งให้เป็นพระองค์เจ้า จะได้เป็นเกียรติยศและถูกต้องตามแบบอย่างแต่ก่อนมา

๓. เราเฝ้าทรงด้วยเรื่องดวงลูกสมเด็จพระองค์ใหญ่

๔. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉบับ ๑ ตอบพระราชหัตถ์เรื่องประกาศไม้ว่าไม้ศอกตุ้มถังชั่งทะนาน ว่าความในหมายประกาศนั้นดีแล้ว และข้อซึ่งว่า ถ้าผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ใช้ถังทะนาน ไม้วาไม้ศอก ตุ้มชั่งหาบให้ถูกต้องตามหมายประกาศอัตรานี้ ทำให้หนัก ๆ เบา ๆ เล็ก ๆ ใหญ่ ๆ สั้น ๆ ยาว ๆ ไป ถ้าเกิดความฟ้องร้องถึงโรงศาล ตั้งแต่วันเดือน ๕ ขึ้นค่ำ ๑ ปีเถาะ เอกศกไป เจ้าพนักงานตระลาการจะต้องตัดสินตามแบบหมายประกาศ ถังทะนาน ไม้ศอกไม้วา ตุ้มชั่ง หาบนี้ เป็นข้อบังคับให้รู้ทั่วกัน ชอบด้วยเกล้า ฯ แล้ว แต่ซึ่งว่าเว้นแต่ได้ทำสัญญาว่าจะซื้อขายด้วยถังทะนานอย่างนั้น ไม้ศอกไม้วาอย่างนี้ ตุ้มชั่งอย่างนั้น จึงใช้ได้ ความข้อนี้ท่านเห็นว่าจะเป็นข้อลบล้าง ข้อที่ว่าเป็นความแก่กันเจ้าพนักงานตระลาการจะตัดสินตามประกาศอัตรานี้แล้วไม่เป็นที่เด็ดขาด

ไปได้ เหมือนกับหมายประกาศกำหนดดอกเบี้ยชั่งละบาท ในการกู้หนี้ยืมสินนั้นด้วย และในหมายประกาศตั้งกำหนดดอกเบี้ยชั่งละบาทนั้น ถึงผู้ที่กู้ยืมไปจะมีหนังสือสัญญาให้ดอกเบี้ย ชั่งละ ๑๐ สลึง หรือ ๓ บาท หรือ ๔ บาท ๕ บาท ไว้ต่อกันประการใดก็ดี ถ้าผู้ที่กู้ยืมไปนั้นยอมให้แก่กันตามสัญญา ไม่ได้เป็นถ้อยความแก่กันแล้ว ก็เป็นเอกลาภของเจ้าเงินกู้ที่ให้ยืมไป ถ้าเกิดเป็นถ้อยความแก่กัน ถึงตระลาการชำระตัดสินแล้ว ตระลาการต้องตัดสินให้เสียดอกเบี้ยต่อกัน ชั่งละบาทตามกำหนดหมายประกาศ ถึงจะมีหนังสือไว้ต่อกันประการใด ๆ ที่เกินกำหนดหมายประกาศแล้ว ก็เป็นใช้ไม่ได้ และหมายประกาศครั้งนี้ถ้าผู้ที่ได้สัญญาต่อกันจะเป็นความแก่กัน ตระลาการก็จะต้องตัดสินตามที่เขาได้สัญญากันไว้ ถ้าจะตัดสินตามไม้วาไม้ศอก ตุ้มชั่ง ถังทะนาน ที่เป็นแบบของหลวงสำหรับแผ่นดินมีอยู่นั้น ก็จะผิดกับสัญญาที่เขาได้สัญญาแก่กันไว้นั้น ไม้วาไม้ศอก ที่สั้นๆ ยาวๆ ตุ้มถัง ที่เล็กๆ ใหญ่ๆ ก็ยังจะคงใช้อยู่เสมอไป กลัวจะไม่เป็นแบบเดียวอย่างเดียวไปได้

๕. รับหนังสืออาลบาศเตอว่าเตียงทองเหลือง ๓ เตียง เหล็ก ๔ เตียงทรงส่งนั้น เข้ามาถึงแล้ว ได้ส่งเตียงทองเหลืองเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายเตียงหนึ่ง ที่ยังเหลือนั้นจะโปรดให้มอบให้เจ้าเช่งหรือผู้ใดแล้วแต่จะโปรด มีพระราชหัตถ์กระดาษรับสั่งว่าให้ส่งเจ้าเช่ง และให้ส่งราคาเข้ามาถวายด้วย

๖. วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วัน ๗ ๑๑ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับหนังสืออาลบาศเตอว่าได้ส่งเตียงกับเจ้าเข่งเสร็จแล้ว แต่ราคานั้นพระยาสยามธุรพาหะส่งเข้ามาเมื่อใดจึงจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย

๒. รับหนังสือท่านกาพย์ว่าจมื่นสราภัยมาแจ้งความว่าของที่จะใช้แต่งมิวเซียมเป็นต้นว่าผ้าสักหลาดต่างๆ ซึ่งจะใช้คลุมโต๊ะบีดตู้นั้น จะขอรับพระราชทานเบิกในพระคลังข้างใน สิ่งของที่ไม่มีในห้องพระคลังนั้นจะขอรับพระราชทานจัดซื้อ กับว่าในเดือน ๙ นี้นายคล้ายไปรเวตกำมะนีที่ ๖ ได้รับการหมอรักษาทหารทั้งกลางวันกลางคืน ขอรับพระราชทานเพิ่มเงินเดือนอีก ๖ บาท เป็น ๑๖ บาท กับหมื่นกาหลบริหารสมุห์บัญชีไพร่หลวง เดิมได้รับการมาก เดิมได้ ๑๐ บาท ขอเพิ่มอีก ๒ บาท

๓. มีพระราชหัตถ์กรอกโน๊ตยอมไป

๔. พระยาสมบัติยาธิบาลเฝ้าถวายสัญญาพระภาษีกู้เงิน ว่าวันศุกร์แรม ๓ ค่ำ เดือน ๙ จุลศักราช ๑๒๔๐ ปีขาลสัมฤทธิศก พระภาษีทำสัญญารับเงิน ๒๐๐ ชั่งให้ไว้แก่พระยาสมบัติยาธิบาลฉะบับ ๑ ด้วยพระภาษีทำเรื่องราวทูลเกล้า ฯ ถวายขอรับพระราชทานกู้เงินไปทำทุนซื้ออ้อยหีบทำน้ำตาลทรายที่โรงจักรกลไฟ จำนวนปีขาล เซ็นพระราชหัตถ์โปรดให้พระยาสมบัติยาธิบาลเป็นเจ้าพนักงานจ่ายเงิน ๒๐๐ ชั่งให้ จึงยอมทำสัญญาไว้ต่อเจ้าพนักงาน ๖ ข้อ

ข้อ ๑ ยอมให้เจ้าพนักงานไปกำกับตรวจดูการงานในโรงจักรด้วย

ข้อ ๒ ถ้าตราภาษีจะเอากระสอบใส่น้ำตาลทรายมากน้อยเท่าใด เขาจะมีตรายี่ห้อทงสุนของเจ้าพนักงานที่กระสอบทุกกระสอบ ให้รู้

จำนวนไว้ด้วย

ข้อ ๓ เมื่อจะเอาน้ำตาลทรายใส่กระสอบต้องบอกเจ้าพนักงานไป ตรวจดูให้รู้จำนวนน้ำตาลมากน้อยเท่าใด จะได้ทำบัญชีให้ถูกต้องกัน

ข้อ ๔ ถ้าจะบรรทุกน้ำตาลน้ำอ้อยเข้าไปจำหน่ายในกรุงเทพ ฯ และจำหน่ายที่แห่งใด ๆ จะบอกเจ้าพนักงานไปว่าราคาจำหน่ายพร้อมด้วยผู้ซื้อ จะได้กำกับท้ายซึ่งจดน้ำหนักและรายเที่ยวเรือไว้

ข้อ ๕ เขาจำหน่ายน้ำตาลน้ำอ้อย ให้แก่ลูกค้าเป็นเงินมากน้อยเท่าใด ตามราคาที่ตกลงกันพร้อมด้วยเจ้าพนักงานแล้วนั้น ถ้าลูกค้าจะส่งเงินต่อเจ้าพนักงานๆ ยอมรับเงิน เขาจะยอมหักบัญชีส่งให้เจ้าพนักงานตามที่ยอมรับยอมส่งกัน

ข้อ ๖ ถ้าถึงวันขึ้นค่ำ ๑ เดือน ๘ ปีเถาะเอกศก จะส่งเงิน ๒๐๐ ชั่ง ดอกเบี้ยชั่งละ ๑ บาทให้เสร็จ ถ้าเขาทำผิดสัญญาแต่ข้อหนึ่งข้อใดให้ปรับไหมมีโทษแก่พระภาษีจงหนัก พระภาษีเซ็นลายมือประทับตรายี่ห้อรับเงิน ๒๐๐ ชั่งไว้ในหนังสือสัญญาเป็นสำคัญ โปรดให้คัดไว้ แล้วคืนต้นไป

๕. รับสั่งให้เราถามพระยาสมบัติยาธิบาล เรื่องราชนาคาถวายเรื่องราวกล่าวโทษ นัดไปที่บ้าน

๖ เมื่อคืนนี้รับบาญแผนกฉะบับ ๑ เซ็นมหามาลา จาตุรนต์หลุยพระราชอน ภาษีโขนละครหุ่นหนังเพลง การเล่นๆ เดิมจีนเมืองรับทำ จีนเส็งยื่นเรื่องราวหาตัวมาว่า จีนเส็งประมูล ๖ ชั่ง รวมเดิม ๑๓๐ ชั่ง ประมูล ๖ ชั่ง รวม ๑๓๖ ชั่ง เซ็นให้ตั้งจีนเส็งผู้ประมูลสูงไปเถิด

๗. รับโทรเลขเมืองสมุทรฉะบับ ๑ ว่าเจ้าพระยาสุรวงศ์กลับขึ้น

มาบางปอิน ๔ แผ่น ๒ ฉะบับ หม่อมแดงถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่า วันศุกร ขึ้น๑๐ค่ำเดือน๑๐ ได้ตั้งเครื่องที่ออฟฟีศใหม่ ตรงโรงทหารมหาดเล็กที่หน้าพระที่นั่งวรประภัย คือวโรภาศพิมานนั้น การทำสายโทรเลขแต่ออฟฟีศกรุงเทพ ฯ ถึงเกาะบางปอิน นายกองเส้น นายกองตุ้มเก่าได้ทำการแต่กรุงเทพ ฯ ถึงพรมแดนเมืองนนท์ ใช้สิ้นอินสุเลตเตอใหญ่๔๑ เล็ก ๑๘๕ สายลวด ๔๔ ขด พระยานนท์ พระสยาม ทำแขวงเมืองนนท์ถึงพรมแดนเมืองประทุมสิ้นอินสุเลตเตอใหญ่ ๔๖ เล็ก ๙๖ ลวด ๒๔ ขด พระยาประทุม กองตุ้มใหม่ ทำแขวงเมืองประทุมถึงพรมแดนกรุงเก่าสิ้นอินสุเลตเตอใหญ่ ๓๖ เล็ก ๒๒๘ ลวด ๕๔ ขด หลวงนาทำแขวงกรุงเก่าถึงบางปอินสิ้นอินสุเลตเตอใหญ่ ๒๖ เล็ก ๑๒๓ ลวด ๒๙ ขด รวมสิ้นอินสุเลตเตอใหญ่ ๑๕๑ เล็ก ๖๓๒ ลวด ๑๕๑ ขด การเสร็จแล้ว ออฟฟีศยังไม่ได้ทาสี อีกฉะบับ ๑ ถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อย จะใช้เครื่องเตลิฟนเมื่อไรก็ให้บอกขึ้นไป

๘. กรมหมื่นนเรศรถวายจำนวนสุรา บ่อนเบี้ย ที่ค้างพระยานครศรีธรรมราช สมเด็จฝากเข้ามา ค้างอากรสุรา ตั้งแต่ปีมะเส็งนพศกถึงปีฉลูนพศกเป็น ๒๑ ปี เงินทั้งอธิมาศและงวด ๑๘๘๓ ๑๗ ๕ ๖ ได้ส่งเครื่องถม ๓ ครั้ง รวมราคาเงิน ๒๑๘ ๑๒๓ ๘ หักแล้วคงค้าง ๖๖๔ ๓๐ ๔๘ บ่อนเบี้ย ตั้งแต่จำนวนปีมะเมียตรีศก ถึงปีฉลูนพศก รวม ๗ ปี เงิน

ทั้งอธิมาศ และงวด ๖๒๓ | ๒๓ | ๓๒ รวม ๒ ราย ค้าง ๑๒๘๗ | ๕๕ | ๑๖ ขอให้พระราชทานให้เจ้าพระยาสุรวงศ์ช่วยเร่ง

๙. ถึงพระเจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วยเงินค้างพระยานคร

๑๐. ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์เรื่องตุ้ม

๑๑. ถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อย ว่าด้วยศิลาถมถนน

๑๒. รับงบเดือนเจ้าพนักงานหอรัษฎากรเกลา ๆ ถวาย จำนวนเดือน ๙

เกณฑ์บุญ		๗๗ | ๘	
งวด		๕๓๘๙ | ๒๑	๕๗๖๘ | ๖ | ๘
ข้างที่		๒๕๕ | ๗๗ | ๔๐	
กรมต่าง ๆ มีพระชนม์	๒๑ | ๑๘ | ๔๐		
พี่นาง	๖๖ | ๒๓ | ๓๒	๑๑๗ | ๗๐ | ๑๖	
น้องยา			
ลูกเธอ	๓๐ | ๑๘ | ๘		

เกณฑ์ ๕

งวด ๔๘๕๖ | ๓๓ | ๒๔

ตัวเงิน มีพระชนม์ ๔๐๓ | ๑๘ | ๓๒

จ่ายกรม พี่นาง ๑๐๕๓ | ๖๕ | ๓๒

น้องยา

(ตัวเงิน รวม) ๑๔๖๑ | ๔

(รวม) ๖๓๒๒ | ๓๗ | ๒๔

(รวม) ๖๘๑๔ | ๔๙ | ๓๒

หักบัญชีรายพระไชยยศ
ยืมเงินงวดจ่ายไปก่อน
แล้วไม่ต้องออกตัวเงิน ๔๙๒ | ๑๒ | ๘

หักแล้วตัวเงิน ๕๕๔ | ๓๑ | ๑๖

คงจ่ายหักบัญชี ๔๙๒ | ๑๒ | ๘

(รวม) ๑๐๔๖ | ๔๓ | ๒๔

๑๓. วันนี้ยังไม่สู้ทรงสบาย ไม่ได้ออกขุนนาง

วัน ๑ ๑๒ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับโทรเลขบางปอินว่า กงสุลเยอรมัน มสเตอคลากและแหม่มคลาก ขึ้นไปบางปอิน ถึงวันเสาร์ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๑๐ เวลา ๒ ทุ่ม

โปรดเกล้า ฯ ให้ตอบขึ้นไปว่า ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ซึ่งกงสุลเยอรมันกับมิสเตอคลาก และมิสซิสคลากขึ้นไปพระราชวังบางปะอินนั้น ให้หม่อมราชวงศ์แดงกับหลวงนากรมการกรุงเก่ารับรองเขาให้เรียบร้อยแข็งแรง แล้วหม่อมแดงตอบมาอีกฉะบับ ๑ ว่า เวลาคืนนี้หลวงนาคอยรับ ครั้นรุ่งเช้าวันนี้หม่อมแดงได้พาไปดูบนพระที่นั่งตลอดหมด คิดว่าเย็นจะพาเที่ยวตามสวนนาไปไม่ได้ ด้วยฝนตกมาก นาที่กรมการกรุงเก่าได้มาก และจัดการดีแล้ว กงสุลกำหนดจะกลับเช้าพรุ่งนี้ หม่อมแดงจะกลับพรุ่งนี้ด้วย

๒. พระยาภาสเฝ้าถวายหนังสือทูลขอนายนิลเปรียญวัดราชนัดดา ซึ่งเป็นที่หมื่นพากยโวหารในกรมอักษรพิมพ์ได้เบี้ยหวัดอยู่ ๔ ตำลึง สมัครมาเขียนเสมียนอยู่ในแก ขอรับพระราชทานมาอยู่ในกรมหาดเล็ก

๓. รับหนังสือพระยาอุไทยธรรมบอกป่วยมาก

๔. ออกขุนนาง กรมขุนเจริญถวายจดหมายว่า ขุนทิพวิหารขุนเทพวิหาร มาทูลท่านว่าวันอังคารขึ้น๓ค่ำเดือน๑๐ เวลากลางคืนมีผู้ร้ายเจาะบานหน้าต่างหอพระนาคเป็นช่อง ๒ แห่งกว้างประมาณ ๔ นิ้ว ถอดขอถอดลิ่มเปิดหน้าต่างลักเอาพระพุทธรูปห้ามสมุทหล่อด้วยเงินองค์หนึ่ง สูงศอก ๒ นิ้วไป พระองค์นี้เป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าทรงสร้าง คนเฝ้านอนหลับ ต่อรุ่งเช้าจึงทราบ ท่านให้ขาพระนำกรมวังไปเที่ยวค้นในวัดพบปืนบอกหนึ่ง ดาบเล่มหนึ่ง ซ่อนไว้ในกองหินริมซุ้มประตูพระศรีรัตนเจดีย์ แต่พระนั้นไม่พบ ขอรับพระราชทานให้พระยาอนุรักษ์

สืบดูในพระราชวัง ห้ามนายประตู ให้พระยารองเมืองดูข้างนอก แก่เร่งให้สืบ

๕. พระยาศรีอำนวยบอกเมืองโพนพิสัยว่าด้วยตองซู่ไปค้าขายเมืองเชียงขวาง ถูกผู้ร้ายย่องเบาลักของไป ๒ ราย ๆ ๑ จับผู้ร้ายได้ ไปให้ท้าวเพี้ยชำระ ท้าวภัณฑ์มารับประกันผู้ร้าย แล้วว่าจะใช้ทุนทรัพย์ให้ ๆ ไปเข้าที่พระพนมเพ็ชร์ ๆ ก็ปล่อยเสีย มาร้องที่เมืองโพนพิสัยเรื่อง ๑ ตองซู่จับผู้ร้ายได้ มาให้เมืองโพนพิสัยชำระ ผู้ร้ายซัดท้าวภัณฑ์ หมายไปเอาตัวที่เมืองบริคัณฑ์ พระพนมเพ็ชร์ออกขัดขวางเสีย ทรงพระวิตก ด้วยเมืองเชียงขวางยังไม่มั่นคง ตองซู่ไปค้าขาย เราจะต้องเป็นประกัน จะต้องบอกศาลาออกตัวเสีย ทรงอยู่มาก

๖. ขุนนางกรมท่าถวายหนังสือราชการ ๓ เล่ม

วัน ๒ ฯ ๑๑ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. องค์มนุษย์ ถวายรวมริโป๊ตความเดือน ๙ ทรงเซ็นฎีกาสอบถามแล้ว เซ็นอีก ๑ ใหม่ ๑๕ รวม ๑๖ อีกฉะบับ ๑ รวมกรมต่าง ๆ ความแล้ว ๓๙ ไขสัตย์แล้ว ๑๙

๒. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบพระราชหัตถเรื่องไวต์แอนเมเซอ นั้นว่า ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ว่าได้ลงไปในหมายประกาศดังนั้น จะถือเอาแต่เพียงว่าหมายประกาศนี้ช่วยให้ราษฎรซื้อขายเท่านั้น การต่อไปควรจะขยับขยายอย่างไรจึงคิดต่อไปนั้น ชอบด้วยเกล้า ฯ แล้ว และหมายประกาศนั้นตกลงเป็นใช้ได้เมื่อใด ท่านจึงจะมีหนังสือนำส่งหมายประกาศไปทุกกงสุลให้ทราบทั่วกัน และซึ่งจะโปรดเกล้า ฯ ให้

อธิบายในการเรื่องนี้ไปในหนังสือนำบ้างนั้น ท่านคิดว่าเปนแต่จะบอกให้ทราบว่า บัดนี้โปรดให้เจ้าพนักงานจัดสอบสวนเครื่องวัดซึ่งให้เปนแบบอย่างเปนแน่จริงไว้เปนตัวอย่างเท่านั้น การค้าขายของลูกค้าที่เปนการวัดตวงซึ่งนั้น ก็สุดแต่ลูกค้าจะสัญญาตกลงแก่กัน ไม่เกี่ยวข้องบังคับในการค้าขาย ท่านเห็นว่าถึงสุดจะไม่มีที่เถียงในการเรื่องนี้ แต่การภาษีข้าวซึ่งเก็บ ๒๒ หาบเปนเกวียน ซึ่งใช้อยู่ทุกวันนี้ ได้คิดตวงด้วยถังเจ้าพนักงานกรมนา ๑๐๐ ถังเปนเกวียน จึงได้เปนพิกัดเรียกภาษีมา และการที่จะต่อไปนั้น จะต้องรอฟังเสียงลูกค้าดูก่อน และส่วนภาษีข้าวนั้นเมื่อการจะควรประการใดแล้ว ท่านจะคิดจัดการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป

๓. พระยาสมบัติยาธิบาล ถวายคำแก้จมื่นราชนาคากล่าวโทษว่า ตั้งแต่โปรดให้แกมาเปนเจ้ากรมคลังขวาเดือน ๑๒ ปีชวด อัฐศก การสั่งจ่ายสั่งซื้อ พระยาธรรมจรัญญาเปนผู้สั่ง ถึงกำหนดเดือน ขุนวิสูตรราชสมุหบัญชีกลาง ขุนรักษ์อักษรเปนตนฎีกาเบิกเงิน พระยาธรรมจรัญญาเปนผู้รับพระบรมราชโองการให้แกประทับตราด้วยดวงหนึ่ง มาจนเดือน ๕ ปีฉลู พระยาธรรมจรัญญา จึงให้เปลี่ยนชื่อแก เปนผู้รับพระบรมราชโองการ พระยาธรรมจรัญญาประทับหลัง แต่การสั่งสั่งจ่ายซื้อ ให้คนไปเสนอ ที่การร้อนแก่ก็ได้จ่ายไปบ้าง ได้เบิกเงินแล้ว แต่เดือน ๕ ถึงเดือน ๙ เงิน ๗/ ๒ / ๓ | ๑ / ๑ | ๒ ยังไม่ได้เบิกอีก ๗เดือน

เงิน ๑๖๗๑ ๒ | ๓ แลขอเบิกเงินที่ค้างให้เสร็จในปีฉลู แต่ปีขาลต่อไปจะขอแอสติเมตเดือนละ ๘ | ปีหนึ่ง ๔๘ | (๑)

๔. วานนี้ ท่านเทวัญถวายหนังสือพิมพ์คอเรศปอนด์เดนต์ เรื่องอังกฤษยิงเมืองตรังกานู ไม่ทราบว่าใครเปนเจ้าของ ให้หมอปรัดเลเอาเปนเล่มแล้วมาส่ง ว่าเปนของท่านเทวัญ ๆ รับไว้ว่าเปนของยกถวายไปทรงทอดพระเนตรเห็นความชอบกล คิดเปนการราชการส่วนของไปรเวตอย่าง ๑ ของเราอย่าง ๑ จะทรงคิดถึงเรื่องเมืองเชียงขวางของเมื่อวานนี้

๕. มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ เรื่องผู้ร้ายเมืองเชียงขวาง

๖. มีถึงพระยาราชฉะบับ ๑ ว่าด้วยกำไม้

๗. มีถึงสมเด็จกรมพระอีกฉะบับ ๑ ประกาศคุ้มถึง

๘. ออกขุนนาง พระยาศรีทูลบอกเมืองฉะเชิงเทรา บอกด้วยขุดคลองบางไผ่กรุงเก่า น้ำฝนต้นข้าว

๙. พระนรินทรทูลบอกเมืองกาญจนบุรี เรื่องผู้ร้ายปล้นจีนหัว ไปสืบที่เมืองอุทัย ได้ตัวอ้ายเขียวผู้ร้ายมาชำระ แล้วทูลพระยาพัทลุง พระปะเหลียนยกระบัตรเมืองปะเหลียน ทูลลาไปเมืองพัทลุง

๑๐. พระยาโชฎึกถวายบัญชีของที่ทรงสั่ง กาทองคำกลม ๔ ใบ รวมทองหนัก ๑ ๑๘ | ๒ ๑ ๓ รวมราคาเสร็จเงิน ๔๑ ๑๕ | ๒ ๑๙๒ กาเงิน ๓ หนุ

(๑) ถ้าเดือนละ ๘ ชั่ง ปี ๑ ก็เปนเงิน ๙๖ ชั่ง

กาหลั่ยทองถมยาอย่างเต้ยมีถาดและถ้วยพร้อม ๑๐ ใบ ราคาเสร็จเงิน

๑๓ / ๑ | ๓ / ๑ | ๒ / ๒๔๐ รวม ๑๓๑ / ๑๓ | ๒ / | ๓ / ๔๘๐ พระราชทานหนังสือสำคัญไป่ ๑๓๑ / ๑๕๔ / ๑๕๖

๑๑. มีพระราชหัตถ์ถึงท่านกาพย์ ๑ ว่าเมียกัปตันลอฟตัสให้มาเฝ้าพรุ่งนี้ ถ้าพรุ่งนี้ไม่ทันให้มาวันพฤหัสบดี ๒ จานเคสเสิตนั้นให้ซื้อไว้เปนของหลวงเถิด ๓ นายเหมือนขะโมยของในโรงทหารมีความผิดให้เฆี่ยน ๕๐ ที ส่งตัวไปเปนทหารหน้า ๔ วันศุกร์แรม ๒ ค่ำจะยกสะแตนดาดที่สนามถ ให้เอาทหารมหาดเล็กไปยืนเปนการ์ดออฟฮอนเนอร มีพิณพาทย์แตรด้วย ๕ แบ่งค้านแต่งโคมเฉลิมพระชนม์พรรษานั้นชอบแล้ว ๖ เลี้ยงเจ้านายในวันเฉลิมพระชนม์พรรษาแรม ๑๐ ค่ำ เวลาพลบพร้อมเหมือนอย่างเคย

วัน ๓ ๑๔ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับคำโทรเลข ๓ ฉะบับ เรือเข้ามา ๕ ลำ

๒. พระยาราชเผ้าถวายหนังสือว่าด้วยประกาศตุ้มชั่ง ถังทะนานไม้วาไม้ศอก ว่าไม้วาที่เจ้าภาษีใช้อยู่ทุกวันนี้ สั้นกว่าไม้วาที่ลูกค้าซื้อขายกันนั้น มีหลายอย่าง ที่เท่าไม้วาภาษีก็มี สั้นยาวกว่าก็มี แต่ธรรมเนียมวัดไม้นั้น ถ้าไม้ยาว ๓ วา ๓ ศอก คิดเปนไม้ ๔ วา ถ้ายาว ๓ วาเศษแต่ไม่ถึง ๓ ศอก คิดเปนไม้ ๓ วา ใหญ่รอบ ๕ กำ ๔ นิ้ว คิดเปน ๖ กำ ใหญ่รอบ ๕ กำเศษ ไม่ถึง ๔ นิ้ว คิดเปน ๕ กำ

ธรรมเนียมนี้ใช้เหมือนกันทั้งเจ้าภาษีและลูกค้า ซึ่งที่ฉางหลวงถัง ทะนาน ใช้ตวงข้าวอยู่ทุกวันนี้ มีทะนานทองอยู่ ๒ ทะนานๆใหญ่เรียกว่า ทะนาน ๘๓๐ เล็กเรียกว่าทะนาน ๘๐๐ แต่จะเป็น ๘๓๐,๘๐๐ อะไร ถามไม่ได้ความ แต่ใช้ทะนาน ๘๐๐ ถ้วน ๒๐ ทะนานเป็นถัง

๓. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งสำเนาหนังสือฉะบับ ๑ หนังสือ มองซิเออยุเกอผู้ว่าการกงสุลอิตาลี ว่าจวนจะไปยุโรป ขอเข้ามาเฝ้า กราบถวายบังคมลา ลงวันที่ ๖ เสบเตมเบอ ตรงวันศุกร์ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ กับต้นหนังสือมิสเตอนอกซ์ มีมาลงวันนี้ ว่าเขาได้รับหนังสือ เกาวนาสิงคโปร์ ว่าจะเข้ามากรุงเทพ ฯ ในหนังสือว่าคิดจะเข้ามาใน เดือนหนึ่งเศษ เจ้าเมืองสิงคโปร์อยากจะใคร่ทราบว่า เมื่อเวลาที่ จะเข้ามานั้น ในหลวงเห็นจะมีพระทัยทรงโปรด ซึ่งแกอยากจะใคร่ เฝ้าวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ ขอเวลาให้ทันเรือไฟออก คัดไว้

๔. หนังสือเกาวนาสิงคโปร์ถวายฉะบับ ๑ ลงวันที่ ๕ เสบเตมเบอ วันพฤหัสบดีขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๑๐ ว่าได้รับโทรเลขแต่โคโลเนียลออฟฟิศ ว่า ให้แกรับเครื่องราชอิศริยยศมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ตรานั้นจะ มาด้วยเรือเมล์จะถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๔ เดือนออกโตเบอตรงกับวันจันทร แรม ๓ ค่ำเดือน ๑๑ จะโปรดเกล้า ฯ ให้แกเข้ามากรุงเทพ ฯ ใน ปลายเดือนออกโตเบอหรือต้นเดือนโนเวมเบอจะดี อากาศฤดูไหนจะต้อง พระราชอัธยาศัย แต่เขาได้ทราบแต่ผู้บอกเล่าว่าอากาศปลายเดือน

อะกโตเบอฝนยังกำลังชุก ต้นเดือนโนเวมเบอฝนสิ้นอากาศเย็นที่สบาย แต่แกคิดว่า ถ้าได้ทราบพระกระแสจะดีกว่าผู้บอกเล่า ถ้าโปรดประการใด แกขอบพระเดชพระคุณมาก

๕. หนังสือกงสุลอเมริกันถวายว่าด้วยมิสซิสเลียโนอิ้นซ์ มีหนังสือมาทูลเกล้าฯ ถวายส่งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว กับถวายรูปเครื่องจักรดับไฟอย่างอเมริกัน ๒—๓ รูปทอดพระเนตร์ ถ้าทรงสั่งสักเครื่องหนึ่งหรือหลายเครื่องจะมีความยินดีฉลองพระเดชพระคุณหามา

๖. หนังสือมิสซิสเลียโนแวนซ์บอกด้วยได้รับพระราชทานเงิน ๔๐๐ เหรียญ ขอบพระเดชพระคุณพอได้ซื้อเสื้อแต่งงานบุตรสาวเชวิสกับตอบมิสไตซ์ ส่งกาศเชิญเข้ามาด้วย ลงวันที่ ๒๙ ยูน

๗. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยคอเวอเนอสิงคโปร์จะมาถวายตรา

๘. มีถึงสมเด็จพระองค์น้อยเรื่องถนน

๙. มีถึงพระยามหามนตรีจัดรับคอเวอเนอ

๑๐. มีถึงพระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ให้หล่อพระห้ามสมุท

๑๑. ออกขุนนาง ทรงบึดทอง พระยารองเมืองทูลเรื่องสืบจับผู้ร้ายลักพระได้ ว่าอ้ายสายทหารมหาดเล็ก บุตรขุนกำแพงวังร ๑ อ้ายฉ่ำข้ากรมขุนบดินทร์ ๑ อ้ายเขียวญวนทหารบืนใหญ่ ๑ กับอ้ายอะไรอีกคน ๑ อยู่ในทหารบืนใหญ่ เหมือนได้ตัวแต่ ๒ คน อ้ายสาย อ้ายฉ่ำ พระนั้นเอาออกไปแต่วัน ๖ ค่ำ ซึ่งลักนั้น ความจงใจมุ่งหมายนั้น

จะไปขะโมยโกศพระอัฐิ แต่หาไม่พบ จึงได้แต่พระโป เช้าขึ้นก็เอาไปหลอมเที่ยวเอาเงินตายขายตามโรงช่างทอง ได้ตัวเงินครบ เงินนั้นโปรดเกล้า ฯ ว่า จะเอาไปหล่อพระองค์ใหม่

๑๒. พระนรินทร์ทูลบอกเมืองราชบุรีส่งส่วยน่ารัก แล้วถวายหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ กับร่างตราว่าได้รับพระราชหัตถเลขาลงวันเสาร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๑๐ ว่าด้วยเงินอากรสุรา บ่อนเบี้ย ค้างพระยานครศรีธรรมราชนั้น ท่านได้ร่างท้องตราถึงพระยามนตรีสุริวงศ์ ข้าหลวงเมืองตรังเร่งเงินซึ่งค้างส่งเข้ามาให้เสร็จ พระราชทานร่างตราคืนไป ว่าดีแล้ว

๑๓. รับจดหมายพระยาภาส ว่ายุเกอจะไปวันศุกร์ ขอเฝ้าวันพุธ โปรด

วัน ๔ ฯ ๑๕ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. พระองค์เจ้าประดิษฐ ถวายตัวอย่างเชิงเทียนใหญ่ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ส่งเมืองจีน สูง ๒ ศอก ๓ นิ้วกึ่ง ๒ เชิง สูงศอกคืบ ๑๐ นิ้ว ๔ เชิง สูงศอกคืบ ๖ นิ้ว ๔ เชิง สูงศอก ๙ นิ้ว ๔ เชิง สูงศอก ๓ นิ้ว ๔ เชิง รวม ๑๘ เชิง ทองหนัก ๔๓๐ ชั่งจีน ราคา ๘|๒

๒. มองซิเออยุเกอผู้ว่าการกงสุลอิตาลีเฝ้าทูลลาไปยุโรป

๓. มิสเตอนอกซ์เฝ้าเรื่องตรา ทรงเรื่องบ่อทองบ้างเล็กน้อย

๔. มีพระราชหัตถ์ตอบหนังสือเกาวเนอสิงคโปร์ วันนี้โซไซอาตีเชิญเสด็จกาเดนปาตีไม่ได้เสด็จ องค์ทอง สมเด็จองค์น้อย ถวายของ

วัน ๕ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งสำเนาหนังสือกงสุลเยอรมันว่าด้วยฟอเลนออฟพิศที่กรุงเบอลินได้ส่งพระราชสาส์นเอมเปอเรอเยอรมันตอบพระราชสาส์นซึ่งทรงอวยพร ด้วยปราศจากอันตรายที่ถูกยิง วันที่ ๑๑ มาคนั้น เขาได้แปลเป็นภาษาอังกฤษส่งมาด้วยแล้ว ในพระราชสาส์นนี้ พระเจ้าลูกเธอซึ่งเป็นคราวน์ปรินส์ ได้รับสั่งเอมเปอเรอให้เซ็นแทน เพราะฉะนั้นต้องถือตามยศพระราชสาส์นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะเหตุใดเอมเปอเรอจึงไม่เซ็นพระนามเอง เป็นด้วยประชวรอยู่ ถ้าไม่ประชวรก็คงจะทรงเซ็นตามธรรมเนียม เพราะฉะนั้นธรรมเนียมรับพระราชสาส์นที่มาจากพระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศที่เจ้าพระยาภาณุวงศ์ได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๖ ออกัสต์ ๑๘๗๒ แจ้งความไปแต่ก่อนนั้นต้องถือทุกข้อทุกประการ ขอเวลาวันกำหนดเฝ้าลงวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ สำเนาพระราชสาส์นลงวันที่ ๑๙ ยุไล ๑๘๗๘ แปลเป็นคำอังกฤษฉะบับ ๑ ไทยฉะบับ ๑ อีกฉะบับ ๑ เป็นหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ทูล ด้วยสมเด็จกรมพระมีหนังสือถึงท่านว่า หลวงเทเพนทรข้าหลวงเมืองอินทรบุรีบอกลงมาว่าด้วยอ้ายพินเป็นผู้ร้ายปล้นแล้วหนีไป กรมการจับตัวยังหาได้ไม่ แต่สืบได้ความว่าอ้ายพินเอาของกลางไปขายไว้ที่อำแดงป่วยภรรยาจีนหลอแขวงเมืองสรรค์ อ้ายพินสำนักอยู่นั้นด้วย ครั้นกรมการไปหาตัวมาชำระอำแดงป่วยไม่มาให้ แต่จีนแป้มาเป็นจำนำ ภายหลังไม่มาเปลี่ยนตัว กรมการพากันไปจับตัว มีจีน

พวกจีนหลอหลายคนถือเครื่องอาวุธเข้ากั้นกางไม่ให้จับ แล้วจีนหลอผัวอำแดงป่วยบอกกรมการว่าเป็นสัปเยกต์ กรมการกลับ ภายหลังจีนหลอเอาหนังสือปาสโป่สไปให้ดูว่าเป็นหนังสือสำหรับตัว หนังสือนั้นเป็นหนังสือกงสุลวิลันดาทำให้จีนตันไตหัย หามีชื่อจีนหลอไม่ ท่านได้มีหนังสือฟ้องไป กงสุลตอบมาว่าจีนหลอนั้นกงสุลไม่รับว่าเป็นสัปเยกต์ แต่จีนตันไตหัยที่รับหนังสือไปให้กับจีนหลอนั้นจะขอชำระให้เห็นความจริงก่อน ครั้นภายหลังมีมาอีกฉบับหนึ่งว่าได้ชำระได้ความจริงว่า เอาหนังสือไปให้จีนหลอ กงสุลตัดสินว่าจีนตันไตหัยมีความผิดปรับเป็นเงิน ๖๗ บาท ให้กับคอเวอนเมนต์สยาม กับเสียค่าธรรมเนียมที่ศาลกงสุลอีก ๔๐ บาท แล้วลบชื่อจีนตันไตหัยจากบัญชีไม่รับว่าเป็นสัปเยกต์วิลันดาต่อไป ท่านรับเงินค่าปรับแล้วมีหนังสือขอบใจไปแล้ว เงินนั้นในหนังสือสัญญาว่าต้องส่งเป็นของแผ่นดิน ได้นำส่งคลังแล้ว

๒. มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉบับ ๑ เรื่องราชสาส์น

๓. มีอีกฉบับ ๑ เรื่องจีนหลอ

๔. กาพย์พากัปตันลอฟตัสและภรรยาเฝ้า กัปตันถวายหนังสือถวายนาฬิกาแคดไม้อันหนึ่งเล็ก ที่แคดส่องเป็นทองเหลือง กับแผนที่ทางเมืองสงขลา ซึ่งไปตีพิมพ์กัลกัตตา

๕. หลวงเทพราชธาดา ถวายกฎหมายโปลิศซึ่งประชุมเคาซ์ซิลแก้เสร็จแล้ว

๖. พระยาศรีอ่านบอกพระศักดิ์เสนีว่า เมืองสงขลาบอกเข้ามาว่า

หลวงปลัด หลวงยกระบัตร์ เมืองซีแครงเข้ามาอาศัยอยู่ในแขวงเมือง สังขะกับครอบครัว ๓๐๐ เศษ ออกยาเสนาราชฎเชนทร์ยกกองทัพมาตามจับว่าเป็นขบถ มีหนังสือมายังพระชำนาญนายด่านเมืองสังขะ ขอให้ส่งอ้ายกุยโม อ้ายเทพวงศาอรรคราชไป่ ถ้าไม่ส่งจะยกทัพตามเข้ามาจับ พระยาสังขะส่งต้นหนังสือออกยาเสนาราชฎเชนทร์มา พระศักดิ์เสนีได้ตอบไปว่าจะบอกเข้ามากรุงเทพ ฯ ให้รับครอบครัวนั้นไว้ก่อน พระศักดิ์เสนีส่งต้นหนังสือเข้ามา

๗. มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จกรมพระ

๘. มีถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ณะบับหนึ่งความเหมือนกัน ให้พระยาศรีนำไปกับบอกด้วย

๙. องค์มนุษย์ฯ ดรายงานความทูลเกล้า ฯ ถวาย ตั้งแต่เดือน ๑๐ ปีฉลูถึงเดือน ๙ ปีขาลรวมความทุกศาลแล้ว ๙๒๐ เรื่อง ไบสตย์ เก่าใหม่ ๓๐๓ ลูกขุนปรึกษาชี้ขาด ๑๑๓ รวมแล้ว ๑๓๓๖ เรื่อง

๑๐. พระยามหามนตรีเฝ้าถวายจำนวนผีพายระดมมีขึ้น ๑๐๕๑ คน แต่ยังไม่เสร็จสอบชำระ จ่ายนายด้านประจุการเล่มพาย ๑๕๐ กองกัญญา ๕๐ ทำโรงเรือปีกนก ๓๐ ซ่อมเสาโรงเรือพระที่นั่ง ๑๙ หลัง ๗๐ รวม ๓๐๐ จ่ายศาลา ๓ เดือนทำเขาไกรลาศ ๔๘ ซ่อมวัดพระเชตุพน ๑๗๐ รวม ๒๑๘ ทำวัดเทพศิรินทร ๒๐๐ พระยาอนุรักษ์ถางทางแห่โสกันต์ แต่อนันตสมาคมถึงประตูสองชั้น ๑๐๐ คน พระอินทรเทพทำสะพานทำถนนท่าขุนนาง ๓๓ คน ขนอิฐ ขนดิน แต่ศาลต่างประเทศ

ตามซอกวัดพระเชตุพน มาถึงป้อมพิศาลเสมา ๒๐๐ รวมทั้งสิ้น ๑๐๕๑ คน ขนมูลดินในวัดพระแก้ว จะจ้างจีนใช้เงินฝีพายขาด

๑๑. รับหนังสือเจ้าพระยามหินทรว่าขุนราชเมธาในกรมสัสดีแต่ก่อน ได้ยอมยกเลขถวายในพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารี ๑๒ คน ยังหาได้หักโอนบัญชีไม่ บัดนี้ถึงแก่กรรมลง แกขอรับพระราชทานหักมา เซ็นวันอังคารแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๐

๑๒. พระองค์สายถวายหนังสือมองซิเออยุเกอ ว่าเขามความร้อนใจจะต้องกราบบังคมทูลพระกรุณา แต่เวลาวานนี้เย็นเวลาเฝ้าในตำแหน่งที่ถึงสุด จะเฝ้าอีกก็ไม่มีเวลา จึงขอทูลด้วยหนังสือว่า แต่ก่อนได้ทรงโปรดให้เขาสั่งศิลาสำหรับปูพื้น เขาได้สั่งไปที่มาแลย แล้วได้รับตัวอย่างและรับหนังสือว่าเตรียมศิลาพร้อมแล้ว เขาได้แจ้งกับพระนายศรีและกรมหมื่นนเรศซึ่งได้พบในเวลานั้น ก็ไม่ได้ความเด็ดขาดแต่ท่านทั้งสอง บัดนี้เขาขอกระแสพระบรมราชโองการเป็นเด็ดขาด เพราะเมื่อเขาไปถึงยุโรปแล้วจะได้บอกแก่มาแลยให้บรรทุกมานั้นอย่างไร มาทางเรือไฟหรือเรือใบ ถ้าเรือใบดีมาก ด้วยบรรทุกมานั้นมักแตกบ่อย ๆ

๑๓. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับ ๑ ให้ท้าวราชกิจว่า

๑๔. เวลา ๕ ทุ่ม ท้าวแพนำหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบถวายอีกฉะบับ ๑ ว่าการซึ่งจะตอบยุเกอนั้น เห็นว่าเรื่องสั่งศิลานี้เป็นการนานมาแล้ว ก็ค้างมานี้เพราะไม่ตกลงกัน ศิลาที่ใช้ปูพระที่นั่งนี้

มิสเตอกูลนิตเขาก็ได้สั่งเข้ามามีอยู่พร้อมแล้ว ศิลายุเกอไม่ต้องการแล้ว ท่านเห็นว่าถ้าตอบไปดังนี้ก็ได้ ถ้าจะโปรดให้ยุเกอสั่งของหลวงมาใช้แล้ว ก็กลัวจะเปนการขัดขวางกับการที่สมเด็จเจ้าพระยาทูลไว้

๑๕. มีพระราชหัตถ์ตอบไปอีกฉะบับหนึ่ง

๑๖. วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง ฝนตก

๑๗. วันนี้สวดมนต์ที่ศาลาลูกขุนกระลาโหม พระ ๑๐ รูป จะชักธงที่เสาใหม่พรุ่งนี้ กับที่กำหนดพระองค์สุนันทาสวดมนต์สมโภชเดือน

๑๘. มีพระราชหัตถ์ฉะบับเล็กเส้นดินสอ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าถ้าตอบหนังสือยุเกอแล้วตอบให้ดี อย่าให้มันว่ากล่าวเหลือเกินจะล้นเกล้า ฯ ได้ ด้วยการที่สั่งศิลานั้นคู่เปนการมั่นคงอยู่

วัน ๖ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาย่ำรุ่งชักธงเสาธงใหม่ มีทหารมหาดเล็กยืนหน้าศาลาลูกขุน ๑๐๐ คนทำปริเซนอาม สลุตปืนมหาฤกษ์มหาไชย มหาจักรมหาปราบ รวม ๒๑ นัด ตั้งที่สนามหน้าหอรัษฎาตรงไปทิศตะวันออก พระสงฆ์ชยันโตแล้วเลี้ยงพระ สมเด็จกรมพระท่านเล่าให้กรมหมื่นนเรศรฟังว่า ปืนมหาฤกษ์ มหาไชย มหาจักร มหาปราบนี้ เดิมเปนปืนเหล็กสำหรับยิงเวลาฤกษ์ต่าง ๆ มียกหลักเมืองเปนต้น ต่อมายิงฤกษ์หล่อพระไชย หรือยกเศวตฉัตรพระที่นั่งอนันตสมาคม จำไม่ได้สมเด็จองค์น้อย หรือสมเด็จเจ้าพระยาทูลจำไม่ได้ ว่าชำรุดมากกลัว

จะเป็นอันตราย จึงโปรดเกล้าฯ ให้หล่อใหม่ ด้วยทองเหลือง ๔ บอก นี้ เอาเหล็กปืนเก่าทั้ง ๔ บอกมาเจือด้วยสำหรับยิงพร้อมกับฤกษ์ต่างๆ ก็ไม่มีฤกษ์จะใช้ ดูเหมือนจะได้ยิงครั้งหนึ่ง ยกเศวตฉัตรพระที่นั่งอนันตสมาคม ต่อมาก็ไม่ได้ใช้ จึงโปรดเกล้าฯ ว่ามีอยู่เปล่าๆ ไม่ใคร่จะได้ยิง ให้เอามายิงพิธีตรุษเสียปีละครั้งก็ได้ยิงต่อๆ มา ครั้งนี้ท่านเห็นว่ายกธงก็เป็นฤกษ์สำคัญ จึงได้ขอให้ยิง

๒. กรมหมื่นนเรศร เผ้าถวายร่างหนังสือสมเด็จกรมพระ ท่านจะตอบกงสุลฝรั่งเศสเรื่องครัวเขมร มาอยู่ใน แขวงมโนรมที่ กงสุลว่า มาด้วยสัญญาใหม่ แจ้งไปว่าความประสงค์ของกรมหมื่นนเรศรนั้นข้อ ๕ สัญญาเขมรต่อก ไม่ได้ โปรดทรงใหม่ให้กรมนเรศรไปถวาย

๓. รับโทรเลขฉะบับหนึ่ง เรือมา ๑ ไป ๑

๔. ท้าวแพถวายหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยได้รับพระราชหัดถเลขาฉะบับเล็กว่าด้วยครัว ยุเกอจะพูดเกะกะไปให้ตอบให้คืนนั้น เมื่อคืนนี้ท่านได้รับพระราชหัดถที่ท้าวแพนำไป ก็ได้ร่างตอบและแปลเป็นอังกฤษแล้วแต่เวลาคืนนี้ ได้ให้นายเวรถือไปส่งแต่เวลาก่อนโมงเช้าวันนี้แล้ว ยุเกออ่านแล้วให้ผู้ถือหนังสือกลับมาว่าไม่ต้องมีตอบ และหนังสือที่ไม่ได้ให้พระยาเวียงใน พระดิษฐการถือไปส่งนั้น กลัวจะไม่ทันเวลา ด้วยเรือกรมท่าจะออกเวลา ๑ โมงเช้า หนังสือตอบ นั้นให้ไปเสียก่อนแล้ว การเรื่องนี้ท่านเห็นว่ายุเกอทำผิดเอง ด้วยแต่เดิมตัว

ได้ทูลขอส่งศิลา โปรดให้เขาส่ง ครั้นแล้วก็นิ่งเฉยเสียกว่าปี ไม่ได้กราบทูลให้เป็นการแน่นอนสิ่งไรอีกต่อไปจนถึงจะไปยุโรปครั้งนี้ ถึงยุเกอก็รู้ว่าการทูลแต่ก่อนยังไม่เป็นการแน่นอนจริง จึงได้ถวายหนังสือขอพระบรมราชโองการเป็นเด็ดขาด เพราะการแต่ก่อนยังไม่เป็นการตกลงธรรมเนียมสั่งของแก่กัน ถ้าเป็นคนธรรมดา เวลาที่พูดตกลงกันแล้วก็ต้องทำสัญญาและมีบัญชีของสั่งให้เป็นการแน่นอน ถ้าเป็นคนราชการสั่งหรือรับพระบรมราชโองการสั่ง เป็นการเชื่อถือไม่ต้องทำสัญญา ยุเกอก็ต้องทูลขอบัญชีของสิ่งนั้นให้ทราบมากน้อยเท่าใดจึงจะสั่งของได้ ยุเกอไม่ทำเหมือนธรรมเนียมก่อน ละเลยเฉยเสียกว่าปีมาแล้ว การจึงได้เป็นถึงนี้ ซึ่งจะพูดเกะกะว่ากะไรนั้น ท่านเห็นว่าจะเป็นไปไม่ได้เพราะยุเกอทำผิดเอง ได้คัดสำเนาส่งตอบเข้ามา

๕. สำเนาตอบว่าด้วยยุเกอถวายหนังสือเวลาวานนี้ ว่าด้วยได้ทูลขอส่งศิลาปูพื้นนั้น ได้รับสั่งถามท่านถึงศิลาปูพื้นรายนี้ ท่านได้ทูลว่าศิลารายนี้แต่ก่อนหลายเดือนมาแล้วท่านได้ทราบว่ายุเกอได้ทูลขอส่ง แล้วการก็นิ่งมาช้านานหลายเดือน ยุเกอหาได้ว่าราคากับเจ้าพนักงานให้ตกลงกันไม่ มิสเตอคลุนิต นายช่าง เห็นว่าศิลาจะไม่ทันการ จึงได้สั่งออกไป บัดนี้ศิลาก็ได้เข้ามาถึงพร้อมแล้ว ได้ทรงทราบว่าที่ยุเกอพูดไว้แต่ก่อนนั้นไม่ต้องการแล้ว อย่าให้ส่งเข้ามาเลย ด้วยมีพร้อมแล้ว ลงวันนี้ กับส่งสำเนาหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ มีไปถึงกงสุลเยอรมัน ว่าด้วยเปลี่ยนธรรมเนียมรับพระราชสาส์น มาฉะบับหนึ่ง ลงวันจันทร์ แรม ๗ ค่ำเดือน ๙ ปีวอก จัตวาศก ตรงกับวันที่ ๒๖ ออคัสต์ ๑๘๗๒

ความว่า แจ้งถึงขารอนเวอนาวอนเขอเคน ด้วยสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม กับท่านเสนาบดีพร้อมกัน ขอเปลี่ยนธรรมเนียมที่จะรับพระราชสาสน์ของพระเจ้าแผ่นดิน ที่จะไปมาต่อกันด้วยธรรมเนียมเดิมเป็นการลำบากกับคนไพร่มาก การลำบากนั้นอย่างไรท่านก็ทราบอยู่แล้ว แต่นี้ไปถ้าราชสาสน์เข้ามาถึงกงสุล ๆ บอกและส่งสำเนามาแล้ว จะให้เจ้าพนักงานจัดรถ และให้ขุนนางกรมท่านายหนึ่งลงไปรับที่บ้าน ให้กงสุลเชิญพระราชสาสน์ขึ้นรถมาถึงในวัง จะมีทหารรักษาพระองค์ ๑๐๐ คนยืนแถวคำนับพระราชสาสน์ จะมีขุนนางกรมท่าพาไปพักที่เก๋งวรสภาภิรมย์ แล้วมีขุนนางนายทหาร ๒ นายจะมาเชิญให้เข้าไปเฝ้าถวายพระราชสาสน์ต่อพระหัตถ์ ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณที่เสด็จออก จะมีขุนนางนายทหารแต่งตัวเต็มยศเฝ้าพร้อมกันในที่นั้นด้วย การที่ขอเปลี่ยนนี้ มิใช่จะดูหมิ่นต่อพระราชสาสน์ พระเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ ถึงพระราชสาสน์ในนี้ก็จะไม่มีการแห่เหมือนกัน จะให้แต่เจ้าพนักงานเชิญมาส่งยังบ้านกงสุล การที่รักที่นับถือนั้นเห็นว่าไม่ได้เป็นด้วยการแห่และยิงสลุตรับพระราชสาสน์ไหนเป็นแน่ กิริยาและใจเป็นสำคัญ เป็นที่รักที่นับถือตั้งแต่ได้ทำไมตรีมา ก็ได้อุส่าห์รักษามาไม่ได้ดูหมิ่นให้เสียทางไมตรีกับประเทศหนึ่งประเทศใดเลย แต่การแห่และสลุตอย่างแต่ก่อนนั้น ลำบากกับคนไพร่นัก ประการหนึ่งประเทศอื่นก็ไม่ได้จัดการดังนี้ จึงขอเปลี่ยน

๖. รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ตอบพระราชหัตถ์ วันพฤหัสบดีแรม

ค่ำ ๑ เดือน ๑๐ ที่พระยาศรีนำไปกับบอกนั้นได้ทราบเกล้าฯ แล้ว ท่านเห็นว่าความครั้งอ้ายแกบนั้นเปนพวกวัดถาแท้ คอเรศปอนเคนต์เลอเรเปรยันตังพระยานุภาพไตรภพมีต่อกันเปนเค้ามูลมาแล้ว จึ่งได้บังคับให้พระยานุภาพส่งให้เลอเรเปรยันตังฝรั่งเศสซึ่งเปนผู้กลาง ความซึ่นพระเสนาอันชิตผู้ช่วยแก้วจันเขมรนั้นมีความกลัวพระยาราชเดช พวกวัดถาจะเอาไปสู้รบกองทัพเมืองกำพงสวาย จึ่งได้หนีเข้ามาเมืองสุตรนิคม พระยาเจริญข้าหลวงมีหนังสือแจ้งความไปยังเลอเรเปรยันตังฝรั่งเศสๆ ตอบมาว่า ให้จำไว้ก่อน การสองซึ่นนี้เปนคนเข้าพวกจัดเข้าขบถต่อเขมร จึ่งได้มีหนังสือบอกกล่าวแก่ฝรั่งเศส เพื่อจะได้รักษาทางพระราชไมตรีกรุงเทพฯ กับฝรั่งเศสมิให้มัวหมอง ความเรื่องพระเสนาอันชิตนั้นแอดมิราลเมืองไซ่ง่อนก็ไม่ว่ากล่าวประการใด การครั้งนี้หลวงปลัดหลวงยกระบัตรเมืองซีแคลง กับราษฎรหนีมาอยู่แขวงเมืองสังขะ นั้นถ้าหลวงปลัดและหลวงยกระบัตรเปนพวกวัดถา ก็ควรแจ้งความไปยังเลอเรเปรยันตังให้ทราบด้วย การทำมาเปนทางอยู่แล้ว แต่ซึ่งออกยาเสนาราชอุเชนทร์ยกตัวว่าเปนแม่ทัพเขมร มีหนังสือมาให้พระอำนาจพิทักษ์นายด่านให้จับอ้ายกุยโม อ้ายเทพวงศาอรรคราชจำไว้ จะยกกองทัพเข้ามาขอตัวนั้น เปนการดูถูกแก่บ้านเมืองพระราชอาณาเขตต์ ควรให้ข้าหลวงและผู้ว่าราชการเมืองมีหนังสือตอบไปแต่เพียงว่าคอยฟังบังคับกรุงเทพฯ ท่านเห็นว่าควรเจ้าพนักงานคัดหนังสือบอกพระศักดิ์เสนี คำแปลหนังสือออกยาเสนาราชอุเชนทรมีถึงกงสุลฝรั่งเศสให้ส่งไปปรึกษาแอดมิราลเมืองไซ่ง่อนๆ ตอบมาประการใด ปรึกษาเห็น

ควรแล้วจึงบังคับถึงข้าหลวงผู้ว่าราชการเมืองต่อไป กำหนดสมเด็จเจ้าพระยาจะกลับวันจันทร์แรม ๕ ค่ำเดือน ๑๐ ถ้าโปรดเกล้าฯ รอไว้ปรึกษาท่านก่อนจะดี

๗. โปรดเกล้าฯ ให้เราเขียนหนังสือบัดทองคำแท่งเมืองกระบิลบุรี ๒ แท่ง ความว่าทองคำบ่อเมืองกระบิลบุรีเนื้อ ๘ หนัก พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน โสภางคทัศนิยลักษณ อรรควรราชกุมารี ในการสมโภชเดือน วัน ๖ ฯ ๓ ๑๐ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก ศักราช ๑๒๔๐ ดังนี้ ๒ แท่งๆ หนึ่ง ที่ ๓๑ หนัก ๑๕|๑ ๑ แท่งหนึ่งที่ ๑๓ หนัก ๑๖|๑ ๑ รวมหนัก ๑๑|๒ ๒ ๑ ๓ ขาดจำนวนไม่เท่าสมเด็จเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตนอยู่ ๔|๓ ๔ โปรดเกล้าฯ พระราชทานทองใบมาให้เติมลง กับมีทองใบจำนวนพระราชทานอีกส่วนหนึ่งหนัก ๕|– รวมทองใบ ๙|๓ ๔ รวมทองทั้งสิ้น ๓ –|๓ ๗

๘. เราถวายตัวอย่างดอกไม้ระบายพระสูตรที่ลาดพระยี่ภู่ที่จะใช้พระแท่นตั้งเทวรูปในการเฉลิมพระชนม์พรรษา รับสั่งให้เราไปถวายกรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ขณะเราไปเฝ้าท่านอยู่ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ เสด็จลงสมโภชเดือนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน เรากลับมาแต่งตัวเข้าไปสมโภชทองใบหนัก ๑|– เจ้านายพร้อมหมด ขาดแต่กรมหลวงวรศักดิ์และกรมขุนภูวนัย เจ้านายเข้าไปถวายทรงเจิมอย่างแต่ก่อน เวลานั้นฝนตก รับสั่งกับเจ้าพระยาสุรวงศ์

ในตำหนักเรื่องเมืองเชียงขวางกับเขมร เวลาเกือบทุ่มเสด็จขึ้น เราเข้ามาเฝ้าร่างลัพท์เฉลิมพระชนม์พรรษาหน่อยหนึ่ง

จำนวนเงินทองสมโภช

วัน ๗ ๆ ๑๐ ค่ำ ถึง วัน ๕ ๆ ๑๐ ค่ำ ไม่มีจดไว้
 ๓ ๑๕

วัน ๖ ๆ ๑๑ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
 ๑

๑. เวลาเช้าเสด็จเลี้ยงพระสารทถวายเข้าทิพย์โถยาคุของเจ้านายข้างใน เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

๒. รับหนังสือพระยาภาสตอบพระราชหัตถเลขาว่า ซึ่งธรรมเนียมในมหาดเล็กเสียไปดังนี้ ตัวแกมีความผิดพระราชอาญาเป็นพ้นเกล้าฯ การนี้แกคิดและพูดไว้ว่าจะจัดข้อบังคับให้เรียบร้อยมานานแล้ว เพราะธรรมเนียมเสียไป การบังคับบัญชาไม่สิทธิขาดเป็นลำดับไป และผู้อื่นแซกเข้ามาในหน้าที่ซึ่งเป็นไรต์ของมหาดเล็กก็มี ฯลฯ แต่แกเกรงอยู่ว่ายังไม่มีพระกระแสอำนาจที่จะจัดการยังไม่พอ กลัวจะมีเหตุขัดขวางให้เป็นที่ขุ่นเคืองในฝ่าละอองธุลีพระบาท ครั้งนี้ได้พระกระแสแล้ว จะจัดการให้เรียบร้อยเป็นแบบแผนเช่นแต่ก่อนจงได้ แต่ต้องขอพระราชทานให้นายผู้บังคับตามเวร คงมีอำนาจเป็นลำดับกันลงไป ผู้ใดผิดจะได้ว่ากล่าวทำโทษตามแบบเดิม และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดการในกรมเป็นข้อบังคับให้ต้องตามกาลเวลา ซึ่งจะเป็นการผิดเพี้ยนกับธรรมเนียมเดิมไปด้วย เป็นต้นว่าจ่านั้นแต่เดิมมียาม ครั้งนี้ขอรับพระ

ราชทานให้ถอนออกจากยาม ให้เป็นผู้ช่วยนายเวร ๑ มหาดเล็กวิเศษนั้น ให้เข้ารับยามสำหรับตั้งเครื่องทุกคน ยกแต่บุตรเสนาบดี แต่หม่อมราชวงศ์แล้วแต่จะโปรด ขอรับพระราชทานยกการสบิลเชียลวิเศษ เมื่อผู้ใดเป็นนายยามนายรองถึงยามต้องเข้ามารับราชการไม่ขาดได้ มีธุระสิ่งใดที่จะต้องขาดยามขาดเวรเว้นไว้แต่ป่วยไข้ ก็ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาก่อนจึงขาดได้ และการอื่น ๆ จะปรึกษาต่อผู้ใหญ่ในกรม แล้วจะเรียบเรียงเป็นธรรมเนียมข้อบังคับถวาย โปรดเกล้า ฯ อนุญาตแล้วจะได้จัดการต่อไป

๓. ค่ำไม่มีราชการอะไร

วัน ๗ ๒ฯ ๑๑ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. พระยาไชยสุรินทร เฝ้าถวาย จดหมายพระยาสุรเสนาว่าด้วยเงินค่าเช่าตึกหน้าวัดประยูรวงศ์ว่า จดหมายพระยาสุรเสนาแจ้งความมายังพระยาไชยสุรินทร ว่าด้วยเงินค่าเช่าตึกหลวงหน้าวัดประยูรวงศ์นั้น ข้าพเจ้าได้ส่งใช้ทุนที่ยืมพระคลังข้างที่ไปซ่อมแซมตึกครบ ๖๐ ชั่งแล้ว เงินค่าเช่าตึกที่จะส่งต่อไปนั้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ กับพระโทรเลขไปแจ้งความแก่ข้าพเจ้าว่า เมื่อเงินค่าเช่าตึกมีกำไร จึงจะโปรดเกล้า ฯ จัดให้เจ้าพนักงานรับไว้แจกเจ้าต่อไป บัดนี้ข้าพเจ้า

๑๒
เก็บเงินค่าเช่าตึกได้อีก ๑๐|— จะนำส่งเจ้าพนักงานแห่งใดก็ยังไม่ทราบ ขอท่านได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรายฝ่าละอองธุลีพระบาท

เมื่อมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ จะท่านได้มีจดหมายมายังข้าพเจ้าทราบด้วย ข้าพเจ้าได้จะส่งเงินให้ถูกต้องตามกระแสรับสั่ง จะแจ้งความมาณวันอังคารแรม ๓ ค่ำเดือน ๑๐ ปีขาลสัมฤทธิศก

๒. มีพระราชหัตถ์สั่งพระยาไชยสุรินทรฉบับหนึ่ง ว่าค่าเช่าตึก หน้าวัดประยูรวงศ์นั้นให้แบ่งเปนส่วนแจกเจ้านายในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า แล้วต่อไปข้างหน้าให้พระยาไชยสุรินทรเก็บเงินแจกทุกปี

๓. รับหนังสือพระยามหามนตรี เรื่องชำระผู้ร้ายฆ่าจีนคอนเจ้าทรัพย์ วันพฤหัสบดีแรม ๕ ค่ำเดือน ๑๐ อ้ายขำผู้ร้ายเปนบ่าวหลวงพิศาลพระอินทรเทพจับมาส่งวานนี้ อ้ายขำรับแต่ว่ามีดที่โจทก์จับได้นั้นเปนมีดของอ้ายขำ พระยามหามนตรีเห็นพิรุธอยู่ที่ชวนภรรยาหนี ครั้นจะผูกก็จะไม่ขาว จึงได้ไปเอาตัวภรรยามาถาม ก็ว่าเอามีดไปจำนำแล้ว วันนั้น ๑๕ ค่ำ อ้ายแน่งอ้ายสุ่นมากินเหล้า แล้วชวนกันย่องเบา ครั้นเวลาดึกอ้ายขำมาชวนหนี ว่าเพื่อนไปแทงจีนคงตาย ถามอ้ายขำก็ยังไม่ได้ความว่าใครเปนผู้ลงมือ จึงได้ไปเอาตัวอ้ายสุ่นเปนทาสพระภักดีภัทรากร อ้ายแน่งผู้คุมรองที่สวนเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ให้จมื่นทิพย์เสนาไปกราบเรียนท่านให้เร่งส่งตัวอยู่แล้ว

๔. ฉบับเล็กอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยไม้ค้ำโพธิ์ ๒๖ ท่อน ได้ไปค้ำวัดบวรนิเวศ ๔ วัดราชประดิษฐ์ ๔ วัดเทพศิรินทร ๔ วัดบรมนิวาศ ๒ วัดราชาธิวาศ ๒ วัดพระเชตุพน ๒ วัดอรุณ ๒ วัดราชโอรส ๒ วัดประทุมวัน ๔ กับล้างพระอุโบสถวัดพระเชตุพนแล้วเสร็จ

๕. กรมขุนบดินทรเผ้าเรื่องจะตีพิมพ์หนังสือนิทราชาคฤช กับทูลฉีดช่องเรื่องความเจ้าขาวกล่าวโทษเจิมพนักงานในพระบรมมหาราชวังหมายมา พระยาอนุรักษ์ขัดไม่ให้ ว่าผิดกระทรวง (เรื่องพระยาอนุรักษ์ได้ทูลไว้ก่อนเห็นว่าเป็นคนในพระบรมมหาราชวัง ไม่ควรจะให้ว่าที่อื่น ๆ รับสั่งว่า ถ้าทูลกระหม่อมแล้วท่านคงหึง) แล้วรับสั่งว่าจะต้องชำระในวัง

๖. มีพระราชหัตถ์สั่งกรมขุนบดินทร์เรื่องความหม่อมเจ้าขาวฟ้องกล่าวโทษเจิมมะโหรี ให้ชำระที่กรมวัง

๗. เสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองเผาศพเจ้าเมือง พระนรินทรอ่านบอกน้ำฝนต้นข้าวเมืองเพ็ชรบุรี แล้วถวายหนังสือเรื่องอังกฤษยิงเมืองตรังกานูสอบกับกรมกระลาโหมว่าผิดกันอยู่ ๔๘ ฉะบับ แล้วถวายร่างตราถึงพระยามนตรี ที่เมืองตรังให้ไปเปลี่ยนพระยาราชวังสรรค์ข้าหลวงเมืองภูเก็ตไปด้วยเรือพิธยัม ให้พระยาราชวังสรรค์กลับมาด้วยเรือมุรธาวสิตสวัสดี

๘. อีกฉะบับหนึ่งถึงพระยาชวังสรรค์พระยาภูเก็ต ว่าด้วยให้ปล่อยจีน ซึ่งปล้นบ้านกุฎ ซึ่งเป็นหัวหน้า ๑๕ คนที่จำไว้ ๗ เดือนนั้นให้เรียกประกันทานบน แล้วถวายงบเดือนภาษีฝิ่นภาษีร้อยชักสามจำนวนเดือน ๙ และรับริโปตคุก

๙. สุ่นภรรยาพระยานรนารถ ถวายจำนวนปล่อยสัตว์ในการเฉลิมพระชนม์พรรษา โค ๖ เงิน ๖|๕๕/๔๘ สุกร ๒๖ เงิน ๕|๕๖/๕[illegible] เป็ด ๒๖ เงิน ๑๒/๔๘ ไก่ ๒๖ เงิน ๓/๓๒ ห่าน ๒๖ เงิน ๓๖/๔๘ นกพิราย ๓๘ เงิน ๒๘ ปลาดุก ๓๘ เงิน ๔ ปลาหมอ ๓๘ เงิน ๒ ปลายาว ๓๘ เงิน ๗ จิตรูล ๒๖ เงิน ๖/๔๘ ปูทะเล ๒๖ เงิน ๓ ปลาหางสก ๓๘ เงิน ๑[illegible]/๔๘ เสาค้ำโพธิ์ ๒๖ เงิน [illegible] รวมเงิน ๑๔|๔[illegible]/๘ ใช้เงินข้างที่

วัน ๑ ๓ฯ ๑๑ ค่ำ ถึงวัน ๒ฯ ๑ ค่ำ ๑๔ ไม่ได้จดไว้

วัน ๓ ๖ฯ ๒ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เจียมภรรยาพระยานนทบุรีนำเรื่องราวพระยานนทบุรีทูลเกล้าฯ ถวาย ขอรับพระราชทานโทษ

๒. พระองค์เจ้าประเสริฐศักดิ์ทำเรื่องราวถวายขอรับพระราชทานโทษคนโรงสี อ้ายเฉย ๑ อ้ายกระ ๑ อ้ายตรุด ๑ อ้ายพัน ๑ อ้ายวัน ๑ อ้ายแก้ ๑ รวม ๖ คนมาไว้เป็นช่างไม้ ในกรมช่างกระจก

๓. พระองค์เจ้ากาพย์กระหนกรัตน์ถวายจดหมายบัญชีคนซึ่งเข้ามารับราชการในกรมทหารมหาดเล็ก กรมปืนทหารม้า นายเถาบุตรนายหนูใหญ่ นายเฉยซายัมนำ อายุได้ ๒๒ ปี ตลองสามเสน ๑ นายพ่วงบุตร หม่อมหลวงสอนนายอิ่มนำ อายุ ๒๑ ปี บ้านอยู่บางอ้อ ๑

นายชื่นบุตรนายเทศนายอิ่มนำ อายุ ๑๙ ปี บ้านอยู่บางอ้อ ๑ นายแปลกบุตรหลวงภักดีนายบุตรนำ อายุได้ ๒๔ ปี บ้านอยู่วัดดาวดึงษ์ นายมากบุตรนายเอี่ยม นายบุตรนำ อายุ ๒๔ ปี บ้านหลังวัดดุสิต ๑

๔. พระยาพิทักษ์ภูบาลเฝ้าทูลเรื่องเลขที่จะซ่อมแซมพระที่นั่งมูลมณเฑียร เดิมโปรดเกล้า ฯ จะให้ทำตำหนักทูลกระหม่อมฟ้าชายใหม่เปิดให้ใหญ่ออกไป รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์คิดตัวอย่างทำเป็น ๓ ชั้น ครั้นจะให้ทูลกระหม่อมฟ้าทั้ง ๓ พระองค์ประทับอยู่ที่นั้นก็จะถูกละอองปูนอยู่นานกว่าจะแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ประทับอยู่ที่พระที่นั่งมูลมณเฑียรก่อน แต่พระที่นั่งนั้นชำรุดและรั่วด้วย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพิทักษ์ภูบาลซ่อมให้ทันเดือน ๓ พระยาพิทักษ์ภูบาลไปตรวจชำระเลขรักษาพระองค์ จดหมายถวายเลขรักษาพระองค์เป็นทองปราย ซึ่งมาเข้าประจำเดือนฝ่ายขวา ๙๓ ซ้าย ๑๐๐ จ่ายประจำการขวา ๙๐ ซ้าย ๙๔ เหลือ ๖ คน ชักมาประจำซองข้างขวา ๓ คน ยังคงให้ศาลาอยู่ ๓ คน จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าหมื่นสรรเพ็ธภักดีจ่ายเลขศาลาให้ให้พอกับการ

๕. มีพระราชหัตถ์ประทานพรสมเด็จเจ้าพระยาแซยิด ๗๐ ความท่อนต้นตามธรรมเนียม ลงใหม่ว่า ทรงมีความยินดีจัดได้หีบทองคำหลังลงยาประดับเพ็ชร์เป็นอักษร แสดงเวลาซึ่งทรงมีความยินดีในกำหนดสำคัญความเจริญของท่านครั้งนี้หีบหนึ่งมาบูชาเป็นของขวัญให้เป็นมงคลแก่วงศ์ตระกูลสืบไป ขอให้ท่านมีความเจริญ ฯ ล ฯ

๖. บ่าย ๕ โมงเศษทรงฉลองพระองค์ อิฟนิ่งเดรสเครื่องราชอิศริยยศรุลจอมเกล้า เสด็จบ้านสมเด็จเจ้าพระยาทรงเรือพระที่นั่งเก๋งทองทั้งแท่ง ขึ้นที่ท่าบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ทรงพระราชยานประทับบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เข้าทางหน้าบ้าน ท่านมารับเสด็จที่ประตูบ้าน แล้วประทับตรัสที่หอนั่ง พระราชทานพระราชหัตถ์ประทานพรกับหีบ ทรงปรึกษาเรื่องออฟพีศเซออังกฤษที่จะขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ จะมาว่าด้วยเรื่องไรท่านก็ยังไม่ทราบ แต่ไม่ใช่เรื่องความมองใย กับทรงเล่าด้วยเรื่องเมืองโคราชเหลวไหล รับสั่งว่าทรงพระราชดำริว่า จะให้พระยามหาอำมาตย์ขึ้นไปจัดเสียสักครั้ง แล้วท่านทูลว่าจะขอขึ้นไปเอง ต้องคิดอ่านเอาหัวลงเสียบ้างราษฎรจึงจะกลับ แล้วท่านเชิญเสด็จไปหลังบ้านเสวยที่เรือนทำใหม่ ว่าเป็นเรือนคุณหญิงพัน มีโต๊ะเสวยมีท่านด้วย ๑ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ๒ กรมขุนทั้งสาม แล้วมีโต๊ะเลี้ยงเจ้านายขุนนางข้างนอก เวลาเกือบ ๔ ทุ่มเสด็จกลับทางบกมาลงเรือท่าเก่าของไทยทานสมเด็จเจ้าพระยาแซยิดวันนี้เรือโบต

วัน ๔ ฯ ๒ ๒ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. พระยาภาสกรวงศ์นำหนังสือเซอรอบบิลซันฉะบับ ๑ เลดีฉะบับ ๑ กับหนังสือมากับสมุดหนังสือทูลเกล้าฯ ถวาย หนังสือเซอรอบบิลซัน ว่าวันนี้ซ้อมแห่ประสมข้างใน พระองค์เจ้าไม่ได้ทรง ฯ

๒. พระยาศรีอ่านบอกเมืองอุทัยธานี ๔ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งผู้ร้ายปล้น

เมืองกาญจนบุรีทูลเกล้า ฯ ถวาย โปรดเกล้า ฯ ให้ส่งไปให้กรมพระกลาโหมชำระ ฉะบับ ๑ ว่าด้วยมีผู้กล่าวโทษพระแม่กลองภูผาเมืองขึ้นเมืองอุทัยธานี ฉะบับ ๑ ว่าด้วย จับกระบือไม่มีตั๋วฎีกา ฉะบับ ๑ ว่าด้วยผู้ร้ายปล้นเมืองสิงห์ แล้วทูลพระยานครสวรรค์ พระยาอ่างทอง พระยาไชยนาท พระยาพิทักษ์อุทัยเขตต์ปลัดเมืองอุทัยธานี ลงมาเฝ้าในการโสกันต์ พระยานครสวรรค์ส่งเงินค่าตอไม้แม่วงด้วย กับพระยาจ่าแสนบดีทูลเจ้าเมืองพนมศก มีหนังสือส่งเงินมาสมโภชโสกันต์

๔ ๒
\+ ปลัด +

๓. พระราชทานสัญญาบัตร ตั้งหลวงวาสุเทพ เป็นพระยารามกำแหง ตั้งนายสุจินดา (อิ่ม) เป็นพระอนุรักษ์โยธา นายบำเรอบรมบาทเป็นหลวงอินทรโกษา นายไม้มหาดเล็กเป็นขุนอมรินทรรักษา นายเล่ห์อาวุธเป็นเจ้าเมืองตะกั่วทุ่ง

๔. มีพระบรมราชโองการสั่งพระยาศรีให้ทูลสมเด็จกรมพระว่าหัวเมืองลงมามากให้แจกเสื้อผ้าเสียก่อน เขาจะได้ใส่การโสกันต์

๕. พระยาจ่าแสนถวายริโปตความกรมมหาดไทย เดือน ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, รวม ๔ เดือน ความค้างอยู่เดิม ๙๕ แล้ว ๓๔ คง ๖๑ เรื่อง

๖. นายเสนองานประภาษถวายรายงานคุกเดือนอ้าย กับคนโทษถึงกำหนด ๒ คน

๗. เย็นสวดมนต์ถวายผ้าจำนำพรรษาวัดอรุณราชวราราม

๘. ของไทยทานสมเด็จเจ้าพระยาวันนี้ เรือมาดลำปีประทุน

๙. กงสุลเดนหมาร์คเฝ้าเมื่อเวลาบ่าย ๔ โมง ทูลลาไปนอกราชการฝากมิสเตอนอกซ์

๑๐. หลวงนายเดช ถวายริโปตความมรดก ตั้งแต่เดือน ๖ ยกศาลไปวังสราญรมย์ จนถึงเดือน ๑๐ ความเดิม ๒๒ แล้ว ๙ ยัง ๑๑ ส่งต่างศาล ๒

วัน ๕ ๓ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จวัดอรุณเลี้ยงพระถวายผ้าจำนำพรรษา เวลาเที่ยงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

๒. รับหนังสือพระยาราชถวายฉะบับ ๑ ว่าด้วยพระสยามปลัดเมืองสระบุรีลงมาแจ้งความว่า ที่บอกลงมาว่าด้วยผู้ร้ายปล้นเมืองณวันอาทิตย์ขึ้น ๗ ค่ำ เดือนอ้ายนั้น ได้แต่งให้กรมการออกสืบจับได้ตัวอ้ายผู้ร้ายชื่ออ้ายหนู ๆ ซัดพวกเพื่อนอีก ๗ คน ยังสืบต่อไป

๓. เย็นออกซ้อมแห่เวลาบ่าย ๔ โมง ฯ ค่ำสวดมนต์ถวายผ้าจำนำพรรษาวัดราชโอรส

วัน ๖ ๓ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาเช้า ๔ โมง เสด็จวัดราชโอรสเลี้ยงพระถวายผ้าจำนำพรรษา เลี้ยงพระแล้วเสด็จไปวิหารพระพุทธไสยาศน์ แล้วกลับมาทรงบูชาเทพารักษ์ ที่ต้นหว้าแล้วเสด็จกลับ

๒. กัปตันลอฟตัสเฝ้า ถวายแผนที่เรือพระที่นั่งกลไฟ เป็นของกัปตันลอฟตัสเองคิดขึ้นอย่างใหม่ สำหรับแม่น้ำเดินน้ำตื้นได้ แล้วจดหมายถวายขนาดและอย่างเรือไฟ

๓. เย็นซ้อมแห่โสกันต์ ค่ำสวดมนต์ถวายผ้าจำนำพรรษาวัดราชประดิษฐ์

๔. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ฉะบับ ๑ ว่าการโสกันต์พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้า ศรีวิลัยลักษณครั้งนี้ ควรจะต้องมีหนังสือถึงกงสุลทุกประเทศ กำหนดวันงานและเวลาแห่และที่ซึ่งจะยอมให้เขาดู และห้ามไม่ให้ตัดผ่าเบียดกระบวนในที่ล้อมวง ให้ท่านบอกกำหนดลงไปเสีย

วัน ๖ ๕ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลา ๕ โมงเช้าเสด็จออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงรถไปเลี้ยงพระวัดราชประดิษฐ์ ถวายผ้าจำนำพรรษา ทรงพระราชทานเงิน ๔ ชั่ง แก่พระสาสนโสภณเป็นเบี้ยหวัดตามเคย เวลาเที่ยงเสด็จกลับ

๒. กรมท่าส่งสำเนาหนังสือพระสยามธุรารักษ์ กงสุลเมืองปารีสบอกมาว่าเมื่อวันที่ ๒๑ ออกโตเบอ มาแซนแมกมาอ่อนเปรซิเดนแจกตราและดิโปลมาแก่ผู้ตั้งของเอกษหิบิเชน ตัวแก่ป่วยให้บุตรไปรับแทน กับส่งจดหมายเหตุมากับสำเนาหนังสือมิสเตอนอกซ์ มีขึ้นมาว่าด้วยรับหนังสือคอเวอนเมนต์ อินเดีย ว่าตั้งเมเยอสตริซเข้ามาตรวจ

ความในเมืองเชียงใหม่ ว่าจะเข้ามาณต้นเดือนแยนุวารี จะเข้ามาใน กรุงเทพฯ ก่อน เมื่อปรึกษากันตกลงแล้วจึงจะให้ไปเมืองเชียงใหม่

๓. บ่าย ๔ โมงเสด็จออกซ้อมแห่ตั้งกระบวนที่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ มาขึ้นเกยแล้วซ้อมเวียนเขาแห่กลับเข้าวัง เมื่อประทับอยู่ที่เกยเขา รับสั่ง กับสมเด็จกรมพระว่า ท่านจะต้องเป็นพระอิศวร กระบวนข้างล่างไม่มี ใครช่วย ให้ท่านเอากรมหมื่นนเรศรไปช่วยอีกสักคนหนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น ไปรับกระบวนข้างใน ค่ำสวดมนต์ถวายผ้าจำนำพรรษาวัดราชบพิธ

วัน ๑ ๑๒ ๖ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคมพร้อมด้วย ข้างใน ออกทางประตูแถลงราชกิจ เสด็จประพาสสวนสราญรมย์ ก่อน ประทับอยู่จน ๔ โมงเช้า จึงเสด็จไปวัดราชบพิธ เลี้ยงพระ ถวายผ้าจำนำพรรษา แล้วเสด็จกลับเวลาเที่ยง

๒. มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าด้วยส่งหนังสือ กงสุลอังกฤษมีมา ว่าด้วยออฟพีศเซออินเดียจะขึ้นไปเมืองเชียงใหม่นั้น ได้ทราบแล้ว กรมมหาดไทยได้มีตราไปถึงเมืองตาก และหัวเมือง รายทางให้เตรียมพาหนะที่จะไป และทำที่พักไว้ตลอดแล้ว กับว่าไว้ซึ่ง กงสุลเมืองมาเซนที่แครอานขอมานั้นตั้งเสียก็ได้ จะมีตราตั้งด้วยหรือไม่ ถ้ามีให้ท่านจดหมายชื่อส่งให้อาลักษณ์ทำตราตั้งตามเคย

๓. พระดิษฐการถวายรโปตความกรมท่า เดือนอ้าย ความเดิม

๑๙ ใหม่ ๑๔ รวม ๓๓ นั้น จำหน่ายส่งกระทรวง ๑ แล้ว ๑๐ รวม ๑๑ คงค้าง ๒๒

๔. พระองค์เจ้ากาพย์ กระหนกรัตน์ จดหมายทูลขออนุญาตซื้อผ้าห่มแปลงเกตจ่ายทหาร กับนายผิลสับเลบเตอแนนต์ ป่วยจุกเสียดทูลลาไปรักษาตัว

๕. รับไทรเลขเรือเข้ามา ๑ ลำ ออก ๒ ลำ

๖. รับสั่งกับกรมหมื่นนเรศรว่า ให้ช่วยสมเด็จกรมพระจัดแห่โสกันต์ กรมหมื่นนเรศรสงสัยได้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่าโปรดเกล้าฯ ให้ช่วยแต่ที่เวียนเขาหรือฉลองพระเดชพระคุณทุกเวลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับสั่งว่าที่ตรงตัวกรมหมื่นนเรศรไม่ทรงพระรังเกียจให้ช่วยท่านทุกเวลาเถิด ด้วยสมเด็จกรมพระท่านก็ทรงพระชราแล้ว เดินมากเห็นจะไม่ไหว

๗. บ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกซ้อมแห่ เวลาย่ำค่ำแล้วเสด็จขึ้น

๘. พระยาศรีทูล พระสวรรคโลก พระยากำแพงเพ็ชร พระยาเพ็ชรบูรณ พระยานครนายก พระพยุหาธิบาล พระปลัดเมืองสุพรรณ หลวงสัตพันธ์ เมืองพระพุทธบาท ปลัดเมืองพิจิตร ปลัดเมืองสุโขทัย พระสรรค์ ผู้ช่วยเมืองสิงห์ ปลัดเมืองอินทร ยกระบัตรเมืองอ่างทองมาเฝ้าพร้อมกันในการโสกันต์ และถวายของต่างๆ กับหลวงภักดีณรงค์ ซึ่งไปทางโคราชกลับลงมาด้วย

๙. สมเด็จกรมพระให้กราบบังคมทูลพระกรุณา ขอรับพระราชทานให้พระยาสุจริตรักษากลับขึ้นไปเมืองตาก จัดการรับออฟพิศเซออินเดีย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต

๑๐. พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองจันทบุรี ๒ ฉะบับส่งส่วยรงฉะบับ ๑ ส่วยกฤษณาฉะบับ ๑ กับทูลพระยาจันทบุรี พระฉลุง พระยาระยอง พระยาบางระมุง พระยาชล เข้ามาเฝ้ามาในการโสกันต์

วัน ๗ ฯ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับสำเนาหนังสือกงสุลเยอรมัน ว่าเขาได้รับพระราชสาส์นเอมเปอเรอเยอรมันมาถวาย ขอบพระทัยที่ได้ส่งของไปพระราชทานเจ้าหญิงปรุซเซียในการแต่งงาน เขาขอกำหนดวันเฝ้าถวายพระราชสาส์น

๒. เจ้าหมื่นสรรเพธภักดีจดหมาย ถวายกราบบังคมทูลพระกรุณาขอรับพระราชทานซื้อแพรไว้จ่ายราชการ

๓. บ่ายเสด็จออกซ้อมแห่ วันนี้ดูเคียงเข้าประสมด้วย ย่ำค่ำเสด็จขึ้น

๔. ออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองเขมราฐ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งเงินรายพระยามหาอำมาตย์ใช้ชำระเหลือจากซื้อช้างเงิน ๒๐๐ ชั่งเศษ ฉะบับ ๑ ขอราชวงศ์เป็นอุปราช ขอราชบุตรเป็นราชวงศ์เมืองอำนาจเจริญ กับทูลพระศรีสุนทรเทพปลัดเมืองอุทัยธานี พระพิศาลคีรีเจ้าเมืองลับแล พระยาปลัดเมืองโคราช พระปลัดเมืองปราจีนบุรี พระอุตรดิษฐาธิบาลลงมาเฝ้าในการโสกันต์

๕. พระนรินทรอ่านบอกหวลงไกรนารายน์ ๒ ฉะบับ ๆ ๑ ว่า

ส่องลงมาแต่เมืองเมียดตา วันพุธขึ้น ๑๓ ค่ำเดือนอ้าย หลวงนรา ข้าหลวงกับนายเล็กล่ามป่วยต้องเข้ามาส่ง แล้วคอยรับกับต้นเอนอยู่บ้าน อำลำ ฉะบับ ๑ ว่า กับต้นเอนมาถึงจัดคนล่วงหน้าไปเข้าแดนก่อนภายหลัง เขาจึงจะตามไป ให้คนถางทางยอดเขาไว้จะขึ้นไปส่องกล้อง กับพระยา กาญจนบุรีบอกอาการหลวงนราเข้ามา กับจัดคนไปรับข้าหลวงฉะบับ ๑ แล้วทูลพระเสนหามนตรีผู้ช่วยเมืองนครกับปลัดเมืองกาญจนดิษฐ์ มา เฝ้าในการโสกันต์ กับทูลว่าพระสุวรรณศิริกะเหรี่ยงเจ้าเมืองสังขลาบุรี คุมเครื่องราชบรรณาการเข้ามาเฝ้าทูลละอองฯแต่ก่อนเคยเฝ้าที่พระที่นั่ง สุทไธศวริย์ ครั้งนี้จะโปรดให้เฝ้าที่ใดแล้วแต่จะโปรด โปรดเกล้าฯ ให้ เฝ้าวันตั้งนาวงด้ายที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วรับสั่งให้กรมหมื่น นเรศรไปทูลสมเด็จกรมพระให้ จัดซื้อผ้าพระราชทานในการโสกันต์นี้

๖. พระยาพิพัฒนโกษาทูล พระยาพิชิตพิสัยสุนทรการ ผู้ว่า ราชการเมืองตราดมาเฝ้าในการโสกันต์

๗. เช้าวันนี้แห่ซึงช้า พระยาจ่าแสนบดีเป็นผู้แห่

วัน ๓ ฯ ๒ ๘ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. รับคำโทรเลขเรือออกไปลำหนึ่ง

๒. ท้าวราชกิจถวายต้นหนังสือกงสุลฝรั่งเศส เป็นหนังสือตอบ เจ้าพระยาภาณุวงศ์เรื่องบอกกำหนดการโสกันต์ ขอให้ห้ามปรามคน อย่าให้เบียดแซกผ่ากระบวนและอื่น ๆ เขาตอบจะทำตาม คัดสำเนาไว้

ไม่มีราชการสิ่งใด วันนี้วันพระ

วัน ๔ ๙ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. สมเด็จกรมพระฝากบัญชีเสื้อผ้าพระราชทานหัวเมืองในการโสกันต์กับบัญชีหัวเมืองในมหาดไทยสมโภชโสกันต์เข้ามาถวาย โปรดเกล้า ฯ ว่าเสื้อผ้านั้นให้แจกตามที่ท่านทรงกะมาเถด แต่พระยาระนองนั้นบ้านเมืองจำเริญดีใหญ่โตขึ้นแล้ว ขอให้ให้เสื้อครุยสัมรดทองเสนหยาบ

๒. รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์ว่าโขนหลวง ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เล่นในการฉลองวัดนิเวศธรรมประวัตินั้น ท่านให้พระสุนทราตรวจของ พระสุนทราทำบัญชียื่นฉะบับ ๑ ของชำรุดขาดมาก ด้วยโขนไม่ได้เล่นมากว่า ๘ ปีแล้ว จะขอรับพระราชทานสร้างขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

๓. มีพระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ฉะบับ ๑ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้สร้างขึ้นตามที่ขอ

๔. พระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าดะยกงสุลเยอรมันจะขอเฝ้าถวายพระราชสาส์น ขอผัดไปงานโสกันต์แล้วจึงจะรับได้

๕. เมื่อก่อนเสด็จออก เปลี่ยนภรรยาพระยาภาสนำบัญชีของที่จะแถมพกโสกันต์เข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวาย บ่าย ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งสุทไธศวริย์ทอดพระเนตรแห่ช้างช้า พระยาจ่าแสนรับพระราชทานผลกัลปพฤกษ์แล้วหัวเมืองเฝ้า เสด็จกลับทางหน้าวัดพระแก้วเข้าไปทอดพระเนตรเขาไกรลาศ เวลาทุ่มเศษเสด็จกลับขึ้น

วัน ๕ ๙ ๑๐ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. วันนี้เป็นวันตั้งกระบวนแห่ด้วยพระราชพิธีโสกันต์ เจ้าพนักงานจัดการพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และที่เขาไกรลาศพร้อมทุกพนักงาน

ตามอย่างพระราชพิธีโสกันต์ใหญ่ รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรทูลสมเด็จกรมพระให้ทำบัญชีคนทำเขาไกรลาศมาถวาย จะพระราชทานรางวัล และรับสั่งกับสมเด็จพระองค์น้อย ให้ท่านทำบัญชีช่างที่ทำการในท่านมาถวายด้วย ในกลางวันไม่มีราชการอะไร เวลาเกือบค่ำ เสด็จออกทางประตูพรหมขึ้นเขาไกรลาศทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการบนบุษบกกลางและเครื่องทองน้อยที่บุษบกด้านเหนือ ด้านใต้ แล้วพระราชาคณะ ๔ รูป เจริญพระพุทธมนต์ แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ขุนนางขึ้นไปเฝ้า พระนรินทรทูล พระสุวรรณคิรี กะเหรี่ยงเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานแจกเสื้อ ผ้า หัวเมืองชั้นนอก ประเทศราชตามผู้ใหญ่ผู้น้อยตามบัญชีกะ ภายหลังโปรดเกล้าฯ ว่าหัวเมืองชั้นในเขาสมโภชมาก ควรจะต้องแจกให้เขาด้วย จึงโปรดเกล้า ฯ ให้แจกพรุ่งนี้เช้า เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระสวดมนต์จบแล้วเสด็จขึ้น

๒. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงฉลองพระองค์อิฟนิงเดรส ทรงเครื่องราชอิศริยยศมหาวราภรณ์ เจ้านายสรวมเสื้ออิฟนิงเดรส ติดตรา แต่ข้าราชการสวมฟรอกโค๊ตด้วยไม่มีหมาย วันนี้สมเด็จพระองค์น้อย ท่านมาประทับที่เขาไกรลาศ กะให้ผู้ต้องเกณฑ์เครื่องกลมาแต่งวางที่ทุก ๆ แห่งจนรอบเขา เป็นเรื่องต่าง ๆ

๓. รับริโปตความ กรมพระกลาโหมเดือนอ้าย ความ เดิม ๓๘ ใหม่ ๔ รวม ๔๒ นั้น แล้วเก่า ๕ ใหม่ ๓ รวม ๘ คงค้างเก่า ๓๑ ใหม่ ๑ รวม ๓๒ เรื่อง มีหนังสือเจ้าพระยาสุรวงศ์นำด้วย

๔. รับริโปตพระพิเรนทรเดือนอ้าย เดิม ๒๙๗ ใหม่ ๕ รวม

๓๐๒ นั้น แล้ว ๒ คงส่งปรับ ๙ ลูกขุนปรึกษา ๙๐ ชำระ ๑๓๐ รวม ๓๐๐ งดชำระ ๑๘[๑]

วัน [illegible] ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้วถวายเทียนชะนวน กรมพระบวรเรศวริยาลงกรณ์ทรงจุดเทียนชัย แล้วเลี้ยงพระฉัน และทรงถวายไตรย่ามพัดรองกรมพระบวรเรศวริยาลงกรณ์ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์ถวายต่อไป รวมพระสงฆ์ ๖๐ รูป แล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการบนเตียงสวด พระราชาคณะสวดท้องภาณ แจกเสื้อผ้าหัวเมืองแล้วเสด็จขึ้น เช้าวันนี้ ทรงฉลองพระองค์ฟรอกโคต ทหารสตานพรัตน์ เจ้านายข้าราชการตามธรรมเนียม บ่าย ๒ โมงครึ่งกรมหมื่นนเรศร์มาที่วังสมเด็จกรมพระแล้วเข้าไปพร้อมกับท่าน คอยนำกระบวนเข้าไปในวังอยู่ที่ประตูสำราญ บ่าย ๓ โมงเสด็จลงท้องฉนวนแล้วเรียกกระบวน เจ้าคุณกลางเจ้าคุณเป้าเป็นผู้ประคองพระเจ้าลูกเธอ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวส่งพระเจ้าลูกเธอลงพระราชยานเดินกระบวน แล้วเสด็จออกทางพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระราชยานเสด็จพระราชดำเนินมาคอยรับกระบวนที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมขปราสาท ครั้นกระบวนมาถึงทรงรับพระกรพระเจ้าลูกเธอ แล้วเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่งพระสวดมนต์จบแล้ว เสด็จมาส่งแห่บนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมขปราสาทแล้ว เสด็จ

(๑) ยอดไม่ตรง

เข้าไปรับกระบวนที่ท้องฉนวนตามเคย ครั้นทรงรับพระกรพระเจ้าลูกเธอแล้ว ทรงแจกเงินสมเด็จกรมพระกรมหมื่นนเรศรและคู่เคียงแล้วเสด็จขึ้น คู่เคียงครั้งนี้ คู่ที่ ๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ คู่ที่ ๒ พระยาภาสกรวงศ์ พระยาศรีสรราช คู่ที่ ๓ พระยาเพ็ชรบุรี พระยาราชบุรี คู่ที่ ๔ พระยานานาพิธภาษี พระยาไชยสุรินทร คู่ที่ ๕ พระยาพิพัฒนโกษา พระยาอาหารบริรักษ์ คู่ที่ ๖ พระยาสมุทสาคร พระยาอมรวิสัยสรเดช อนึ่ง เมื่อวันนี้ รับสั่งกับสมเด็จกรมหลวงให้บอกเจ้านายมาช่วยกันเลี้ยงพระเวลาเช้าทั้งสามเวลา ด้วยไม่เคยเสด็จออก อนึ่ง เมื่อสวดมนต์บ่ายวันนั้น ที่เขาไกรลาศรับสั่งให้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณไปจุดเทียนนมัสการ บ่ายวันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระภูษาเขียนทอง ฉลองพระองค์เยียรบับ เครื่องราชอิศริยยศสายสพายมหาสุราภรณ์ พระสังวาลจุลจอมเกล้า เจ้านายนุ่งเยียรบับเขียนทอง เสื้อเข้มขาบ คาดครุย เจ้านายคู่แห่ที่ทิมดาบตำรวจหน้าข้าราชการเสนาบดีกับขุนนางพานทอง ดูบนศาลาหน้าโรงทองทำด้วยไม้ขึ้นใหม่แทนศาลาปูน ขุนนางผู้น้อยและหัวเมืองนั่งหน้าเก้าอี้ในสนามหญ้าต่อศาลาออกไป ที่หน้าพระที่นั่งใหม่อีก ๒ ศาลา เจ้านายข้างในประทับศาลาหนึ่ง พวกเจ้าจอมมารดาเก่าและราชนิกูลศาลาหนึ่ง คนยุโรปดูที่โรงทอง การเล่นต่าง ๆ ตั้งตามเคย

วัน ๗ ฯ ๑๒ ๑ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง ไปที่ประตูราชสำราญ คอยนำกระบวนเหมือน

วานนี้ บ่าย ๓ โมงเดินกระบวนถึงพระที่นั่งอาภรณ์พิโมข พระราชยานประทับเกย โปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นอดิศรถ่ายพระรูป บ่าย ๕ โมงสวดมนต์จบแห่กลับ เมื่อจะเดินกระบวนชักพระรูปอีกพระรูปหนึ่ง วันนี้สมเด็จกรมพระกับสมเด็จพระองค์น้อย ทรงสายสร้อยจุลจอมเกล้าด้วยทั้ง ๒ องค์ แต่สมเด็จกรมพระนั้นสายสร้อยทำในนี้ กลางวันไม่มีราชการอะไร

วัน ๑๓ ๑ ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกทอดพระเนตรเขาไกรลาศพร้อมด้วยข้างใน กรมหมื่นนเรศรฝากสายสร้อยเพ็ชรเข้ามาถวายทอดพระเนตร เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งกระบวนเข้าไปคอย เวลาบ่าย ๓ โมงแห่มาทรงฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เวลาบ่าย ๕ โมงแห่กลับ

วันนี้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือมาทูลเกล้า ฯ ถวายฉะบับ ๑ ว่าเรือรบอเมริกันเข้ามาลำหนึ่ง ถึงกรุงเทพ ฯ ทอดอยู่หน้าบ้านกงสุลอเมริกัน เช้าวันนี้มาหาท่านว่าไม่มีธุระอะไรมาเยี่ยมกงสุลตามธรรมเนียม เวลาบ่ายจะขอเข้ามาดูแห่ด้วย

วัน ๑๔ ๑ ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

วันนี้ ๑๑ ทุ่มครึ่งกระบวนแห่พร้อมตั้งที่พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ เวลาย่ำรุ่งเสด็จออกส่งพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์ลงพระยานมาศ แล้วเสด็จพระราชดำเนินทางหน้าพระที่นั่งใหม่ ไปพระที่นั่งอาภรณ์พิโมขแล้วจึงได้เดินกระบวน พระเจ้าลูกเธอเสด็จขึ้นแล้วทรง

ผลัดเครื่องทรง ๆ เครื่องถอดแล้วเสด็จออกไปทรงศีล แล้วพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายของไทยทาน โปรดให้พระองค์เจ้าศรีวิลัย ลักษณ์ถวาย ๑๐ รูป แล้วเจ้าพนักงานภูษามาลาแย่งพระเกยาตาม ธรรมเนียม เวลาเช้าโมง๑กับ๓นาฬิกาได้พระฤกษ์พระราชทานน้ำพระมหา สังข์ แล้วโปรดเกล้าฯให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดาพิศาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนภูวนัยนฤบาล จรดพระกันไกร แล้วหลวง เทพาภรณ์ถวายพระกัณบิดต่อไป ครั้นโสกันต์เสร็จแล้วโปรดให้พระ บรมวงศานุวงศ์เลี้ยงพระสงฆ์ แล้วพระพิมลธรรมดับเทียนไชย เสด็จ ไปคอยรับพระกรพระเจ้าลูกเธอที่เขาไกรลาศ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จ กรมพระส่งลงพระราชยานที่เกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมข ครั้นพระเจ้า ลูกเธอประทับเกยเขาแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เข้าประทับที่สรง ๆ น้ำออก จากปากสัตว์ทั้ง ๔ เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน น้ำพระเต้าต่างๆและน้ำพระมหาสังข์อย่างตามธรรมเนียมแล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ถวายน้ำต่อไป ที่ ๑ กรม พระราชวังบวร ที่ ๒ กรมหลวงวรศักดา ที่ ๓ สมเด็จกรมพระ ที่ ๔ กรมขุนภูวนัย ที่ ๕ กรมขุนบดินทร ที่ ๖ กรมขุนเจริญ ที่ ๗ สมเด็จ กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ ที่ ๘ สมเด็จพระองค์น้อย ที่ ๙ กรมหมื่นนเรศร ที่ ๑๐ กรมสมเด็จพระสุดารัตน ที่ ๑๑ พระองค์เจ้าแม้นเขียน ที่ ๑๒ พระองค์เจ้าเสงี่ยม ที่ ๑๓ พระองค์เจ้าสุบงกช ที่ ๑๔ พระองค์เจ้ายิ่ง

เยาวลักษณ์ ที่ ๑๕ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ที่ ๑๖ เจ้าพระยาสุรวงศ์ ที่ ๑๗ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ที่ ๑๘ เจ้าพระยาธรรมา ที่ ๑๙ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ ที่ ๒๐ เจ้าพระยามหินทร ที่ ๒๑ เจ้าคุณกลาง ที่ ๒๒ เจ้าคุณเข้า แล้วเสด็จขึ้นเปลื้องเครื่อง ขณะเมื่อเจ้านายข้าราชการถวายน้ำมนต์ช้า พระเจ้าลูกเธอทรงหนาวมาก พอหมดกรียให้เสด็จขึ้นเปลื้องเครื่องเสีย พราหมณ์หาทันได้ถวายน้ำไม่ ต่อทรงเครื่องแล้วพราหมณ์จึงได้ไปถวายน้ำต่อภายหลัง

ครั้นทรงเครื่องเสร็จแล้วโปรดให้ท่านเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ไปรับเสด็จจูงพระกรขึ้นบนเขา มีพราหมณ์ไหรนำเสด็จ ครั้นถึงประตูสมเด็จกรมพระซึ่งแต่งพระองค์เป็นพระอิศวร เสด็จมารับที่ประตูขณะนั้นโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นอลงกรณ์ถ่ายพระรูปๆ หนึ่ง แล้วเสด็จเข้าไปจุดเทียนนมัสการพระอิศวรแล้ว เสด็จเข้าไปทรงเครื่องในวิมาน

ครั้นเวลาเช้า ๓ โมง ทรงเครื่องต้นแล้วทรงชฎามงกุฎทรงเดิมสมเด็จกรมพระจูงพระกรส่งให้เจ้าพระยาทั้งสองทางประตูหลังเขา กรมหมื่นอลงกรณ์ถ่ายพระรูปอีกพระรูปหนึ่ง แล้วเสด็จลงมาประทับเกย สมเด็จกรมพระส่งลงพระราชยานแล้ว เดินกระบวนเวียนเขา ๓ รอบ แล้วแห่กลับ เช้าวันนี้ กระบวนแห่เมื่อเวลากลับเปลี่ยนแต่งเครื่องชมภูพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นมารับเกยข้างใน

เช้าวันนี้เลี้ยงเจ้านายที่พระที่นั่งอมรินทร ข้าราชการเสนาบดีเลี้ยงที่โรงกระสาปน์ใหม่ ข้าราชการผู้น้อยที่โรงกระสาปน์เก่า พระองค์

เจ้ากาพย์เป็นผู้เลี้ยงเจ้านาย เจ้าหมื่นสรรเพธ เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์เป็นผู้เลี้ยงข้าราชการ บ่าย ๒ โมง สมเด็จกรมพระกับเจ้าพนักงานกรมภูษามาลาเข้าไปทรงเครื่องพระเจ้าลูกเธอ เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่งเดินกระบวน บ่ายวันนี้พระเจ้าลูกเธอทรงชฎา ๕ ยอด ครั้นเสด็จขึ้นเกยดุสิตมหาปราสาทแล้ว เจ้านายข้าราชการขึ้นไปเวียนเทียนๆแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ และทรงเจิมพระราชทานแล้วพระราชทานของสมโภชแหวนเพ็ชรทั้งเม็ด ๔ วง สำรับ ๑ พานหมากทองคำลงยาราชาวดีเครื่องในพร้อมสำรับ ๑ ขันน้ำมีฝาครอบจอกลอยลงยา ๑ หีบหมากเสวยพานรองลงยาถาด ๑ ขันพระไอรู้ลงยา ๑ กาน้ำเสวย ทองคำมีตราพระเกี้ยว ๑ เงินพระคลังมหาสมบัติวันละ ๑๐ | เงินพระคลังในวันละ ๑๐ | รวม ๓ วัน ๖๐ | แล้วไปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่เสนาบดีเวียนถวาย คือ ที่ ๑ กรมพระราชวัง ที่ ๒ กรมหลวงวรศักดิ์ ที่ ๓ สมเด็จกรมพระ ที่ ๔ กรมขุนภูวไนย ที่ ๕ กรมขุนบดินทร ที่ ๖ กรมขุนเจริญ ที่ ๗ ทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ ที่ ๘ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อย ที่ ๙ สมเด็จเจ้าพระยา ที่ ๑๐ เจ้าพระยาสุรวงศ์ ที่ ๑๑ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ที่ ๑๒ เจ้าพระยาธรรมา ที่ ๑๓ กรมสมเด็จพระสุดารัตน์ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษแห่กลับ

วันนี้เจ้าพนักงานรับเงินสมโภชข้างหน้า ที่เก๋งวรสภาภิรมย์ พระยาภาสเป็นผู้จัดของแถมพก ข้างในรับที่ปราสาท เปลี่ยนภรรยาพระยาภาสจัดของแถมพก

เย็นวันนี้ ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยกับพระยามหามนตรีต่อพื้นเขาไกรลาศด้านหน้าออกมาเล่นลครพระยามหามนตรีเมื่อกรุงพานชมกินนร

วัน ๓ ๑๕ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย ๓ โมง กระบวนแห่พร้อม ได้แห่บ่าย ๔ โมง พระองค์เจ้าศรีวิลัยทรงชฎามงกุฎเก่า เวียนเทียนสมโภชแล้ว พระราชทานเงินและทรงเจิมเหมือนวานนี้ แต่วันนี้ไม่ได้หน้าไม่เสด็จมา เวลาเกือบย่ำค่ำแห่กลับ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นอดิศร มาถ่ายพระรูปอีกเวลา ๑ แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นนเรศรเข้าไปหยิบของเครื่องถม ให้เปลี่ยนภรรยาพระยาภาสไปทำของแถมพกในวันพรุ่งนี้

ลครพระยามหามนตรีเล่นเหมือนวานนี้

วัน ๔ ๑ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย ๓ โมงกระบวนเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่งเดินกระบวนพระเจ้าลูกเธอทรงชฎาพระกลีบ แห่ไปถึงเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมขแล้วกรมหมื่นอดิศรถ่ายพระรูป แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการขึ้นไปเวียนเทียนบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขณะเมื่อสมโภชนั้นพระองค์เจ้าศรีวิลัยประชวรลมปวดพระเศียร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถอดพระชฎา พระราชทานให้ สมเด็จกรมพระไปคอยถวายทรงสวมที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมข ต้องเสด็จไปพักอยู่ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมขครู่หนึ่ง ทรงสบายแล้วจึงได้แห่กลับชักพระรูป

อีกพระรูปหนึ่ง

อนึ่งเมื่อกำลังสมโภชอยู่บนปราสาทนั้น ทรงปรึกษากับสมเด็จเจ้าพระยา และเจ้าพระยาสุรวงศ์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ด้วยเรื่องออฟพิศเซอที่จะขึ้นไปเชียงใหม่ มิสเตอนอกซ์มาเตือนว่า ให้รีบจัดการเสียก่อนนั้น ท่านจะเห็นอย่างไร สมเด็จเจ้าพระยาท่านเห็นควรจะให้พระยาเจริญเป็นข้าหลวงขึ้นไป ด้วยพระยาเทพเป็นผู้รู้เรื่องความและในบ้านเมืองเมืองเชียงใหม่ จะได้แก้ไขชุแจง ส่วนพระยาเจริญเป็นผู้ทำหนังสือสัญญามา ถ้าขัดข้องอย่างไรจะได้แก้ไขชีแจง จึงรับสั่งถามเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า ที่เขาพูดนั้นว่าจะมาจัดเรื่องไร เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทูลว่าที่เหมือนอย่างจะมาไขข้อสัญญา สมเด็จเจ้าพระยาว่าดีจะได้พ้นข้า แต่เจ้าพระยาสุรวงศ์ว่ายอมไม่ได้ ก็ยังไม่ตกลงกันทรงพระวิตกมาก

วัน ๕ ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๒

๑ วันนี้เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จออกสังเวยเทวดาบนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมขปราสาท แล้วทอดพระเนตรละครพระยามหามนตรี เล่นเรื่องเงาะ โรงปลูกสนามหญ้าหน้าเขาไกรลาศ เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

๒ เวลาบ่าย ๓ โมงแห่พระเกยาไปลอย ออกประตูศรีสุนทรลงท่าขุนนาง

๓ รับคำโทรเลขเรือมา ๒ ลำ

๔ เวลายำค่ำเสด็จออก ทอดพระเนตรละครบนพระที่นั่งอาภรณ์พิโมขปราสาท จนเวลายามเสด็จขึ้น

วัน ๖ ๓ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

ท้าวราชกิจถวายสำเนาหนังสือมิสเตอนอกซ์ กงสุลอังกฤษว่าด้วยการห้ามปรามคนในบังคับอังกฤษเรื่องโสกันต์เขายอมทุกอย่าง เขาขอให้คอเวอนแมนต์ไทยเป็นธุระดูการถนนบ้างคือไม่มีใครป้องกันรักษาอันตราย ห้ามปรามเรื่องรถเรื่องม้า และมีงัวปลูกโรงคร่อมถนน และการจุดประทัดเป็นที่น่ากลัวม้ารถจะตื่นเป็นอันตราย และทิ้งของลงบนถนนเป็นที่โสโครก แล้วว่าด้วยถนนไม่ดีสะพานชำรุด ขอให้คอเวอนแมนต์ไทยเป็นธุระคิดทำขึ้นให้ดี แล้วมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาราชวังเมืองคัดสำเนาหนังสือกงสุลอังกฤษส่งไป ให้คิดจัดการเสียอย่าให้เขาติเตียนอย่างนี้อีกได้

บ่าย ๔ โมงกรมท่านำพวกเรือรบอเมริกันเฝ้าไปรเวต

เวลาย่ำค่ำเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สวดมนต์ฉลองพระพุทธปฏิมากรยืนห้ามสมุทเงินหล่อใหม่แทนพระที่หายแล้วเสร็จ ได้เอามาตั้งในการพระราชพิธีโสกันต์แล้วเลยฉลองทีเดียว ครั้นสวดมนต์จบแล้วเสด็จประทับพลับพลายกหน้าโรงลครทอดพระเนตรลคร และทรงจุดดอกไม้เพลิง เวลา ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

วัน ๗ ๔ฯ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้าไม่ได้เสด็จออก โปรดให้พระเจ้าลูกเธอเสด็จไปจุดเทียนและปฏิบัติพระสงฆ์แล้วถวายของไทยทาน เวลาบ่ายเจ้าพนักงานเวียนเทียนสมโภช

เช้า ๕ โมงเสด็จออกสังเวยเทวดาที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมข แล้ว

ทอดพระเนตรลคร แล้วพระราชทานตรามัณฑนาภรณ์ พระยาอินทราธิบดี ความชอบชำระผู้ร้ายลักพระ และผู้ร้ายต่าง ๆ หลายเรื่อง เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จขึ้น

วัน ๑ ฯ ๕ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

พระองค์เจ้าประดิษฐ์จดหมายถวายว่าด้วยการกาหลั่ยพระพุทธรูปและพระสาวกวัดนิเวศธรรมประวัติ ได้ปฤกษากับพระสุพรรณรัตนพิจิตร คิดจะแซ่แท่นให้ทองน้อยลง พระสุพรรณไม่ยอมว่าแซ่นั้นทองไม่ลงในพระ หมดสูญไปด้วยน้ำแซ่น้ำซุบแล้วไม่ทันด้วย เห็นว่าสู้กาหลั่ยไม่ได้ ด้วยทองไม่ฃ่าไปที่อื่น ๆ แกจึงคิดจะกาหลั่ยแท่นพระให้บางหน่อยให้ทองน้อยลง เดิมกะไว้พระประธานองค์พระหนัก ๘|๑ แท่น ๕|๑ พระสาวกองค์ละ ๕|๑ ๘ องค์ ทอง —|— แท่นๆ ละ ๓|— รวมทอง ๔|๓ รวมทั้งหมด ๑๓|๔ จะลดแท่นพระลง พระประธานจะกาหลั่ยแต่เพียง ๑|— แท่นพระสาวกกาหลั่ยแต่เพียงแท่นละ ๒|๒ รวม ๑|— รวมทั้งสิ้น ๓|๔ กับจะคิดผ่อนดูเมื่อกาหลั่ยอีก และพระคราวนี้เล็ก จะเข้ามากาหลั่ยโรงทอง

มีพระราชหัตถ์เลขาคิดสอตอบไปว่า พระสาวก ๘ องค์จะตั้งตามทิศนั้นให้ขีดทอง กาหลั่ยพระอรรคสาวก ๒ องค์เท่านั้น

พระยาอาหาร เอาเยียรบับนุ่งมาถวายทอดพระเนตร ๓ ผืน ทรงซื้อ

ไว้ทั้งนั้น พื้นขาว ราคา ๑ ๑๐|— พื้นม่วง ราคา ๑ ๙|— พื้นแดง ๑ —|— รวม ๓ ผืน ๔ —|— พระราชทานหนังสือสำคัญ

กรมหมื่นนเรศรนำเรื่องราวลาว นายกองส่วย กองด้าน เมืองหนองคาย เข้าชื่อกันยื่นหางว่าวเลขชายหญิง ๓๐๐๐ เศษ กล่าวโทษพระยาประทุมเทวาว่าคุมเหงแต่งคนไปปล้น ไม่ขอสมัครขึ้นเมืองหนองคาย จะมาขอขึ้นเมืองปราจิน สมเด็จกรมพระให้กรมหมื่นนเรศร นำเข้ามาถวายเป็นไปรเวตก่อนจะทรงพระราชดำริอย่างไรแล้วแต่จะโปรด และให้กราบทูลพระกรุณาว่า การครั้งนี้เป็นการใหญ่โต รวบรวมกำลังมากต้องทรงพระราชดำริมาก ๆ ด้วยการบ่อทองเป็นกำลังแรง ที่จะยอมให้พวกเลขหมู่นี้มาเป็นกำลังเห็นจะไม่ได้ และก็หนีการหนักมาหาการเบา ประการหนึ่งอยู่บ้านเมืองไกล ถ้ามีราชการจะลำบากมาก โปรดให้มีมาทางราชการจะต้องเอาพระยาประทุมเทวามาถาม แล้วจึงค่อยผ่อนผันจัดเลขเหล่านี้ให้แยกย้ายกันอยู่ในหัวเมืองเหล่านั้น

ออกขุนนาง พระยาศรีนำพระยาไชยนาท พระยาอ่างทอง พระยานครนายก พระปรีชา พระสรรค์ กราบถวายบังคมลาไปรักษาเมือง พระนรินทรนำพระยากาญจนบุรี กราบถวายบังคมลากลับไปเมือง

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองจันทบุรี ๓ ฉะบับ ๆ ๑ ส่งส่วยระ ปีชวดอัฐศก ปีฉลูนพศก เงิน ๒๗ ๑๓|— ไม้แดงฉะบับ ๑ จำนวนปีมะโรง ๑๒๓๐ มะเส็ง ๑๒๓๑ เงิน ๑๓ ๓|๒ ฉะบับ ๑ ผลไม้ ๕ อย่าง

จำนวนปีระกา ๑๒๓๕ ปีจอ ๑๒๓๖ เงิน ๑๑/๘๒๑ กับส่วยไม้ ๕ อย่าง เมืองขลุงด้วย แล้วนำพระยาจันทบุรี พระยาตราษ พระยาระยอง พระยาบางละมุง พระยาขลุง พระปลัดจันทคีรีเขตต์ กราบถวายบังคมลา กลับไปบ้านเมือง พระราชทานพรพวกหัวเมืองทั้งปวงมาช่วยการโสกันต์ ครั้งนี้แล้ว ขอบใจทุกคน กลับไปให้มีความเจริญอุสาห์รักษาบ้านเมืองให้เรียบร้อยเถิด

พระองค์เจ้ากาพย์ มีจดหมายทูลว่า เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ให้พระยาศรีธรรมสาส์นมาแจ้งว่า ทุ่นเหล็กซึ่งจะได้ปักที่ปากน้ำบางปกงนั้นได้ทำแล้ว ขอกัปตันลอฟตัสไปปักเสาก่าจะสำเร็จ โปรดให้ไปทำ

วัน ๒ ๆ ๒ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้า ๕ โมง โปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จกรมพระแต่งพระองค์พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิลัย ถ่ายพระรูปทรงมงกุฎเก่า ถ่ายพระรูป ยืน ๑ นั่ง ๑

กงสุลเยอรมันเฝ้าถวายพระราชสาส์นของเอมเปอเรอเยอรมันตอบขอบพระทัยที่พระราชทานของเจ้าที่แต่งงานใหม่ องค์ ลงวันที่ ๖ ออกโตเบอ ๑๘๗๘ ฉะบับหนึ่งหนังสือปรินส์เฟรเดริกชาลกับมาเรียแอนขอบพระทัยที่ได้ของลงวันที่ ๖ เหมือนกัน ฉะบับหนึ่งหนังสือปรินวแซลวสแอดิเตอร์ ลงวันที่ ๗ ออกโตเบอ ฉะบับหนึ่งหนังสือปรินซิสอลิสะเบิกแอดิเตอรี ลงวันที่ ๒ โนเวมเบอ ขอบพระทัยที่พระราชทานของ

พระองค์เจ้าเกษมสันต์ จดหมายถวาย ด้วยพระองค์เจ้าไชยานุชิต

ฟ้องว่าข่าวที่เชอบนรถแต่ไม่ถูก เอาตัวข่าวมาถามรับเป็นสัตย์แล้วทูลปากเปล่าขอให้มีพระราชอาญา ถ้าตัวจะทำเองกลัวจะเป็นที่สงสัยแก่ผู้อื่นไป รับสั่งว่าไม่เป็นไรให้เฆี่ยนเสียสัก ๕๐,๖๐ ทีก็แล้วกัน ขอกรมหมื่นพิชิตไปเป็นผู้นั่งด้วย

ออกขุนนาง พระยาศรีนำพระยากำแพงเพ็ชร พระยาอุตรการโกศล กราบถวายบังคมลาไปเมือง กับพระพรหมยกระบัตรโคราชเข้ามาเฝ้ามาว่าความ พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนครไชยศรีผู้ร้ายปล้นรายหนึ่ง

วัน ๓ ฯ ๒ ค่ำ ถึง วัน ๕ ฯ ๓ ค่ำ ไม่ได้จดอะไรไว้
 ๑๕ / ๒

วัน ๖ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
 ๑

เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จพระราชดำเนินกลับจากเกาะบางปอินถึงท่าราชวรดิษฐ์เวลาย่ำค่ำ

พระยาพิพัฒน์ถวายหนังสือ (๑) เรื่องเรือรบฝรั่งเศสมาถึง (๒) หนังสือกงสุลอังกฤษมาถึงกรมท่า ให้ช่วยนำหนังสือทูลเกล้า ฯ ถวาย (๓) หนังสือกงสุลอังกฤษเรื่องถามข่าวปรินซิสแอลิสตาย (๔) หนังสือกงสุลฝรั่งเศสขอปรึกษาที่จะพาพวกเรือรบเฝ้า

พระราชหัตถเลขาถึงพระยาพิพัฒน์ ให้จัดการรับพวกเรือรบฝรั่งเศส

วัน ๗๑๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก เวลาบ่าย ๔ โมงเศษพระองค์เจ้ากาพย์กระหนกรัตน์ พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร พระยาพิพัฒนโกษา เจ้าพนักงานกรมวัง กรมท่า นำกงสุลฝรั่งเศสและพวกเรือรบฝรั่งเศสเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในห้องน้ำเงิน พระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร

เวลาค่ำเสด็จออก ขุนนางเฝ้า

หนังสือพระยาอินทราธิบดีศรีราชรองเมืองถวาย (๑) คำปรึกษาวางบทความจีนห้างยิงจีนเซยม้วยตาย (๒) คำปรึกษาวางบทความจีนหลซกจีนหลีปลอมเบี้ยพระตาย

พระนรินทราชเสนี ถวายสำเนาหนังสือพระเกไตสวรินทร์ถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์บอกอาการเจ้าพระยาไทร

พระยาพิพัฒนโกษา ถวายหนังสือว่าด้วยกงสุลฝรั่งเศสบอกมาว่าออฟพีศเซอเรือรบจะทูลลากลับ

วัน ๑๑๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐ ๓

เวลาบ่ายสมเด็จกรมพระเฝ้าไปเวตที่ห้องเสวยชั้นล่าง พระที่นั่งพระบรมราชสถิตย์มโหฬาร

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนางเฝ้า พระยาเจริญราชไมตรี หลวงสุจริตวินิจฉัย หลวงวินัยนิติศาสตร หลวงเสนีพิทักษ์ หลวงเพ็ชสูแสน กราบบังคมลาไปราชการในเมืองเชียงใหม่

วัน ๔๑๓ ค่ำ พระราชทานเงินพระยาเจริญ ๒๐ ชั่ง ๖

เวลายามเศษเกิดเพลิงไหม้บ้านนายจ่ารินวัดมหา ... เวลายังขึ้น

ไฟไหม้ พระองค์เจ้าประฐมพิศมัย ในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สิ้นพระชนม์ เพราะวรรณโรคภายใน

หนังสือพระยาอินทรเทพถวาย เรื่องนายเล็กถูกตีตายเมื่อลงแขก นวดเข้า

พระราชหัตถ์ถึงพระยามหามนตรี ให้พระยาราชวังเมืองพ้นโทษ

วัน ๒ ๚ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๔

เวลาบ่ายเสด็จออก พระยาศรีสิงหเทพเฝ้าถวายร่างท้องตรา ถึงพระยาเทพประชุม เรื่องเชียงใหม่ที่นำไปถวายสมเด็จกรมพระตรวจ เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการอันใด

พระยาศรีสิงหเทพถวายหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาเรื่องที่จะมีตราถึงพระยาเทพประชุม ฉะบับใหญ่ ๑ ไประเวตฉะบับเล็ก ๑

พระยามหามนตรีถวายหนังสือขอเพิ่มคนที่จะไปรักษาในการเสด็จพระราชดำเนินบางปอินอีกเป็น ๒๕๐ คน และขอเพิ่มเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนด้วย

สมเด็จกรมหลวงถวายหนังสือเรื่องหม่อมเจ้าหญิงสุพัฒนประไพ สิ้นชีพิตักษัยด้วยโรคทรพิศ

พระราชหัตถ์ถึงพระยาราชวรานุกูล ให้มอบที่นาพระราชทาน พระองค์เจ้าศรีวิลัยลักษณ์

วัน ๓ ๚ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๕

เวลาบ่ายเสด็จออก เวลาค่ำไม่เสด็จออกขุนนาง ทรงประคบ ถวายอยู่งาน

หนังสือกรมหมื่นนเรศรถวาย

พระราชหัตถเลขาถึงพระยาเทพประชุม เรื่องเมเยอสติรตกับข้าหลวงจะไปเมืองเชียงใหม่

วัน ๔ ฯ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักรกช ๑๒๔๐

เวลาบ่ายเสด็จออก เวลาค่ำไม่เสด็จออกขุนนาง ทรงอยู่งาน ประคบ

วัน ๕ ฯ๑๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๗

เวลาบ่ายเสด็จออก เวลาค่ำไม่เสด็จออกขุนนาง ทรงอยู่งาน ประคบ

พระราชหัตถเลขาพระราชทานที่มาแก่พระองค์เจ้าศรีวิลัย

พระราชหัตถเลขาสั่งเรื่องราวหม่อมรัด

วัน ๖ ฯ๑๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๘

เวลาบ่ายเสด็จออก เวลาค่ำไม่เสด็จออกขุนนาง ทรงอยู่งาน ประคบ

หนังสือพระองค์เจ้ากาพย์กระหนกรัตน์ถวายบัญชีซื้อสิ่งของเบ็ดเตล็ด

วัน ๗ ฯ๑๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๙

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระ

ราชทานเบี้ยหวัดมหาดเล็กแล้วเสด็จขึ้น ค่ำไม่เสด็จออก

พระราชหัตถ์ถึงพระยาพิพัฒน์ เรื่องเยเนอราลแกรนจะเข้ามากรุงเทพ ฯ ให้จัดการรับรอง

พระราชหัตถ์ถึงพระยาพิพัฒน์ ให้ตอบกงสุลอเมริกันเรื่องราชทูตที่จะไปอเมริกา

วัน ๑ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๐

เวลาบ่ายเสด็จออกในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร สมเด็จกรมพระเฝ้าพระราชทานเบี้ยหวัดพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า เวลาค่ำเสด็จออกขุนนางเฝ้า พระยาศรีสิงหเทพทูลนำพระสุริวงศา ๑ พระยานครสวรรค์ ๑ หลวงยกระบัตรเมืองสุโขทัย ๑ กราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง กับหลวงอนุชิตพิทักษ์ ๑ หลวงภักดีณรงค์ ๑ กราบถวายบังคมลาไปราชการเมืองหนองคาย พระยานรินทรเสนีทูลนำพระศรีสุพรรณดิษฐ์ ปลัดเมืองกาญจนบุรี กลับไปบ้านเมือง แล้วพระราชทานสัญญาบัตรตั้งหลวงอภัยพิทักษ์เป็นหลวงวิจารณ์พยุหพล ปลัดเมืองพยุหคีรี ๑ ปลัดซ้ายเมืองลำเนาหนองปรือ เป็นพระประจันตุรงค์ เจ้าเมืองชานุมานมณฑล ๑ หลวงชุมพลภักดีเป็นพระนิคมบริรักษ์ เจ้าเมืองเสลภูมิ ๑ ท้าวแก้วเป็นพระบำรุงนิคมเขตต์ เจ้าเมืองจำปาชนบท ๑ เพี้ยเมืองจันเป็นพระจันทรวงศาเจ้าเมืองพนานิคม ๑

หนังสือพระศรีกาฬสมุดถวาย

พระสุริยภักดีถวายหนังสือขอรับพระราชทานเลข

วัน ๒ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๑

เวลาบ่ายเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระยาศรีสิงหเทพทูลนำเจ้าอุปราชเมืองหนองคายเฝ้าถวายต้นไม้เงินทอง

พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมพระเรื่องศพพระยาโชฎึก

พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องเมืองไทร

วัน ๓ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๒

เวลาบ่ายเสด็จออก เวลาค่ำออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกจ่าเร่งงานรัตรุดบอกส่งสำเนาหนังสือเงี้ยวที่มาทิ้งบนตึกท้าวขัติย เรื่องพะม่าจะมาตีเชียงใหม่ เป็นคนทหารถึง ๖ หมื่น กับทูลนำพระยาพิจิตร ๑ พระยาสวรรคโลก ๑ กราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระยาพิพัฒน์ทูลเรื่องกงสุลเยรมันขอเฝ้าทูลลา

พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพถวายหนังสือกรมพระบวเรศเรื่องพระสงฆ์ที่ไปเกาะบางปอิน

พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จกรมหลวง ให้ชำระหม่อมเจ้าน้อยในกรมขุนอิศรานุรักษ์

วัน ๔ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๓

เวลาบ่ายเสด็จออกตามธรรมเนียม เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการสิ่งใด

วัน ๕ ฯ ๓ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๔

เวลาบ่ายเสด็จออกตามธรรมเนียม เวลาค่ำไม่เสด็จออกเลิกขุนนาง

วัน ๖ ๑ฯ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้า ๓ โมงเศษ เสด็จออกประทับพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ท่าราชวรดิษฐ์ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี กับข้าราชการทั้งปวง เฝ้าส่งเสด็จพระราชดำเนิน และพระราชทานสัญญาบัตร ตั้งขุนนสุรเดชรณชิต เป็นพระสุธรรมไมตรี แล้วเสด็จพระราชดำเนินทรงเรือพระที่นั่งโสภณภควดี ใช้จักรไปได้ ๔ ชั่วโมง ถึงฉนวนพระราชวังเกาะบางปะอิน เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรงานที่วัดนิเวศธรรมประวัติ แล้วประทับแรม ณ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน

วัน ๗ ๑ฯ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเที่ยง เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการวัดนิเวศธรรมประวัติ เวลาบ่าย เสด็จกลับพระที่นั่งวโรภาสพิมาน

วัน ๑ ๑ฯ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเที่ยงเศษเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรงานที่วัดนิเวศธรรมประวัติและพลับพลาโรงโขนเหมือนวันก่อน เวลาเย็นมีสวดมนต์ที่ตำหนักในสวน เวลา ๙ โมงเศษ เกิดวิวาทตีกันที่หลังบ้านพระยามหามนตรี ๆ จับมาชำระแล้วลงโทษตามรับสั่ง และมีประกาศออก ๒ ฉะบับ ๆ หนึ่งพระยามหามนตรีเป็นผู้รับสั่ง ห้ามมิให้คนเสพย์สุรา และถืออาวุธชวน

วิวาท ฉะบับหนึ่ง พระองค์เจ้ากาพย์กระหนกรัตน์ และพระยามหามนตรี รับพระบรมราชโองการ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดยิงนกยิงปืนในจังหวัด แขวงพระราชวังเกาะบางปอิน

วัน ๒ ๔ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย เสด็จทอดพระเนตรงานที่วัดนิเวศธรรมประวัติ เมื่อเวลาประทับอยู่บนกุฎีสมภาร เกิดเพลิงไหม้ที่โรงจีนอาศรัยอยู่ริมวังกรมหมื่นพิชิตปรีชากร จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับให้ช่วยกันดับเพลิง เวลาวันนี้ ประทับแรมในพระที่นั่งเก๋งในพระอุทยาน เวลาวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ เสด็จตามเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมาถึงเกาะบางปอิน

วัน ๓ ๕ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย เสด็จทอดพระเนตร งานวัดนิเวศธรรมประวัติตามเคยเหมือนวันก่อน

วัน ๔ ๖ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร งานที่วัดนิเวศธรรมประวัติ เหมือนดังวันก่อน

วัน ๕ ๗ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนิน ทอด พระ เนตรงานที่ วัดนิเวศธรรมประวัติ เหมือนดังวันก่อน

วัน ๖ ๘ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรงานที่วัดนิเวศธรรมประวัติ เหมือนอย่างวันก่อน ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับประทับเสวยแล้ว สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งได้มาถึงเกาะบางปอินในวันนี้ และเจ้าพระยาสุรวงศ์ขึ้นมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อสมเด็จเจ้าพระยาออกจากที่เฝ้าแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประทับที่ศาลาหน้าพระที่นั่งวโรภาศพิมาน · มิสแฟนนีนอกซ์ บุตรสาวกงสุลอังกฤษเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในที่นั้นแล้ว เสด็จขึ้น

วัน ๗ ๙ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาวันนี้เช้า เรือธรรคเรศรัตนาศน์ รับพระพุทธปฏิมากรและรูปพระอรรคสาวกและพระสาวก ๕ และพระธรรม ๑๐๙ สมุด และพระสงฆ์ ๑๐ รูป ขึ้นไปพักที่วัดเชิงเลนเกาะใหญ่

วัน ๑ ๑๐ฯ ๑๔ ค่ำ ถึง วัน ๕ ๑๔ฯ ๑๔ ค่ำ ไม่ได้จดไว้

วัน ๖ ๑๕ฯ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาเช้า ทรงบาตร พระสงฆ์ที่รับของไทยธรรมที่พลับพลา เข้ารับในสวนในพระราชวัง เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ๔๘ รูป มีหม่อมเจ้าพระพุทธปบาทมีบัลลังก์ธน์ เป็นประธาน ซึ่งได้สวดมนต์ในพระอุโบสถเมื่อเวลาเย็นวานนี้นั้น ไปรับพระราชทานฉันที่โรงเลี้ยงหรือโรงรับพระ ที่หน้าพระอุโบสถข้างซ้าย แล้วเสด็จพระราช

ดำเนินไปประทับในพระอุโบสถ พระสงฆ์ธรรมยุติกา ๑๐ รูป มีกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นประธาน รับพระราชทานฉัน และเลี้ยงที่การเปรียญ ๒๐ รูป พระสงฆ์ ๓๐ รูปนี้ เป็นเลี้ยงในการมาฆะบูชา ครั้นพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว เสด็จพระราชดำเนินทรงถวายของพระมหานิกายที่โรงเลี้ยงแล้ว เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ มีพระสงฆ์ธรรมยุติกา ๒๐ เศษ มีกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็น ประธาน นายหุ่น บุตรพระพิทักษ์เทพธานี ปลัดกรุงเก่า ซึ่งถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ได้ขอบรรพชาและขออุปสมบทในพระอุโบสถ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระสาสนโสภณ ที่ธรรมวโรดม เป็นพระกรรมวาจา เมื่อบวชแล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับพลับพลาทอดพระเนตรโขนแล้ว เสด็จประทับพลับพลาโปรยทาน

วัน ๗ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑

เวลาบ่ายโมงเสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนเหมือนวันก่อน ประทับในพระอุโบสถ พระธรรมไตรโลกย์ ถวายเทศนาปฏิสังขรณ์กัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จพระราชดำเนินประทับพลับพลาทอดพระเนตรโขน และมีเทศนาธรรมทานที่การเปรียญ ๓ กัณฑ์ คือพระมหาอิ่ม วัดจักรวรรดิราชาวาศ ๑ พระมหาแสงวัดสุทัศน์เทพวราราม ๑ พระมหาคำ วัดมหาธาตุ ๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑ พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ๑ ทั้ง ๓ พระองค์ถวายขององค์ละกัณฑ์ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้นเกยปลูกใหม่สำหรับทรงโปรยทานตรงหน้าพลับพลา ทรงโปรยทานแก่ราษฎร แล้วเสด็จไปประทับในพระอุโบสถ พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช แล้วเสด็จกลับประทับพลับพลา ทรงโปรยทานและทอดพระเนตรรำง้าวคู่ ๑ แล้วทรงจุดดอกไม้เพลิงบูชา

ในวันนี้งานทั้งปวงคงเล่นอยู่ตามเดิม เป็นแต่เปลี่ยนรำโคมคำไทยเป็นญวนรำกระถางเหมือนวานนี้ แล้วเสด็จทอดพระเนตรโขน

วัน ๑ ฯ๒ ๔ ค่ำ ถึง วัน ๖ ฯ๗ ๔ ค่ำ ไม่ได้จดไว้

วัน ๗ ฯ๘ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินที่เหมมณเฑียรเทวราชทรงนมัสการแล้วเสด็จพระราชดำเนินวัดนิเวศธรรมประวัติ ทรงนมัสการพระพุทธนฤมลธรรมโมภาศแล้ว พระราชทานโต๊ะถมหีบถมซองถมแก่มิสเตอยูกิงแกรซี ผู้ทำวัดนิเวศธรรมประวัติ ขณะนั้นพระสงฆ์ลงมารับเสด็จที่ในพระอุโบสถ แล้วเสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งโสภณภควดีล่องกลับลงมาเวลาบ่าย ๒ โมง ถึงกรุงเทพ ฯ เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ

วัน ๑ ฯ๙ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่ายเสด็จออกสมเด็จเจ้าพระยาเฝ้าทูลเรื่องพระปริชากลการกลับไป แฟนนีไปหาวังหน้าที่เมืองสมุทปราการ เวลาค่ำเสด็จออก

ตรัสกับกรมหมื่นนเรศรครู่หนึ่งแล้วเสด็จขึ้น วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง เพราะทรงพระประชวรเป็นสุกใส

หนังสือท้าวภัณฑสารานุรักษ์ถวายออกตัวว่าไม่รู้ไม่เห็นด้วยพระปรีชากลการ เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายหนังสือออกตัวไม่ขอเฝ้าในเวลานี้ พระราชหัตถเลขาตอบเจ้าพระยาสุรวงศ์ต่อไป สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถวายหนังสือคำปรึกษาต่อไป

วัน ๒ ฯ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
   ๑๐

เวลาบ่ายเสด็จออกเจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้าด้วยเรื่องพระปรีชากลการ แล้วพระยาภาสเฝ้าถวายต้นหนังสือและคำแปลวิลเลียมบัตเตอรฟิลด์ เฟอรเคอรสัน ทูลขอพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศช้างเผือกสยาม และกรมหมื่นนเรศทูลเรื่องสมเด็จกรมพระวังสั่งว่า พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ต้องทำตามเคย วันนี้ทรงพระประชวรจับ

อนึ่งวันนี้ทำบุญวันประสูติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๑) หนังสือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ขอคำปรึกษาคืนไปแก้ใหม่

(๒) พระราชหัตถเลขาตอบสมเด็จเจ้าพระยาส่งคำปรึกษาคืนไป

(๓) รับโทรเลขว่าเรือบันยองเสงออกไปลำหนึ่ง

(๔) เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ส่งสำเนาหนังสือพระยาอัษฎงค์มีมาเรื่องจีนฆ่าพระอิศราธิไชย ได้มีหนังสือโต้ตอบกันรวมทั้งต้นส่งมาเป็น ๕ ฉบับ

(๕) เจ้าพระยาสุรวงศ์ส่งใบบอกเจ้าพระยาสงขลา ๓ ฉะบับ ๆ ๑ บอกข่าวพระยาตานีตาย ฉะบับ ๑ บอกข่าวพระยายะหริ่งถึงแก่กรรม ฉะบับ ๑ เรื่องเขตต์แดนเมืองกลันตันเมืองระแงะวิวาทกัน ส่งแผนที่มา

วัน ๓ ฯ ๑๑ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑ เวลาบ่ายเสด็จออก พระยากระสาปน์กิจโกศลเฝ้าทูลออกตัวในเรื่องพระปรีชา แล้วสั่งให้ตามตัวพระปรีชา เวลาค่ำสวดมนต์ตั้งน้ำวงด้ายพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์

๒ สมเด็จเจ้าพระยาทูลเตือน ขอให้หาพระยากระสาปน์กิจโกศลมารับสั่งเสียถ้าช้าไปจะมีสติปัญญาขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้หาตัวเข้ามาเฝ้า

๓ รับโทรเลขว่าเรือจะมา ๒ ลำ ชื่อฟุกเซาเรือไทย ๒ เสา ๓๐๐ ตันมาจากปัตเตเวียลำ ๑ ชื่อตาลีเรือเยอรมัน ๒ เสาครึ่ง ๓๓๕ ตัน มาจากสิงคโปร์ลำ ๑

วัน ๔ ฯ ๑๒ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

เวลาบ่ายสมเด็จเจ้าพระยาเฝ้าเยี่ยมประชวรแล้ว เสด็จออกทรงเรื่องที่จะรักษาพระองค์ เวลาค่ำสวดมนต์พระราชพิธีตรุษ แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ เข้ามาเฝ้าถวายพระมหามงคล พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ที่ข้างใน

วัน ๕ ฯ ๑๓ ๑๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาค่ำสวดมนต์ พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระบำราบปรปักษ์และพราหมณ์ นำพระมหามงคลและน้ำสังข์เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร

๒. ท้าวราชกิจวรภัตถวาย สำเนาหนังสือ แฟนนีมา ถึง พระองค์เจ้าจันท์ ในพระราชวังบวร

๓. พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จเจ้าพระยา เรื่องคำปรึกษาข้างท้ายไม่เข้ากันให้แก้เสีย

๔. พระราชหัตถเลขาถึงพระยามหามนตรี พรุ่งนี้ยิงอาฏานา อย่าให้บ้านพลอยประสม ให้ตรวจตราระวัง

๕. กรมท่าส่งสำเนาหนังสือมิสเตอตอร์ที่ ๖ กงสุลอเมริกันมีมาว่าเยเนอรำลแกรนท์ จะมาถึงสิงคโปร์แล้วจะมากรุงเทพ ฯ

๖. หนังสือส่งสำเนาลอนดอนไซนาเอกซเปรซ ว่าด้วยลอนดอนลงกระเซต สมเด็จเจ้าพระยาจะได้คอมมานเดอตราเซนไมเคอลเซนยอซ

๗. พระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาสุรวงศ์ เรื่องบอกเมืองสงขลา กับหนังสือพระยาอัษฎางค์

วัน ๖ ฯ ๔ ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐
๑๔

๑. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงศ์ เสด็จเข้ามาเฝ้าเยี่ยมประชวร พระราชทานคอเรศป้อนเค็ม เรื่องพระปรีชากลการให้ถอดพระเนตร และให้ทรงตริตรองดู เวลาค่ำ

สวดมนต์พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ แล้วยิงอาฏานารุ่งเช้า

๒. รับโทรเลขว่าเรือออกไป ๔ ลำ ๆ ๑ ชื่อกงซีเป็นเรือกลไฟอังกฤษ จะไปสิงคโปร์ ลำ ๑ ชื่อฟาลคอนเป็นเรืออังกฤษ ๒ เสาครึ่งจะไปสิงคโปร์ ลำ ๑ ชื่อแอนนีเป็นเรือเสาครึ่งเยอรมันจะไปฮ่องกง ลำ ๑ ชื่อแอนเลอเตอเป็นเรืออังกฤษเสาครึ่งจะไปเอหมึง

๓. พระยามหามนตรี ถวายเรื่องรักษาการยิงอาฏานา

๔. สมเด็จเจ้าพระยา ส่งคำแปลหนังสือพิมพ์ เรื่องเมืองพะม่า สมเด็จเจ้าพระยา ส่งหนังสือพิมพ์ เรื่องท่านจะได้ตรา

๕. พระราชหัตถเลขา ตอบสมเด็จเจ้าพระยา พระราชทานพระบรมราชานุญาต ที่จะรับตราอังกฤษ

๖. เจ้าพระยาสุรวงศ์ถวายเรื่องจีนฆ่าพระอิศราธิไชย กับมิสเตอกูลด์ ขนมาให้พระนรินทรไปหากงสุลที่ปากน้ำ และตราถึงเมืองสงขลาจะร่างมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

๗. พระราชหัตถเลขาถึงเซอร์วิลเลียมโรบินซัน ว่าด้วยราชทูตจะไปลอนดอนถวายตรากวีน

๘. พระราชหัตถเลขา ถึงพระยาอัษฎางค์เรื่องจีนฆ่าพระอิศราธิไชย และบอกอาการประชวร

วัน [illegible] ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

๑. เวลาเช้า เกศากันต์หม่อมเจ้าแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ นำพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระป่วเรศวริยาลงกรณ์ พระพิมลธรรมและพระราชาคณะผู้ใหญ่เข้ามาประน้ำพระพุทธมนต์และโรยทราย แล้วมาเฝ้าเยี่ยมประชวรรวม ๗รูปด้วยกัน หลวงโลกทีปถวายปฏิทินและหมายสงกรานต์ พราหมณ์ถวายน้ำสังข์ กรมหมื่นนเรศรเฝ้า พรรราชทานน้ำสังข์

๒. (หนังสือ) เจ้าพระยาสุรวงศ์ ว่าด้วย พาพระนรินทรลงไปปากน้ำกลับขึ้นมา กับมิสเตอกูลด์ มีหนังสือขึ้นมา

๓. เจ้าพระยาสุรวงศ์ ถวายสำเนาหนังสือมิสเตอกูลด์ มีมา

๔. กรมท่าส่งหนังสือพระยาสยามธุรพาหะ ว่าด้วยข่าวที่ยุโรป

๕. สมเด็จกรมพระถวาย เรื่องจีนว่าอากรหวย
